

SÜLHIYYƏ MUSAQIZI

AZƏRBAYCAN

TERRORİZMIN

CAYNAĞINDA

63.362/AZ
M 85

SÜLHIYYƏ MUSAQIZI

MƏCBURİ NÜSXƏ

AZƏRBAYCAN TERRORİZMİN CAYNAĞINDA

BAKI-2004

K/S 2015

92165

92165

Redaktor: Mahmud Qacar.

Sülhiyyə Musaqızı
"Azərbaycan terrorizmin caynağında", "Təfəkkür" Nəşriyyat poliqrafiya mərkəzi. Bakı, 2004, 156 səh.

Yazıçı-publisist Sülhiyyə Musa qızının sayca 2-ci kitabı olan "Azərbaycan terrorizmin caynağında" ölkəmizin zaman-zaman, tarix dövrlərində üzləşdiyi bəlaları, faciələri əks etdirməklə yanaşı erməni taununa dünyanın diqqətini bir daha yönəltmək cəhdidir. Bir növ, sərvətlərimizə göz dikən rus-erməni birliyinin vəhşiliklərini bəşər övladının diqqətinə çatdırmaqdır. Bunlarla yanaşı global bəlalara - terrorizmə ictimaiyyətin nəzərini yönəltməkdir. Kitab bir çox bəlalımızın mənbəyinə bizi sözlə aparən İlahi istəkdir.

© Sülhiyyə Musaqızı, Bakı, 2004

ÖN SÖZ...

ONA TANRI QÜVVƏT VERİR.

Sevimli sənətinin fədakarı - Sülhiyyə xanım Musaqızı - səni "Sahil" qəzetindəki Qarabağ yangılı yazılarından tanıdım. Analoqu olmayan itkimizin ağrısı səni asanca tanıtdı mənə. Düşündüm - sülhə, əminamənliyə qoşan ürək hara, onun içində alovlanıb zəbanə çəkən yangı hara bu boyda?!

Yalnız belə deyim, duyum tərzini, belə söz bu cür ürəkdən, belə ərintidən yarana bilər. Çoxdankı şerim əsil ünvanını, əsil sahiblərindən birini tapdı bu anda.

Öyünər tər sözlə-
Bu pak nəfiylə,
Yol tapmaz qəlbinə
nə kin, nə hiyllə.
Təmiz insanların
məhəbbətiylə,
Bir ömrü günəş tək
yaşar jurnalist.

* * *

Dolaşar vətənin
dolaylarını,
Özünə dost seçər
dağ çaylarını,
İti qələmiylə
fakt laylarını
Bir geoloq kimi
"qazar" jurnalist.

Nəğməkar, coşqun dağ çayları onun yoluna müntəzир təşnə vətən torpağına həyat, gözəllik bəxş etməyi necə bacarırsa, sən də eləcə adındakı uca mənənin fəvqünə ucalmağı, gərəkliyini sübut etməyi, özünə məxsus qələminlə, könül dilləndirən səsinlə ürəklərə yol tapmağı sən də bax o cür bacarırsan.

Ürəyin daim vətən eşqilə çağladığı üçün sözlərin bu qədər axıcıdır, şəffafdır, təbiidir. Dağ çayı kimi gərək olduğun yerə həmişə özünü vaxtında yetirirsən. Haqlının haqqını, günahsızın hüququnu müdafiə edirsən. Kimsəsizlərə, köməksizlərə havadar olursan.

Hələ bunlar nədir ki!... İstəsən müdrik fikirlərlə, iti qələminlə yaxşı mənada Aləmi qarışdırıb, təzədən qura bilərsən. Vallah-billah səsinin qəlbindən qopub gələn şimşək yağı ilə efir dalğalarını alışıra bilərsən.

Səsinin, sözünün mayasına müqəddəs yurd-yuvası viran edilən xan qızı Natavanın, müdrik Nüşabənin, igid Tomris ananın gileyli ruhu qarışıb. Kim deyir ki, səsin taleyinlə barışıb?!

Bu səslə şərəflini ünətməz ucalıqlara qaldıra bilərsən. Vətənin də, millətin də. Şərəfsizi isə "meşədə çaqqal da var" misalındakı tək efir sıldırımlarından üzəşığı tullayıb, daşlara çırparsan!...

...Başacan olsun!

Yaxşı ki, daim axtarışdasan. Birinci kitabın şəhid ruhlarımızı oyatmaq üçün səfərbər etmişdi səni. Hər birimizi bu yola - azadlıq aşıqlərinin getdiyi müqəddəs yerlərə səsləyirdi bütün əzmi, nəzmi ilə... və yenə də səsləyir...

...Susmaz olsun!

Növbəti kitabın da vətən dərdinə, yurd həsrətinə köklənib. "Azərbaycan terrorizmin caynağında" adı

altında dünyəvi dolaşığığa bir baxışdı həm də, qlobal bir məsələyə aydınlıq gətirmək, vətənin və millətin dərdrəni dünya yetkilələrinin diqqətinə çatdırmaq üçün əlindən gələni etmək ehtirası və etirazıdır. Bu yolda yuxusuz gecələrinin, gərgin zəhmətinin məhsulu olan yeni ədəbi-publisistik silsiləndə gəldiyi qənaətlə orijinaldır, qiymətlidir, tale yönümlüdür. Kitabında tarixin əvvəllərinə etdiyin faydalı səyahət zamanı öz müasir həmvətənlərinə etdiyin çağırış da buna gözəl misaldır: "... Şah İsmail Xətai nəslinin övladıyıqsa, ruhumuz söz söyləsə də əlimiz, qolumuz qılınca söykənməlidir. Düşməni bol olanın qılınca həmişə kəsərli olmalıdır."

Ürəyin tərəvətli, təzə-tər sözlərlə doludur. Yeni-yeni kitablarının səhifələri arasında həmin o tərəvəti hiss edərək oxuyacağıq inşallah!! Sabahın üçün də uzun illərin inanılmış yaxın dost olaraq nigarançılığım azdır.

Bir mübarək səda gəlir.
Gündən duru, Aydan arı.
Bu ki, göylər efiridir,
Təqdim edən uca Tanrı:
- "Pak amallı ana baxır
Həqiqətin gözlərinə.
Qüvvət verən mən özüməm
Sülhiyyənin sözlərinə!"

*Mahmud Qacar - şair, "Qızıl qələm"
mükafatı laureatı*

Ancaq qan və ölümə can atanlar vəhşilərdir. -Kim vəhşi olmaq istər?!

16 illik qanlı-qadalı müharibə, savaş görüntülərini müşahidə, təhlil və tədqiq etdikcə terror tarixinin səhifələrini qıpqırmızı qan ocağı gördüm. Tarixə baş vurduqca Adəm ata ilə Həvva ananın dünyaya gətirdiyi 72 övladdan Habil və Qabil qardaşlarının ilk ölüm hökmünə düçar olduqları dünya evindən başlanğıc götürən o əski tarix yadıma düşdü. Bu hadisəni lap uşaq ikən rəhmətlik nənəm danışmışdı mənə, sonra isə ustad Füzulinin müasir dövrümüzdə övladı və tədqiqatçısı qəzəl şairi Hacı Mail bir daha yadıma salmışdı unutduqlarımı özünə xas müdirliklə təhlil vermişdi. Fikirlərimdə yaman yer tutmuşdu həmin hekayət. Bu kitabı yazmağa başlayanda öncə fikrimə gələn məqam da həmin tarixi söhbəti yada salmaq olmuşdu.

Habil Qabil qardaşının həm özünün, həm də sevdiyi qız olan bacısının məhəbbətinə tək yiyələnmək üçün, eşqə mübtala olaraq bıçağı qardaşının sinəsinə saplamışdı. Hələ o vaxtlar Tanrıdan ölüm hökmü verilməmişdi deyə, qorxudan və ata - anasının necə hərəkət edəcəyindən Habil öldürdüyü qardaşının cansız bədəninə özü ilə yaşadığı yerdən aşağı, yuxarı daşayıb gəzdirməli olmuşdu. Bir neçə gün Habil nə edəcəyini bilməmişdi. Cansız bədəni, duyğusuz hissiz cəsədi nə etsin, hara qoysun və necə gizlətsin? Sanılı neçə gün cəsəd çiyindən düşməmişdi. Nəhayət, bir gün cəsədi yerə qoyub dincini alarkən azacıq kənarda balaca bir sərçənin öz həmdaşının başını dimdikləyərək savaşması, al qana qər q etməsi və hərəkətsiz qalan sərçəni dimdiyi ilə qazdığı torpağa basdırması onun diqqətini çəkmişdi. Habil də bir qədər bu hadisə haqqında düşünüb həmin addımı atmışdı.

Dırnaqları ilə torpağı uzunsov - qardaşının boyunca qazıb cəsədi ora qoymuş və üstünü də torpaqlamışdı. Həmin o uzun tarixi dövəmlərdən üzü bəri ilk ölümü törədən də Allahın müqəddəs elçilərinin - Peyğəmbər övladları olmuşdu və o biri dünyaya qapını açmış, torpaqdan yarananın torpağa qovuşması həqiqətini - qəbri də onlar qazmışdılar. Ulu Yaradan isə Adəm və Həvvanın 72 övladının bir-biri ilə dil tapmamısını, mənəvi cəhətdən uzaqlıqlarını görüb onları dünyanın müxtəlif tərəflərinə göndərmək qərarına da ondan sonra gəlmişdi. Cənabi Cəbrayıl sərəncam verərək onların ayrı dil və ayrı məzhəb altında yaşamalarına izn vermişdi ki, səpələnsinlər hərə istədiyi tərəfə. O tərəfə ki, gücsüz güclünün zərbəsinə ya tablamalıdır, ya da ölməlidir olacaq. O vaxtdan bəri torpağın hər qarışı ölüm daşı, qəbir yaddaşdır. Dünən dövrən sürənin bu gün can verməsi təbii həyat tələbinə çevrildi.

Bu yaddaşın varaqlanan səhifələri gözlərimiz önündə qan rəngində görünür. Bu cahana qucaq açan ağ rəngli ilğimda bu həyatdan gedən qırmızı rəngdədir. Kəfənin ağ olmasına baxmayaraq, o dünya qap-qaranlıqdır. Olanları və olacaqları həmin rəngdə seçirik o zamandan bəri. Nizami Gəncəvi dahiliyindən bəhrələnsək - yeddi rəng tanıyır geniş asıman, qaradır rənglərə üstün hər zaman. Ultrabənövşəyi və ultraqırmızı rənglər isə əsas rənglərin övladları kimi böyükdən kiçiyə doğum ardıcılığından bütövləşir. Hələ ki, Tanrının öz bəndələri üçün yaratdığı bütün gözəlliklər məkrli insanların hiyləsilə qəsd və qərəzinə qurban gedir. Şeytana da elə bu lazımdır. Tanrının xəbəri olmayan işlərlə məşğul olsun, qatıb qarışdırsın həyatı. Var olanı yox, yox olanı pis əməllərdə var eləsin. Dərd bilib qəm anlayanları kipriklərini qırpdıqca, gözünü dolandırıb gözəlliklərdən ilham almaq

istədikcə qarşısında ucsuz, bucaqsız qan gölünə çevirsin. Hələ ki, dünya çalxalanıb, durulmağa müntəzirdir. O ölüm daşını aşmaq, qəm dəryasını keçmək üçün çox güclü, qüvvətli, qüdrətli olmaq gərəkdir. Ölümdən belə qorxmaması lazımdır. Doğulan hər bir insan övladı bu həqiqəti mənimsəsin deyə başı min cür məşəqqətlər çəkir. Kimsə dərs alırmı?! Çox çətin sualdır, elə deyilmi? Bu suallara cavab tapılsa, yəqin ki, dünya bu qədər sirli olmazdı...

...Müqəddəslərdən budaq qoparıb, yarpaq uçurub gələn həyat gerçəklikləri içərisində olanlar azmış kimi tək bir neçə nəfərin ölümü yox, yüzlərlə, minlərlə insanları məhv edən terrorun, savaşın və yıxıb-dağıtmağın ustaları bu sahəni tədqiq etməyə əl yeri də qoymayıblar. Bəşər ələmi ona görə də yüz dəfələrlə dağılıb və dəfələrlə yenidən qurulub. Dünyanı bürüyən haqsızlıqlar və ədalətsizliklər fonunda Adəm övladı özünü dərdin dəryasında, qəmin burulğanında boğulan sanır. Öz nisgillərini daha yaxşı dərk edirsə də əlindən bir şey gəlmir, əlindən bir iş gəlmədikcə də varından yox olur beləcə. Dünyanı dağıtmaq asan, qurmaq müşkül işdir. Müşküllər içində dolaşıqlar yaratmaq insanın başqa keyfiyyətidir. Həqiqətlər tarixdə qaldığından ibrət alıb götürdüyümüz dərslər isə həyatın bu üzündə nə gedib çıxmaq olmur, nə də yarı yolda qoymaq. Ömür paralanır, həyat tükənir, sabaha ümiddən başqa yeyəcəyi, geyəcəyi qalmır insanın Adəm övladı isə çarəsiz qalıb dağıdanlara qoşulur. Müharibəyə dəstək verir, savaşa üz çevirir. Beləcə, terrorun və terrorizmin tarixini ancaq dünyanı viran edənlər yazır.

Terroru və terrorizmi təhlil etmək fikrim olmasa da əsas amaldır düşmənlərimizi tanımaq dayanır. Bəşərin humanist insanlarına başımıza gətirilənləri anlatmaq durur. Düşdüyümüz quyunun dərinliyini demək və bu

quyudan çıxmaq üçün ipin uzunluğuna diqqət yetirmək məqsədimizə cığırdır. Ermənilərin məkr və hiyləsinin ünvanı olmağımızı əngəlləyək. Zaman-zaman millətimizin başında dolaşan erməni taununun, mikroblarının yayılmasına imkan verməyək. İblis və şeytanın özünün ermənini gördükcə çomağını arxada gizlətməsini nəzərdən yayındırmayaq.

Dünya ədəbiyyatında xatırlayırsınızsa, özünə xas deyim tərzilə dəfələrlə ifadə olunub: "Kainat dağılmalı olsa, erməninin əli ilə ona məruz qalacaq". Bu bənzətmədən sonra özümüzlə qayıdaq, düşmənimizi tanıyaq-deyirəm. Xalqımızın başına gələnlər ancaq onun ürəyinin saflığından, təmizliyindən, evinin yuxarı başında düşməninə yer ayırmasından qaynaqlanırsa - dəyişək. Bizi bizdən yaxşı tanıyan erməninin xislətinə bələd olaq. Burda başqa mətləblərin olduğunu da yaddan çıxarmayaq. Gəlin, söz olaraq yox, əməl olaraq özümüzü sevək, özümüzlə qayıdaq. Bütövləşib olanlarımızı (əlimizdən məcburi alınanlarımızla birgə) qoruyaq. Milli-mənəvi sərvətlərimizi, etik və yetik normalarımız daxilində "meyvə qırılar, öz kökünə düşər" fəlsəfəsi ilə gələcəyə təhfil verməyə heç olmazsa gümanımız olsun...

...Sultan Süleymana qalmayan sərvətə hərislənməyək. İtirdiklərimizi ancaq bu sayaq qaytara bilərik. Hələ üstəlik tarixi köklərdən üzü bəri əlimizdən alınanlara da sahib olarıq. Təki ürək istəsin. Təki bir-birimizə qarşı səmimiyyətimiz, duyğularımız saf olsun!.. Bütün siyasətlər istəklərdən və böyük məhəbbətlərdən aşağıda dayanır!

TERRORİZM NƏDİR?

Dünya dilində dağıtmaq, qırmaq, məhm etmək kimi izahat tapan və bu vəhşi terminin sınaq meydanı Azərbaycanın dərdlərini - torpaq həsrətini bəşərin faciyyə lüğətinə daxil edən başqası deyil, məhs Adəm övlədidir...

...Terrorun adını çəkirsə, hökmən sözün mahiyyətinə varılmalıdır... Terror sözü əsasən, günahsız insan ölümü, ayrı-ayrı fikir və məqsədləri həyata keçirmək üçün silahlı gücdən istifadə edilməsidir. Gözünü qan örtmüşlərin dəli istəyidir. Qeyri - bərabər cəmiyyət gedişindən bezmək və qurtarmaq arzusudur... Arzu arzu olmalıdır - qan, ölüm, faciə yox... Beynəlxalq aləm terrorun 6 əsas tipini tanıyır:

1. Müasir tip
2. Milli tip
3. Dini tip
4. Dövlətləşmiş tip
5. Sağ və sol ekstremistlər tipi
6. Anarxistlər tipi

Bu tipləri ayrı-ayrılıqda təhlil etmək fikrindən uzağıq. Bu çox vaxt aparar. Biz ən çox özümüzə bağlı məsələlərə diqqət yetirəcəyik. Ancaq müəyyən aydınlıq olsun deyə, bildirək ki, indiyədək 43+1 ölkə terrorizmə mübtəla olaraq ağır faciələrlə üzləşib. 43+1 vahidi toplumda Azərbaycanı göstərir və xəritələşdirir. Əlcəzair, Belorusiya, Belçika, Boliviya, Böyük Britaniya, Şimali İrlandiya, Qvatemalo, Almaniya, Honduras, İsveç, Misir və bu siyahı ilə 11 ölkə. Bu da olur - 10+1+32+1 ölkə. Bu Azərbaycanın müharibə və terror teoremidir. Sübuta ehtiyacı olmasa da aksioma arasında körpü rolunu oynayan həqiqətdir. O hansı xalqdır ki, yaxşılaşdırıb evinə saldığı ilə düşmən olur? Səbəbi də Tanrının sevdinə bar-bəhər verməsi olur?!... Bu barədə bir qədər sonra. İndi isə başda səmtdən əsən

küləkləri dalğalandıra.

Bilərəkdən ki, terrorçuların, qəsbkarların hücumu, basqını çoxlu insanların məhvə səbəb olacaq, ev - eşiklər, tikililər, illərlə yığılan düzənlər, nəzm-nizam pozulacaq, indiki terminlə terrorizm XVIII əsrdə doğum tarixi qazanıb və onun başında duranlar çox vaxt kölgədə qalıblar. Özü də bu qanlı olay ilk dəfə Əlcəzairdə reallaşmış. Yüzlərlə insanın ölümünə səbəb olan bu terroru hər hansı dövlətə qarşı iddiası olan bir neçə şəxs və ya şəxslər törədib. Terrorçunun məsləki olur, adı yox. Adları bəlli olmasa da, həmin terrorçuların davamçıları Milli tipdə terrorizm törədəcəklərinə birgə qərar verirlər. Terrorçular müxtəlif istiqamətdə Boliviya ölkəsində bu prosesi reallaşıdır biliblər. Dini nöqtəyi - nəzərdən terrorizm isə Böyük Britaniyada, Hindistanda qanlı olaylara rəvac verib.

Dövlətləşmiş tip üzrə terrorizm isə Rusiya ilə Əfqanıstan arasında qanlı savaş şəklində və az qala 10 illərlə davam edib. Yenə insanları məhv etməyə yönəldilən terrorizm indi də Çeçenistanda tüğyan edir. Unutmayaq ki, xristianların əli ilə. Qırılanlar müsəlman milliyyətindən olanlardır.

Sağ və sol ekstremistlərin qanlı hədəfi əsrin sonunda Azərbaycanlılar olub. Qırmızı ordunun silahlı dəstələri ilə sövdələşən ermənilərin əliylə Azərbaycanda, Gürcüstanda və Pribaltikada, o cümlədən, Qazaxıstanda vüsətlənən qanlı qırğınları yada düşür. Rus imperiyası dünya dövlətləri ilə "soyuq müharibə" apardığı illərdə də heç sakit durmayıb. Kipr adalarında, İran və Türkiyə sərhəddində sağ və sol ekstremistlərin gücündən istifadə edərək İslam fundamentalizmini ortaya ataraq qırğınlar törədib. Onlar qızıqdırmalarla, kütlələri həyəcana gətirməklə mübarizə aparıb, hadisələri istədiyi istiqamətə

yönəltməyə səy göstərib. Daim buna çalışıblar. Ev yıxmaq, dağıtmaq, ailənin başçısını qara villislərdə, qara volqalarda gedib qayıtmayan ailə ümidləri, gül açmayan arzuları məhv etməyin daha hansı forması qalıb ki, görməyək?!. Lenin partiyasından, Stalin rejimindən miras qalan və 74 il Təhlükəsizlik Nazirliyinin (KQB-nin) gestapolarından yetərinə bəhrələnib. Sərhədlərini möhkəmləndirmək adı ilə sağ və sol ekstremistlərin gücündən yetərinə yararlanıb. Onlara bu sahədə bir növ "qibtə" edilməlidir.

Anarxistləri - bir növ, "silahsız allahsızlar" adlandırırlar. Məqsədli şəkildə yaradılan anarxiya insanların qanuna əməl etməməsi və dövlətin yüksək kürsülərində oturanlarından gileyi olanlara qarşı istifadə edilən ideoloji qırğın növüdür.

Tarixdə terrorizmin son zamanı 1970-ci illər göstərilir. O vaxtdan başlayaraq yazılmağa, qeyd olunmağa başlanılıb və ensiklopediyalarda özünə yer tutub. Dövlətləşmiş terrorizm də o dövrlərdə genişlənməyə başlayıb. Demək olar ki, beynəlxalq aləmdə hər addımda rast gəlinən qanlı olaylarla sonulanıb.

Bir şeyi də qeyd edək ki, XVIII əsrin sonlarında terrorizm adı terrorist kimi qələmə verilib. Həmin kəlmə dünya ictimaiyyətinə bu adla çatdırılıb. XX əsrin 70-ci illərində bu termin demək olar ki, universallaşılıb, lüğətiləşilib.

Ən böyük terror 1998-ci ilin 3 iyulunda Yaponiyada baş verib. 2001-ci ilin 11 sentyabrında isə Amerikada böyük ticarət binasının partladılması ilə minlərlə insanın ölümünə səbəb olan həmin terror dünya xalqlarında dəhşətli sarsıntı, stress, əzab, ruhi tarazlığın pozulması halları yaratdı. Bundan sonra "hegemon dövləti" iflic vəziyyətinə salan bu hadisə terrora, terrorizmə və eləcə də

terrorçular "fenomeni"-nə diqqəti xeyli artırdı. Sən demə bu, düşünüldüyü qədər də sadə məsələ deyilmiş deyə, birgə mübarizə aparmaq yolları-kainatın müxtəlif bölgələrində yüksək kürsülərdən səslənməyə, "dəstək verin, onları məhv edək" - deyimində qətiləşməyə başladı. Fikir və düşüncələr, müqavilələr, bəyannamələr, nizamnamələr ortaya qoyuldu, hər kəs öz fikir və məqsəd "məhsulu"ndan çıxış etməyə başladı. Bu yerdə bütün fikirlər həm də insan haqqlarını qoruyan saysız institutlar, elmi mərkəzlər yaradılmasına yönəldildi. Bu da dünyanın başqa sayaq aldanış növünə çevrildi. Çünki nəticəsi olmayan iş və məqsəd, kimi cəlb edər ki? Bunun üçün külli miqdarda qrantlar, bank ödəmələri və terrorçunu susdurmaq üçün "meydan qısaldılma" əməliyyatı canlandırıldı... Yenə də kimlərəsə sərf edən məqsəd və məram sadə adamlara heç nə vəd etməirdi.

...Bəşəriyyət aləmində çox fikir, çox nəzəriyyə və plan düşündülər. Ancaq bu mənada niyyət saf olmasa görülən iş, mahiyyəti, duyulmayan məqsədi nəyə dəyər? Bunun üçün beynəlxalq səviyyədə qurumlar, toplular məsləyi sülh, əmin-amanlıq, demokratik yaşama missiyası olan təşkilatlar və birliklər yarana bilər. Onların adından, məqsədindən asılı olmayaraq erməni iblisliyini-terrorizmini məhv etməyə, terrorçular dəstəsini və yuvasını dağıtmağa, həmçinin onları heç olmasa "görməyə" həmin qrup və təşkilatların nə niyyətləri var, nə də real məqsədləri. Bu da bir mafiyadır. Necə deyirlər, "güc doğana düşər" yenə. Taqor söyləyir ki, "Bəşəriyyət amansız, insanlar ona nisbətən mehribandır". İtirdiyimiz (məhz baxımsızlıqdan, qayğısına qalınmamaqdan bu ifadə yerində səslənir) - əzəli-əbədi yurdlarımızı erməni şeytanlarına ərməğan edənlər də daxil olmaqla özümüz xilas etməliyik. Ölünü öldürənə sürüdərlər... Çünki ən

böyük terror və terrorizm bir əsrdə iki dəfə bizim başımıza gətirilib. Daxilimizdəki ekstremistləri, anarxistləri, terrorçuları bir qurup adamların məqsədlərinə, bu ad altında - qaçqın, didərgin, köçkün, şəhid, əlil haqlarını yeyənlərin məhv edilməsindən başlanılmalıdı o mübarizə. Bütün güc və qüvvələr ali mənada terrorizmi və terrorçuları məhv etməyə səfərbər olunmalıdır...

Terrorizm - qan-qada, ölüm-itim, şikəstlik, ümitsizlik, faciə, soyqırım, genefond və qan yaddaşının dağıntısıdır. Bu dəliliyi törədənlərə qarşı kim olur - olsun qəti mübarizə aparılmalıdır. Zərbəni dəqiq təyin edib vurmaqla çox şey əldə etmək olar! Qələbə bax, o zaman bizimlə bütövləşəcək, para vətənimizlə birgə yaralarımıza məlhəm olacaq. Yalvarmaqla donuzun darıdan çıxdığını görənlər olmadı kimi biz də düşməyə yalvarmaq yox, qəti zərbəni vurmaqla dardan qurtarmalıyıq. Sözdə yox, gerçəklikdə tam müstəqil və azad olmalıyıq!...

İllər arzusuyam qərib sahilədən

Araz muştuluğa bir ah gətirib.

Təbriz ağrısına ürəkdən, dildən,

Qarabağ ağrısı pənah gətirib.

Bu duyğular Cəbrayıl həsrətilə, Xələfli niskiliylə yanib-tutuşan şair vətəndaş Əli Rza Xələflinindir. O öz ağrı-acılarını durna köçündən ayrı düşüb, dərdlərinin bağını sinəbənd sözlərdən hörərək, bizə çatdırır. "Xudafərin həsrəti" kitabında bərkidir gör neçə ildir. Əli Rza Xələfli istək və arzularının körpüsündən keçirir. Ramil Səfərov da bu həsrətin göyərtiyi Cəbrayıl torpağındandır, igid - Azəri oğludur. Uzaq Macarıstanda erməni azğınına öz həddini bildirən qəhrəman soydaşımızdır. Dili hərzə-hədyan söyləyən qəsbkar

erməninin bədəninə ağırlıq edən başını əzmişdir. Həmin vaxtdan bizi az zaman ayırır. Elə onun özünü də o vaxtdan görmürük. Zindan onu bizdən ayırır. Ramilin vətənlə, xalqla döyünən ürəyi isə hamımızladır. Erməni "eşşəyim ölüb, başı qızıldan"- deyib vay - şivən qoparanda biz öz ciyərparamıza - el oğluna qahmar çıxmaq, arxa durmaq bir yana, siyasətin çirkin əllərindən qurtarmadan nələr söyləmədik. Bu durumu bütün istiqamətlərdən təhlil edərək qollarımızı yana açaraq - nə etməli qənaətindən başqa bir iş görmədik. İnsan haqqından, Allah ucalığından, yolun açıq olsun nidasından başqa, əlimizdən bir iş gəlmədi. Qeyrətinə, qüruruna, şəxsiyyətinə baş əyilməli bu oğulun taleyini Tanrı ümidinə, daha doğrusu allahsızlar, ermənipərəstlər ümidinə tapşırdıq. Qurgen Markaryan adlı həmin düşmən fəsadına Ermənistanda heykəl qoyulduğu həlda, Ramilin anasının (əslində hamının anası) göz yaşlarına, oğul deyib, canı odlanan bir qadının harayına yetməyi özümüzə çətin, aşılmaz iş bilmişik.

Yazıqlar olsun bizə, bizi bu günə salanlara!!!

Adına publisistika deyirlər bu sayaq yazıların. Biri sözü ilə biri gücü ilə vuruşur ədəbi aləmdə. Allah muradımıza çatdırsın! Vallah, doğum kitabçasına nə yazılıb, yazılmamasından asılı olmayaraq vətənim, millətimi (yaxşısını da, pisini də) çox sevən bir qadının harayıdır, bu yazılarım. Əgər sevgi varsa yazdıqlarım ruhumun lap özəyindən yol götürüb ürəyimim qapaqlarını açıb divarlarında cərəyan edən o qıpqırmızı qanla yazır və yazacaq olub - keçənləri, başımıza gətirilənləri. Mühəribəyə nifrət hayqıraraq deyəcək sözünü - dərd qanıb, qəm anlayanlara göndərərək ismarıcımı, duasını və alqışını edəcəklər - sağlıq olsun sizinlə birgə Şuşada bir il onun yaralarına məlhəm etməyə çalışacaq. Bu arzu və

niyyətlərimi bütün dostlar yaxşı bilir. Kərim Kərimli, Yadigar Muradov, Azad Məmmədov, Şükufə Musayeva, Nazilə Əhmədova və başqaları ilə orada dağıdılanları dikəldəcəyik!...

Fırtınalı hay-küylər dənizində nəğmə adasının həsrətindəyəm.

R. Taqor

BİRİNCİ SÖHBƏT

Nədir terrorizm? Kimlərinə uydurması, yalanımı? Yoxsa, yaradanlara qarşı dağıdınların üsyanı, müharibəsi? Dünya gözəlliklərini gözü götürməyib var olanlara doğru nifrətmi? Bəlkə, dağıtmağa, məhv etməyə dəli istəklərin məcmuyudu terrorizm? Hər nədirsə, dağıtmaqdan, yıxmaqdan, cənnətməkanın yerində xarabazarlıq görməkdən zövq alanların xislətinə xidmətdən doğulur. Və... Bənd alır göz yaşı, ölüm-itim, şikəstlikdən keçən bəlalarda.

Terrorizm çoxlu iddiaların, ədaların, mənəmliklərin, nifrətin, qərəzin, bir sözlə, maddiyyatın mənəviyyat üzərində qələbəsinə gedilən normal yol deyil, dəli qısqanchığıdır. Cılızlıqların ucaqları yerlə-yeksan etməyə yönəldilmiş oyunlarda şahmat gedişidi həm də. Udanın və uduzanın, qalib və məğlubun bu istiqamətdə çox uzun yoludu. Kainatı kor arzularına, erkən özlərinə tabe etmək üçün, mat qoymaq üçün ən qısa gedişdi terrorizm. Bəşəriyyəti, onun övladlarını heçlikdə, yoxluqda qoymaq istəyidi. Şeytana, iblisə xidmət etməklə Allahı danmaq məramıdı sonunda...

Bitirmi, bütün bunlarla terrorçunun niyyəti, arzusu. Təbii ki, xeyr! Nəfsə qurban olan insani keyfiyyətlər daha nələr doğurmur, törətmir? Çətini ilk addım atıncandır. Yenisi öz-özünə gəlir... Və dünyanın tarazlığını pozan şeytan, iblis öz əməlində, öz işindədir. Elə dünya yaranandan bu belə olub. İndi də belədir...

Azərbaycan tarix boyu bu dərdlərin və terrorun

17
Azərbaycanın İlahi Uşağı
KİTABXANA
INV. № 92/155

mənbəyində dayanıb. Terrorçuların, düşmənlərin sınağından keçib və keçir. Sərvətin bolluğuna, qəlbinin genişliyi qatılan Odlar Yurdu odlara qalanıb. Nələr görməyib, nələr yaşamayıb? Qonağını özündən çox urvatladığına, evinin yuxarı başına keçirdiyinə, saflığına, paklığına, niyyətinin düzlüyünə görə düşməni həmişə ayaqda olub. Baş üstündə xaçlı qılıncı, qalxanıyla. Ən əsası, "Parçala! Hökm elə!" - siyasətinin məqsəd və məramına uyğun gəldiyinə görə, iblisin, şərin, yamanın dəstəkçiləri, köməkçiləri pislərdən, ayrılardan seçilir.

Ermənilər bu yönümdən birinci yerdədir. Çiyinə qoltuq ağacını isə dindaşları - rus şovinistləri veriblər. Çünki iblis təkliddə bir heçdir, sapı özündən olan baltalar da nə çox...

Nə qədər yazılsa, nə qədər deyilsə də, tarixi gediş, həyat gerçəklikləri göstərir ki, biz düşmənlərimizi, zərbəni haradan və kimdən alacağımızı bilməmişik və tapmamışıq. Çox-çox təəssüflər!!!

Heyhat ki, belə olmamışıq xisləti mənfurlara, uzaqgörənlik göstərməmişik düşməni tanımağal. Hadisələrin irəli axarına zaman prizmasından nəzər salsaq, 1900-cü ildən başlayaraq, yəni XX əsrin əvvəllərindən erməni-rus birliyi xalqımızın başına olmanın müsibətlərini açıblar. Qaynar qazanda bişiriblər, bədən üzvlərini kəsiblər, ürək aynası gözlərini çıxarıblar, Daşadivara hörüblər. Özünü qoruyanlarımızı azadlıq aşıqlərini asıblar, gülləbaran ediblər, parça-parça, hissə-hissə doğrayıblar. Balanı anası, atası ilə, valideyni övladları ilə sınıyıb əzab-ışğəncə hədəfinə çeviriblər. Ermənilər deyilməyən, yazılmayan daha hansı vəhşiliklər törədiblər. Hamısı artıq qanı qanımızdan olanlara - hamıya bəllidir.

Babalarımızın səhvlərini biz də yaşadığımız. Onların torpaq verib elli-yollu etdiyi erməni qatilləri özü kimi

xislətlilərlə birləşib "Böyük Ermənistan" yaratmaq niyyətinə düşdülər. Bu niyyət düşdü, düşündüyü yerdə qalmadı. Hər dəfə yeni-yeni canlı hüceyrə bahasına genişləndi. Arzularda bərkidi. Təzə-təzə mahiyyət doğurdu. 1905-1906-cı illər faciəsi, 1918-ci ilin müsibətləri, 1950-ci ilin köçürmə siyasəti, 1988-ci ilin qanlı-qadali qış qovulmaları, əzəli-əbədi torpaqlarımızda soydaşlarımızın yaz soyqırımı, bu ardıcılıqla dığaların Şuşa, Laçın, Kəlbəcər sərvətiylə xəyallarının gerçəkləşməsi lap yerinə düşdü. İstədiyim yar idi. Sultan bəyin, Mehdiqulu xanın ruhunu perik salmaq məramları qol-qanad açdı.

"Daşnaksütun" Partiyasının - qaniçənlər ordusunun ağlagəlməz məram və məqsədləri 1990-cı ilin "Qara Yanvar"-ında M.Qorboçov siyasətinə dəstək oldu. Tankların altında qoydular azəri balalarını, qocalı, cavanlı əldən, qoldan, baş-bədəndən ayıran düşməni bəyəm, unutmaq olar?

1992-ci ilin 26 fevralı azərbaycanlılara qarşı yönəldilmiş növbəti Xocalı soyqırımı və genosid siyasətini şərtləndirən həmin məqamları yaddaşdan silməkmi olar? Unutqanlıığımız xəstəliyə çevrilsə belə. O vaxt bu bəlalər və qanlı olaylar, elan edilməmiş müharibə heç bir dünya dövlətini silkələmədi. Ermənilər tərəfindən günahsız insanların cəsədinə də təcavüz olundu. Onların vətəndaşlarının diqqətini dərdlərimizin mənbəyinə yönəltmədi. "Təki mən salim olum" fəlsəfəsi ilə ölüm-itimə, şikəstliyə, faciələrə ortaq etmədi heç kəsi... Bu arzuda olanlar da ki öz niyyətlərinə hansısa, diləyinə yetmək, mənimsəmək üçün baş endirdilər. Qanlı əllərini gizlətməklə, hissiz gözlərini qaçırtmaqla guya, "baş verənlərə, törədilənlərə və edilənlərə" təəssüfləndilər. Sonra iki kəlməlik başsağlığı ilə özlərini sığortaladılar və bizi, eləcə də çoxlarını aldatdıqlarını bilə-bilə daha irəli

getdilər. Və oraya qədər gəldilər ki, bizə olanlar onlara da edildi. Kənardan seyrçi kimi durub baxanlar qan, ölüm ünvanına çevrilənə qədər elə hey haqqa nahaq dedilər.

Qarabağ torpaqları bir-birinin ardınca erməni cəlladlarının əlinə keçdi. Dünya ictimaiyyəti yenə də silkələnmedi. Azərbaycanı dəstəkləməyən "qabaqcıl" bəşər övladı ən son silahların atılmasından oyanmadı. Şərə, şeytana 907-ci düzəlişlə - müsibətin zirvə nöqtəsində belə ədalətsizliklərini göstərərək cavab verdilər. Xəlvətdə yox, məhz açıq-açıqına, utanmadan vəhşilərə, təcavüzkarlara "yaxşısan" - söylədilər.

Bir qurup insan ovçusuna xidmət edənlər üçün, nəfslərə qurban verildi minlərin, milyonların arzusu, niyyəti gözündə qoyuldu diləkləri. Biganəliyimiz - bizi bizdən ayıran gizli hisslərimiz bu arada irəli çıxdı. Məndən, səndən, ondan ötən zərbələrin ardınca yenə də vətənə, millətə, onun qan yaddaşına, genefonduna dağıdıcı təsiri dayandı. Boğuldu qan içində məmləkətimiz...

Bu qədər dərdmi olar, Allahım?! Bir millət neçə yerdən zərbə alar, bəla ilə üzləşər, neçə yerdən dağlanar? "Gülüstan" müqaviləsi, "Türkmənçay" imzalanması, Qarabağın satılması, daha nələr, nələr!..

Nə qədər aciz imiş bu millət, nə qədər zəif imiş bu xalq!? Səyisiz sərvət bolluğu içərisində nə qədər kasıbmış həmvətənlərimiz. Nə qədər qorxaqmış soydaşlarımız. Bəlkə, satanlarla, alanlar arasında səmtini itirdi, yolunu çaşdı bir daha dərdədaşlar, soydaşlar, vətəndaşlar? Axı niyə belə oldu? Hansı adla adlansa da bu yolda nakam oğul və qızlarını itirənlər içində yalnız qeyrətlərini silah etdilər onlar. Ölümdə gördülər son ümidi. Heçə çevrilən "ya Qarabağ, ya ölüm!" - çağırışı şəhidliklə, aciz şahidliklə sona yetdi. "Şəhidlər Xiyabanı" ikinci dəfə öz yurdunda

yaralı bağına sıxdı. Onları əzəlki nəsil şəcərəsinin müqəddəs ruhlarıyla qovuşdurdu Dağüstü park. Balalarıyla - yeni ruhlarla vədə yerində görüşdülər, qan yaddaşının qan gölünə düşdülər. Haqq evində ruhlar məbədgahında əbədi sığınacağa qovuşdular.

Heyhat!! Bütün bu acizliklər, ölüm-itim qonşu savaşı tək anıldı. Birinin o birinin haqqını əlindən alması kimi kiçik sanıldı. Bu zəiflik və acizliklər dünyəvi xarakter alanda isə bu faciələrə böyük mənada "terrorizm" - deyildi.

2001-ci ilin məlum 11 sentyabr terror hadisəsi amerikalıları və bir növ yatanları oyatdı... Oyatdı ki, ələ yeni fürsət düşüb. "Füsrət peşmançılığa çevrilməmiş ondan istifadə et" - fəlsəfəsi köməyə gəldi yenə niyyəti bəd olanların. "Bu terroru kimin adına yapmaq, yaxmaq olar" - sualı ilə hegemonlar yeni siyasətə girişdilər: terrorçular müsəlmanlardır!!! Din ayrılığından istifadəni yaradanlar çox olayları və dəstəkçiləri öz qoynunda gizlədirdi beləcə. Ancaq dünya yetkililəri o vaxt anladılar ki, terrorizm necə dəhşətli kabusdur. Mühəribə dəhşətli olsa da, tükənəndir, qurtarandır. Terrorizm isə bitməyən, tükənməyəndir. Bu kabusun əlindən xilas olmaq üçün bir yol var: Dünya evi sakinlərinin birgə səyi, köməyi vacibdir. Tək əllə burada qələbə mümkün deyil... Və ancaq o zaman bəlli oldu ki, dağılan daşların, divarların altında doğması, əzizi, ciyərpərəsi qalanlar nə çəkirmiş? Övlad itirən ana, bacı, ata, qardaş qeyb edənlər bildilər ki, bütöv olanın bir anda dağıdılmasının sarsıntısı nə imiş?

Yüzlərin, minlərin püç olan istəklərinə soyuqqanlı olmağın mümkünsüzlüyünü onda dərk etdi çoxları. Hegemon, hökmran və super dövlətlər 11 sentyabr 2001-ci il Amerika terrorundan sonra ərəzində mühəribə, savaş gedən ölkələrin vətəndaşlarına "diqqəti bir qədər" artırdılar: müsəlman dövlətlərində yeni-yeni mühəribə

ocağı yandırmaq baxımından təzə həvəsə düşdülər. Onlar, beləcə terrorçuların əlində atəşə çevrilməmək üçün hədəfi yayındırırdılar. Tərəqqi sevənləri, aydın səma istəyənləri bir araya gətirdilər, öz xeyirlərinə yönəldilər, sözdə iş necə asan başa gəlirmiş. Asan oldu niyyəti təmiz olmayanların işi.

Taqor da illər öncəsi qiymətli kəlamları ilə dəstək verdi fikirlərimizə: "Bəşəriyyət tarixi təhqir olunmuş insanın təntənəli qələbə gününü səbir-səbatla gözləyir".

Gözləyək!

24-31.12.2002

**Terror bizi bizdən ayırır.
Qara gündən qaçış...**

İKİNCİ SÖHBƏT

...Haraya?!

Bu sualla başladığım söhbətimizə həmin sualı bir neçə yönümdən cavablandırmaq olar. Bir neçə istiqamətdən cavabına yanaşmaq istədiyim həmin dilemma cəmiyyətimizin təzadları içərisində haçalanıb, bir neçə deyil, onlarla, hətta yüzlərlə labirintləşmiş sorğu doğurur özlüyündə...

Gəlin sizli-bizli görək o labirintin sonuna gedib çıxa biləcəyikmi?!

Qaçqın, didərgin, köçkün...və bir daha nə biçimdə lüğət tərkibli sözlərlə ifadə etdiyimiz soydaşlarımızın - Azərbaycanın ayrı-ayrı kənd və şəhərlərinə məcburi yürüş edənlərimizin qara günə düşdüklərinin səbəbi nədir? Söhbətimizə mənə kimi daxil etmək olar bu həqiqəti. Bir milyon yeni dövrün qaçqınları, az qala bir elə Göyçədən, Zəngəzurdan qovulanları hesablasaq, 2 milyondan çox azəri övladının düşdüyü bəlaları müzakirəyə çıxarmaqla, hamımız görün nə qədər ailənin düşdüyü əzablarla üzləşirik. Bu bəlalərin hər hansı ucundan baxılsa bütövlükdə xalqın ciyərpərələri dayanır. O vaxt qədim torpaqlardan gen düşənlər sosializm toplusu içərisində bir növ əridilmişdi. Bizdə kommunizmdə - geyimi məşhur kəlamlandı "içim özümü yandırır, çölüm özgə gözüne barmaq batırır". Vaxt keçdikcə, yaraları sağaltdıqca onlar Zəngəzurlu və Göyçəli azərbaycanlılar kimi ayrı-ayrı yerlərdə iş-güc yiyəsi olmuşdular. Olmayanlar da bəxtinə gün düşən, qəlb isinən yerdə özlərinə qızınacaq məskəni əldə etmişdilər. Bəs əsrin sonunda el-obasından, doğma

od-ocağından aralı düşənlər hansı vəziyyətdədirlər? Bu dərddin mahiyyətini anlayanlar "heç soruşma" - deyəcəklər. İçlərini çəkərək bəlkə də köks ötürməklə ötüşəcəklər... Kimin nə deyəcəyindən asılı olmayaraq gerçəkliklər göz dağlayır bu gün. Bir də ki, öz ev-eşiyində olanlar yoxsulluğun ağrı-acısını birtəhər yola verir. Ayrı-ayrı hücrələrə sığınmaqla bu dərdləri daşımaq isə görün nə qədər müşkülə dönür. Dərd dərd üstündən gələr - deyib babalar. Həm də, dərddi bəsləyənçündür dərd. Biz dərd bəsləyib, böyüdən və yetirən xalqıq. Axı, "el - elə sığır, ev-eve yox"-misalında çox şey deyir babalarımız.

SSRİ məkanında yaxşı dağıdıcı kimi Nobel mükafatı sahibi olmuş M.Qarbaçov 15 "qardaş" ölkəni bir - birindən ayırdı, bağlarını necə deyərlər, açıb çözdü, nəticəsi özlərinə sərf edən şəkildə.

Vaxt tapıb, həmin məcburi vətəndaşlar ölkəsinin azadlıq istəyinə barmaq da silkələdi xəritəbaş katib. Hətta qırmızı güllələri də ayağa çəkdi. Bu axarla 1988-ci ildən bəri nələr gördük, nələr yaşadıq?.. Bəndə unutsa da, Tanrının unutmayaçağı dəhşətlərin şahidi olduq. Bunlar danılmazdı. Onda dünyanın Axirət günü idimi, nə idisə bütün "nəzm-nizamıyla" yaşadığı o günlərin olaylarını...

Sosializm bağları qırıldı. Dağılanların üstündən ocaq da çatıldı. Qonşudan, dostdan, hətta qohumdan barınanlar yaradı. Lakin taleyi, bəxti Allahından qara olan millətimizə yalnız çatılan ocağın külü qaldı, bir də ocoğın qatı tüstüsü. Bunun mayasında isə çox qəribədir bir az da erməni, rus və daha hansı millətin qarışığının çoxluğu ilə fərqlənən azərbaycanlıların "hara baxım, kimə baxım?" - seçimi qarşısında qalanları dayandı, durdu göz dağı kimi.

Bağlar qırıldı qırılmağına... Zavod və fabriklər də eləcə, dağılanların ardınca dağıldı. Alacağını, verəcəyini bir mənbədən götürənlər qaldılar naümid. Sürünün yönü

geriyə dönəndə axsağı irəli düşdüyü məqamları da gördük və yaşadığımız. Görüb-götürməkdən çox, "dad yarımçıq əlindən" - deyiminin aid olduğu "burda mənəm, Bağdadda kor xəlifə" nağıllaşmasının da şahidi olduq. Hər gələnlər bir az yalandan - palandan əkdilər, biçdi yığıb üzünü dağ yuxarı özü üçün gəldiyi yerə getdi. Yavanından, quruca qaxacından, çax-çaxından başqa yerdə qalanlara heç nə çatmadı. Sözsüz ki, qəlbin geniş olsun təsəllisi ilə dərddəşlərimiz Rusiya imperiyasını məskənləri bildilər. Ən çox seçdilərse yaxın xarici özlərinə məskən etdilər. Tanyalı, Manyalı, Nataşalı ölkənin şəhərlərini oylaq seçdilər. Zaman irəlilədikcə olanlarımızı bir az da onda itirdik. 74 ildə nə qazanmışdıq ki, bu qədər çox itki verək? Mənə elə gəlir, qazandıqlarımız da çox böyük oldu bu çəkişmələrdə... Bilirsiniz, bu qaç-qovda nə tapdıq? Şoranlaşmış, yararsız hesab edilən, əkib-biçmədiyimiz çöllərimizdə qaçqınlı, didərginli göbələk şəhərcikləri əldə etdik, daha dəqiqi çadır yuvaları-villaları qazandıq. Onları dünya yetənəklilərinin öz əlimizlə bizə verilən "dilançilik səlahiyyətilə" mənimsədik heç nə olmamış kimi.

Nə vaxtsa oxumuşam ki, hər bir yüksəlişin sonu ibtidai dönüşlə nəticələnir. Axı, biz nə vaxt yüksəldik ki, indi də ibtidai dönüşə enək? Yəqin "Azərbaycan iri addımlarla irəliləyir" - şüarını evimizin pəncərəsindən pərdə kimi asanda olub bütün bunlar. Vallah, dəqiq deyə bilmərəm, nə zaman olduğunuda söyləməkdə acizəm. Ancaq insan zamanədən güclü olsada, acizliyi göz önündədir.

O vaxtlar ziyalı bir ailənin övladı kimi "böyük kommunizmin" nə zaman təşrif buyuracağını gözləmişəm. Bizdə görən nə isə əldə edə biləcəyikmi, deyə. Elə indiki kimi... Ümumi sərvətlərimizdən nə vaxtsa bizə pay olacağını intizarlısı kimi hələ indi də gözləməkdəyəm. Evli, eşikli, qabiliyyətinə görə vəzifəli və ilaxır və sair. Nə

isə, deyəsən mətləbdən çox uzaqlaşdım...

Əsrin əvvəlində "Lenin babanın" rəhbərliyi ilə qazanılan azadlıqda "proletariat təkə zəncirini itirmişdi". Əsrin sonunda guya, əldə olunan azadlıqda isə fəhlə və kəndli nəyi vardısı itirdi, "hamı bir nəfər üçün, bir nəfər isə heç kim üçün" - şüarı da ayrı qələbdə yazıldı. Ümumi sərvət olan neft, qaz xüsusilə, digər strateji əhəmiyyətli məhsullar da keçdi ayrı-ayrı fərdlərin və "fərqlilərin" əlinə. Elə torpaqlarımız da, ümumilik mahiyyəti fərdiyyəçilik, individuallıq xüsusiyyətinə çevrildi. İqtisadi nəzəriyyə kapitalizmə çatmamış bazarçılığa döndü. Hərənin əlində də bir talış zəmbili - həsirdən, alıb - satmağı özünə peşə etdi, çoxları, məcburən. Çox mətləbləri içində çək-çevir edərək.

Bu cəmiyyət dəyişkənliyində yerüstü, yeraltı sərvətlərlə birlikdə hamısı pay bölgüsündə amalı, məqsədi var, dövlət yığmaq olanlara çatdı. Özəlləşmə aparıldı. Çoxluq, yəni sadə xalq kütləsi heç nə əldə etmədi. Qara camaat bir neçə il müddətində sosializmdən qalanları da satdı, yedi, "bəlkə də qaytardılar" - ümidi ilə, ümidini də qeyb etdi. Ümid sonuncu ölür misalı da xalqımızın gün-güzəranında atrofiyaya uğradı - insan əvvəl mənən ölür, sonra ümidləri ilə yoxluğa çevrilir.

Tarix boyu Azərbaycanın say-seçmə qəhrəmanları - qeyrət, namus simvolları və söz deyib arxasınca apara bilənləri ələlib. Bəzən isə yükü ağır gəlib, xəlbirdən keçməyənlər ya öldürülüb, ya da könüllülük prinsipi ilə onların şəhidliyinə fərman verilib. Çünki 37-ci ilin repressiyası saysız azəri övladlarını məhv etmişdi... Stalin olan yerdə gürcülər də bu prosesə az qoşulmuşdu. Mikoyan və Beriyaların xisləti ilə də ermənilərə ümumiyyətlə, az toxunulmuşdu. O da ki, şəxsi məqsədlərə qurban gedənlər olmuşdurlar. O vaxt nə qədər insani,

bəşəri keyfiyyətli oğullar kor niyyətliyə qurban getmişdi, ailələr məhv edilmişdi... Aman Allah!!! Bütün bunları yazmaq bir yana, düşünəndə varından yox olursan.

...Başqa dəst-xəttlə davam edir bizim üçün 37! Niyə? Səbəb bir deyil, beş deyil. Qananlar və qeyrətliyə erməni xislətinə qurban getdilər. Torpağın qəbir daşı boyda bütövlüyünə çevrildilər. Bu yolda şikəst olanlar, fiziki sağlamlığını itirənlər, ələ baxımlılıqla özləri biçimdə peşimanlığa çevrildilər. Onların bütün imtiyazlarını əlindən alıb "özəlləşdirdilər". Dəyənək göstərib "haqq səsinə ucaltsan söykəndiyin çəliyini əlindən alıb səni son dayanacağından da gen salarlıq" - dedilər. İstəsək də, istəməsək də bu qəliz və qanunsuz vəziyyətdə biz bildiyini edənlərə dəstək olduq... Qara günlərin sayı bir az da çoxaldı. İşsizlik içərisində əlilliyin, şikəstliyin son gümanı, itkisi də qatıldı buraya. Keçid dövrünün güclə uzadılan ömrünü də bura əlavə etsək, məsələ getdikcə qəlizləşir. Zavod yox, fabrik yox xaricdən öz sərmayəsi ilə bu məmləkətə üz tutanların və bizim də üzleşdiyimiz "şapqa" əməliyyatları bütün xalqa zərbədir. Alanın nəyinə görə. Nə gedir bağdan gedir, bağbana qalan zəhmətidir. Orta məktəblər pul ocağı, ali məktəblər rüşvət yuvası, daha nə qalır? Xarici sahibkarlara "bu millətə çox pul verib qudurtmayın" deyən məmurların "mən salim olum, cümlə - cahan batsa da batsın" - haqsızlığını da görənlər qeyrətli-qüdrətli, abır-həyasını boğanlar bütün olanlardan və çək-çevirdən birəcə yol bilirlər. QAÇMAQ! Gücü gəldikcə qaçmaq! Bəs qaçmağı bacarmayanlar, bu torpaqdan, bir an belə kənarda yaşamağı təsəvvür etməyənlər neyləsin?! Onlar diri-yənlər ölümlərə çevrilirlər, öz yurd-yuvalarında basdırılmağı gözləyirlər. Bütün bu saysız iyrenclikləri görməmək üçün çoxları gözünü və özünü götürüb "ayaqlarım hara, başım da ora" - deyib gedirlər. Gedirlər,

"kənardan baxana savaşı asan görünür" - cazibəsi ilə... Onlar gedirlər... və gedirlər... Burada onların - qara gündən qaçanların doğmaları, eli-obası, uşaqlığı və əlindən qaçdığı yoxsulluğu, səfilliyi qalır. Özünə qərblilik adlı yol qurşayanlar təbii ki, nə Gürcüstana, nə də Ermənistana üz tutmayacaq. Azərbaycanlıların çoxunun məskunlaşdığı Rusiya çöllərinə üz çevirəcəklər. "Böyük qardaşlarımızın" ürəyinin genişliyi "göz yaşardır". Buna da şükür, deyək. Birdən sağ qalan şükürümüzü də əlimizdən alarlar. Özümüzünkülər heç bunu da etmirlər, - min təəssüf, bir yetiminə belə yiyə durmurlar, pulu xalvarla olanlar. Min cür əzab-əziyyətlə azərbaycanlı qadın və kişilər ordakı bazarları özlərinə dolanacaq yeri bilirlər. Bu yollarda onları nələrin gözlədiyinin fərqi varmadan, özlərinə yaşamaq qisməti, taleyi arayırlar və yaxud çox çək-çevirdən sonra qurmağa çalışırlar. İynə ilə gor qazırlar deyimi azərilər üçün daha çox yerinə düşür. Özü də gedənlərin çoxu ziyalı, yazıçı və alimlərdir. Qazandıqlarını əvvəl-əvvəl ailə-uşaqlarına göndərənlər sonradan düşürlər "saritelli"lərin cazibəsinə. Qudururlar! Quduranların 40 gün yaşaması da artıq köhnəlib. Sən demə, quduranlar əbədi yaşayırmış. "Ay anan ölsün, saritelli, sarıköynək, nəyim var sənə qurban" deyib onlara yalmanırlar. Gözdən uzaq, könlüdən iraq gümanı ilə kişilər girirlər mələk donuna. Qafqazlı ola və rusun yardım yarımayanı ola. Necə deyərlər, istədiyini yar idi, yetirdi Pərvərdigar! Hər ay göndərilən pul-para 3-4 aydan bir dəfəyə keçir. Və zəncirin o biri halqası möhkəmlənir... Bu ailə dağılır, o birisi qurulur. Buradakı körpələr üzülür, oradakı isə yaxşı yaşayırdan "qudurur" - dərisinə sığışmır...

...Statistika məlumatlarına görə azərbaycanlı cavanların 70-80 faizi öz ölkəsindən kənarında, daha çoxu isə Rusiyadadır. Ucqar kəndlərdə yalnız yaşlı nəsə rast

gəlinir. Onu da deyim ki, uzaq xaricə gedənlər də çoxdur. Özü də buradan onlar azadlıqlarını da satıb "qaçqın" statusu ilə gedirlər. Qaçırlar Vətəndən...

...İndi ikili, üçlü ailə forması ortaya çıxıb. Əvvəllər bunları gizli edərdilər. Əsl müsəlmansayağı. Bunları da təbii ki, söz-sov mənbəyinə çevirənlər tapılır. Hələ xəstəlik mənbəyini demirəm.

Yaxın vaxtların söhbətidir. Rus şovinistlərindən biri dumada ağı köpüklənə - köpüklənə deyirdi ki; "10 ildən sonra rus uşağı hesab etdiyimiz gənclik Azərbaycana axacaq - öz atalarının ardınca. Azərbaycanlılara imkan verməyin ki, burada özlərini sərbəst, öz evlərindəki kimi hiss etsinlər".

P.S. Həmin pafoslu hayqırtıdan sonra qatı rus şovinist-millətçiləri-özü də erməni əhatəsində olanlar o sözlərin mahiyyətini yaxşı başa düşdülər. İşarəni dənizdən yox, bu dəfə göydən qapdılar. İndi Azəri övladları illərlə unudduqlarının yanına qovulur. Qovula - qovula bu millət hara gedir? Görəsən, intəhasız göyün altında, qara-boz yerin üstündə Allahın zərrələri olan azərbaycanlı bəndələrə yiyə duracaq kimsə olacaqmı?!

Bu sual - həyat tənliyinin açmasına zamanın və dünya alimlərinin elmi tələbləri içərisində cavabına Nobel mükafatı verilə bilən ən qəliz məsələlərdəndi. Açımaq sözündə işıq da var axı? Ac-maq və Qac-maq eyni qəbildən sözlər olmasa da...

28.05.2002

Mən qaranlıqda bir körpə kimiyəm. Gecənin pərdəsi altında əllərimi sənə uzadıram ah, ey Ana!

ÜÇÜNCÜ SÖHBƏT

Əvvəlki söhbətlərimizdən xatırlayırsınızsa, azərbaycanlıların daha doğrusu, Azərbaycandan qaçan kişilərin ailə başçılarının - qara günlülərin sığındıqları Rusiya çöllərindən geriyə, "unutduqlarının" yanına qovulduğundan bəhs etmişdik. Bu dəfə isə həyatımızın ən aktual mövzusu olan - qadın və qızlarımızın xarici ölkələrə satılmasına, eləcə də məcburi qaçışını şərtləndirən bəzi məqamlara toxunmağa çalışacağam.

Yayın sıxılmasının da deyirlər, bir həddi var. Bəzən yay çox sıxılıb, lap uzaq məsafə də qət edə bilər, yaxud da bu sıxılmalara, gərginliyə davam gətirə bilməyib dağlar və məhv olar da. Misala uyğun gələn bir axarla desəm qadınlar nə qədər böyüsələr, ucalsalar belə, daxilən yene uşaq qalırlar.

Uşaqlara isə daim diqqət və qayğı gərəkdir. Uşaq-fidanlara baxmaq, zəhmətini, nazını çəkmək tələbini doğurur həyat. Bu da müşkülə dönüb indi. O da ki ola qadınlar...

...Öyüd, nəsihət vermək kimi olmasın, qadınlara dünyanın başqa xalqlarından sözdə daha çox fərqli diqqətimiz olub. Tarix boyu onları mətbəx ustası, geri qalmış, danışmaq qalsın bir yana, söz demək qabiliyyəti olmayan biçarələr hesab etmişik. Qadın nədi, irəli getdi nədi, addımın əyri atdı nədi? Bizdə, müyyən mənada qadının hüquqsuzluğunu danmaq olmaz... Və onu da deyə bilərsiniz ki, hər sahədə indi qadınlar geniş səlahiyyət və haqq sahibidirlər. Sosializmdən üzü bəri ən geniş meydan onlara verilib, maksimum şərait onlara yaradılıb, daha nə və nələrin sahibi olublar. Onunla işimiz yox. Bir az ətrafa

diqqətlə nəzər salaq. Bu üzdə bəlkə də belədir. Mənəvi sosioloji, eləcə də psixoloji - etik baxımdan isə məsələlər ayrı sayaqdı ...

...Rusiya çöllərini özlərinə sığınacaq seçən ailə başçısının evdə yerini sözsüz ki, qadın tutmalıdır. Yəqin ki, uşaqlarını ilk əvvəl yaşatmaq üçün hər əzaba, zəhmətə qatlaşan ana - qadın iş yeri axtarmalıdır. İş yeri olsa ... Olmasa məsələ bir az da qəlizləşir. Satanı alanından çox olan məmləkətimizdə bu da çox vaxt ələ bir şey gətirmir. Qadın canından, qanından yaratdığını necə yaşatsın bəs? İnsaf da ki, çoxlarımızı lap çoxdan tərk edib. Necə deyirlər, yaxşı kişilər yaxşı atları minib gediblər. İndi tarix dönəmində kişilərin də başına o qədər müşküllər gətirilib ki, onlar öz daxili dünyalarından tamam aralı düşüblər. Meyvə qırılıb indi öz kökünə düşür. Bu təzadlar içərisində zərif, incə məxluq nə etməlidir? Paytaxta iş-güc arxasınca gələn uzaq kəndin, elin, obanın sakini ana-qadın haradan başlasın? O qədər qatı açılmayan mətləblər var ki? Səyisiz-hesabsız ... Gözəlliyi olanlar - qızlar, qadınlar hər yerdə yaman gözlərin, bəd niyyətlərin diqqətində olur. Böyük şəhərdə kimsəsi olmayan kənd, yaxud şəhərli qadın qul bazarının, dul bazarının içərisinə düşsə, nə sayaq hadisələr baş verəcəyini, kimlərin məhkumuna çevriləcəyini söyləmək çətinləşir. Bu işdə alver apara bilən iş adamları yaranır, daha doğrusu, çoxdan yaranıb. Hüquq mühafizə orqanlarından dəstək alaraq kapitalizmin yazılmayan qanunlarının bir qolu kimi o, da özünə yaşamaq statusu alıb. O, "iş adamları" da ətrafına "bu işdən" yaxşı baş çıxaranları, üz-gözü çoxdan belə şeylərə alışmışları yığır. Sonra başlanır qadın-qız toplanışı. Əvvəl-əvvəl Türkiyə ölkəsi dil yaxını, din yaxını kimi seçilirdi. Sonradan bu sıraya İran, Birləşmiş Ərəb ölkələrinin, ən çox da Dubayın işi rəvac gedən şəhərləri

qoşuldu... Başlanğıcdan turist şirkətləri alverçilərə yol açdı. Namusunu puldan üstün tutanlar bunu biznes bazarına, heysiyyət ticarətinə, mənəviyyatın alverinə çevirdilər. Sonra alverçilərin qadın mütəxəssislərinə "təhsillərini" artırmaq üçün məzuniyyət verildi, "mama, papa" Rozalara yarınmaq üçün... Onlar da praktika qazanmaq məqsədilə düşdülər kənd və şəhərlərin canına. Görürsünüz, zəncirvari nüvə reaksiyasının halqaları necə genişlənir? Və yaxud, başqa bir yönümdən baxılsa, zavodu, fabriki olmayan, özəlləşdirilən şirkətlərin və xarici iş adamlarının qurduqları idarə və müəssisələrdə elə şərtlər qoyulur ki, qadın-ana ya qaçmalı, ya da qoyulan şərtlərlə razılaşmalıdır. Gəlin, acın qılınca çapdığını da unutmayaq. Həmin qadınlar da zamanın az qala tələbi kimi sonda adiləşmiş həyat axarına düşür. Yəni bir qarın çörəyə satılır.

Beləliklə, maddiyyət axtarışı mənəviyyət itkinliyini şərtləndirir və sürünərək arxasınca aparır. Xeyli vaxtdır bu həqiqətin sınaq dövrünü yaşayırıq...

Bəzən ailə başçısı kişidən maddi dəstək almayan qadın ailənin başçısına çevrilir. Yerdəyişmə qanununa tabe olaraq hər iş dəyişir. Həyatda iş qurur, iş görür, dünya arenasına çıxır. Qadınların maddiyyət yoxsulluğu get-gedə kapitalizmin zorən qanununa gətirib çıxarır. Zorən təbiblik qadını qadınlıqdan çıxarır...

Bir tərəfdən ucalıqdan başdan papaq salan imarətlər, şah sarayları, villalar, bir tərəfdən yoxsulluqdan gecənin və görünənlərin göbələyinə dönən daxmalar. O biri tərəfdən xarici maşınların parıltısında iki-üç qaraj əhatəsində yaşayan, kef çəkən varlılar, digər tərəfdə isə avtobusda belə getməyə yol pulu tapmayan yoxsullar...

Yoxsulluq girdəbdə - deyirlər. Yoxsulluğu cəmiyyətin qeyri-bərabər qurulması doğurur... Şikəst doğulan sağlam

nəsil yetirə bilməz - bu labüddür və kimlərsə sərfəlidir belə gedir. Xarici ölkələrdə para qazanan qadınlarımız sözsüz ki, nə qədər mübarizə aparsalar belə xəstəlikdən uzaq ola bilmirlər. İldə, ayda bir dəfə yerinə, yurduna qayıdan qadınlar, eləcə də kişilər başqalarının, yəni öz doğmalarının da yoluxma mənbəyinə çevrilir. Bu da ayrı bir söhbətin mövzudur. Təyyarə ilə gedənlər avtobusla qayıdır, yaxud əksinə. Bunlara dövlət tərəfindən nəzarət də çətinləşir. Dövlətin bəyəm, başqa iş-gücü yoxdur? Bir də ki, kimdi ağrımaz başına dəsmal bağlayıb araşdırma aparan. Beləcə, zəncirvari reaksiyanın addımları genişlənir. Daha çox nüvə sərhəddini əhatə edərək xeyli hüceyrəni zəbt edir...və daha çox ailələri faciələr qoynuna salır...

Əziz oxucu, yenə də ağırlı bir mövzu ətrafında sizinlə bəzi məqamlara səyahət etdik. Bu söhbət geniş və əhatəli olduğu üçün yenidən sizinlə birgə olmağa çalışacağam. Sonda Robindranat Taqorun bir kəlamını diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm:

İnsan gülüsündü, bu dünya onu sevdi,

Qəhqəhə ilə güləndə, insandan qorxdu dünya.

İndi insan -ana, insan-kişi, insan-uşaq-yeniyyətə çox dəhşətli dilemma qarşısında dünyanın qorxduğu məxluqa çevrilib. Az qala hamı şeytanlaşıb şeytanın özünə başmaq tikir. Allah əgər betəri qalıbsa bizi ondan betərindən qorusun!

Amin!!!

4-11.06.2002

Ey yol kənarında bitmiş ot, ulduzu sev, onda sənin xəyalların dönüb çiçək olar.

DÖRDÜNCÜ SÖHBƏT

Əziz oxucu, əvvəlki söhbətlərimizi izləmişinizsə, onun məntiqi davamında qara gündən qaçıb taleyini yaxın-uzaq xaricdə tapmaq istəyən ailə başçılarının, xüsusən də kişilərin geridə qoyduğu doğmalarının, uşaqlarının güngüzəranına bir baxış etmişdik. Necə deyərlər, "dərd çox həmdərd yox bu azadə diyarda".

Həmdərdi uzaqda yox, yaxınları arasında arayan uşaqlar, elə qadınlar da bu məqamda aciz, məlul-müşkül onun üzünə baxan adamların əhatəsindən çıxmalıdır və çıxır da. Qadın ən azı balalarının qarnını doyurmaq üçün səfərbər olunmalıdır, harasa getməlidir. Hara getməli? Nə etməli?

Bu suallar da ki, bilirsiniz, məşhur suallardır. Yaxın əsrin Marksının, Engelsinin və Leninin cavab tapmaqda aciz qaldığı əsərlərində dialektik materializmin qanunauyğunluğu fonunda cavablandırılmışdı. İndi bu dilemmaya tərəfimizdən uydurulan həyat gerçəkliyi də qoşulur. Hadisələr və reallıqlar hələ ki, qəlizləşməyə doğru gedir. Tədqiqatların mahiyyətində dünyanı quran və dağıdan insan dayanır. Təbii fəlakətləri də bura əlavə etsək, insan öz həmdəşinə qənim kəsilir... Ulu Haqq isə bütün bu eybəcərliklərdən bezib dünyanı bütövlükdə məhv etmək təhlükəsi ilə hədələyir. Gözü dünya malında doymayanların əhatəsində hər şey necə də çılpaqlığı, dahı doğrusu, yoxsulluğu ilə dayanır. Özü də fenomenə şəkildə. Burdan o yana isə yol yoxdu gedib çıxasan...

Qurani-Kərimdə - "15 Hicr" surəsi var. Orada deyilib ki, "mən quru gildən, qara palçıqdan bir bəşər xə

ləyəcəm. Onu düzəldəndən sonra öz ruhumdan ona üfürəcəyəm. Siz əyilərək səcdə eləyin ona. Mələklər hamılıqla ona səcdə elədilər. Təkcə iblis eləmədi, istəmədi səcdə edənlərdən ola.

- Ey iblis, səni səcdədən edən nədir? - dedi Allah.

- Quru gildən, qara palçıqdan yaratdığı bəşərə səcdə edən deyiləm, dedi İblis.

- Elə isə çıx oradan, sən artıq qovulmuşsan - dedi Allah - Qiyamət gününə qədər lənətə gələcəksən!"

Hələ körpə dünyasının həyat sınaqlarından keçib formalaşmamış uşaq aləminin gedişatını bu məhək daşına əlavə etsək, çox ağırlı-acılı yaşantı alınar. Evindən-əşiyindən gen salınanlarımız, qaçqın, didərgin taleyi görənlərimiz də bu sarıdan qoşulur cəmiyyətin axarına. Deyə bilərsiniz ki, kənd və rayonlarda torpaq var, əkib-becərmək, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsal etmək var, niyə orada ac-yalavac olsun? Vur deməklə insan vuran olmur. Əgər hamının baş vuracağı, xarici ölkələrin iş adamlarının belə qatıldığı, neft, qaz xəzinələrinə investisiya qoymaq gerçəkliyi var ikən, hələ ki paytaxt camaatı naümid "qul-bazarına" axışırsa, ayrı-ayrı tikinti-qurma işlərinə baş vurub sonunda əlinə gələn çox az gəlirlə yenə işsizdirsə, çarəsizdirsə bəs kənd əhalisi neyləsin? Bu qarmaqarışıqlıqda hansı yolu seçsin və getsin? İndi məhsul əkib-becərməyə də pul-para gərəkdi. Kolxoz, sovxoz deyil ki, elliklə, birliklə olsun. Hər kəs, əkib-becərsin, bölgüdə onada pay çatsın. Kənd və rayon təsərrüfatı maşınları da artıq çoxdan özəlləşib. Unutmayaq ki, onlara da işlətməkdən ötrü pul verilməlidir. Pul da ki, çıxıb ceyran belinə. Min zillətlə əkdini sonra tədarükçü məhsulu ya dəyər-dəyməzinə götürür, ya da hasil edilən məhsullar sahədə qalıb xarab olur. Beləliklə, baş kənd Bakıda 60-70 faiz işsizlik girdabı varsa, kənd və rayonlarda bu 80-90

faiz təşkil edir. Müavinətlərin və pensiyaların dəyəri də nəyi ödəyir ki?! Kənd və rayon əhalisinin artıq cavan, iş qabiliyyəti olanları xeyli vaxtdır Rusiya çöllərində, düzlərindədir. Çətin deyil, qəti qənaəətə gəlin sin ki, qurulan təsərrüfatların çoxu çiçəklənmədən solur... Təsərrüfat başçalarına, fermerlərə verilən kreditlərin və ssudaların başına bürokratlar, rüşvətxorlar - korrupsionerlər tərəfindən nə oyun açılırsa, həmişə kəndli borclu qalır. Görmək istədiyi yaxşı iş onun başına min bir bəla gətirir. Biçarə kəndlinin zillətlə araya-ərsəyə çıxartdığı meyvə-tərəvəz də həyatında zay olur. Tək-tək iş görməyi bacaranlar isə dünyanın gedişatını, daha doğrusu, pulu dini-imanı bilənlərin dilini bilir deyə, nə isə əldə edir, qazanır. Deyəsən, mətləb çox uzağa gedib çıxır - balığın başdan iylənməsinə...

...Beləcə, həyat hələ davam etməyindədir, ağırda olsa. Ancaq, deyəsən, hələ bu xəmir çox su aparacaq. "Keçid dövrü"nin keçib qurtarmaması sayaq uşaqlar və qadınlar bu gün yaman günün çamırında çapalayır, əl tutub duracaq tapmırsa gələcəyimiz çox şübhəlidir. Atasını və bəzən anasını da dolanmışıq zərurətindən Rusiyanın ayrı-ayrı şəhər və qəsəbələrinə yola salıb, ümidini onları yaxın ay və illərdə görməyə bağlayan körpələrin, uşaqların, yeniyetmələrin ağı hələ tam kəsməsə də, yaşamaq, yemək, geymək ehtiyacını yuxularının və sonsuz arzularının gümanına bağlayır. "Nə vaxtsa qayıdılar" təsəllisi ilə onlar qalırlar ya nənə - babasının, ya da hansısa qohum-əqrəbasının öhdəsində. Gedən gedir, qalan yenə qara gündədir. Vaxtlı, zamanlı gedənlərin yolu gözlənilir. Bəlkə də bütün el-camaat tərəfindən gözlənilir bu gəliş. Hər kəs dözü bu ayrılığa. Dözü səbrli xalqın səbrli balaları.

Hər bir insan ibtidai və ən adi şəkildə də olsa, ən zəruri nemətlərlə təchiz olunmaq istəyir. Əvvəl atasından çörək ,

paltar, oxumaq ehtiyacını istəyən uşaq sonra bütün bunları anasından umur. Axı, onların da hüquqları var. Var demək necə asandır, İlahi!

1 iyun Uşaqların Beynəlxalq Müdafiə günündən başqa kimdi onların haqq və hüquqlarına yön çevirən? Bu da reklam xarakteri daşıyır. Televiziyalar və radiolar bar-bar bağırır - uşaqlar bizim gələcəyimizdir - valideynindən görün-baxım görə operator və jurnalistlər də gözü kölgəli gözə kül üfürürlər. Bizdə gözəgörməz arzulara həmişə yol göstərilib, pis məqama rəvac verilib. Qanuna əməl olunması isə indi çox çətinədir. Arzu başqa, qanun başqa... Zavod yox, fabriki yox, keçid dövrü də əlimizdə tamam ayrı dəstəvuzdu. Millət qara günündən qaçmalıdır real zərurət kimi. İş və çörək tapmaq bu yerdə qalır yalnız Tanrıya. Tanrı isə ümidli qara palçıqdan yaratdığı bəndələrinə. Bəndələrdə isə bəyem Allah verən insaf qalıbmı? Biri 9-10 milyard dollar xərcləyib kosmosu səyahətə çıxır. Bu biçimdə yerdə minlərlə ac-yalavac özüne ölüm gəzir. Nə isə...

...Nə isə deyəndə - "nə istəyirsən?" alınır. Söhbətin bu yerində uşaq anasından çox şey gözləyir. Ana həm də ata əvəzidi, axı. İstək çox, arzu qədərsiz, anaların çoxu isə çarəsiz. Oğlan uşaqları milli keyfiyyət baxımından daha sərbəstdir. Həm də "gələcəyin kişisi kimi" özünü buna hazırlamaq baxımından oğlan uşaqları maşın yuyur, silir, küçə-bazar təmizləyir. Sözsüz ki, məktəbi atmaq bahasına görülür bu işləri. Təm, meyvə, süd, kartof satmaq bu sıradadır. Təsərrüfatı idarə etmək çox vaxt balacaların kövrək çiyində qərar tutur. Uşaqlarımız çox erkən dərd yükü altında gözlərində min ilin qocalığını, niskilini gözdirirlər. Onların simasına baxmaq çox ağır, söylənməsi çətin məqamlardandır. Uşaqlar, yeniyetmələr və gənclər yaman tez qocalırlar indi.

Bulvarda məskunlaşan uşaqları yəqin ki, sizlər də tanırsınız. Satanı kim, alanı, dilənəni, oğurluq eləyib qaçanı kim?! Hamısı bu millətin balalarıdır. Qaraçılardan başqa hansı ki, onların çoxu qan yaddaşımızın silinməz kodlarıdır. Hamımız bu mənzərəyə baxıb təkcə "məktəb-ailə hara baxır?" - deməklə kifayətlənirik.

Təhsil sistemimiz bərhad vəziyyətdə, insan məfhumundan çox, elm, təhsil, tərbiyə ocaqlarında manqurtluq formalaşdırılır. Rüşvətin gerçəkliyi öyrədilir. İmkan olsa bunun tədrisi üzrə dərslər vəsaiti də çap edərlər bir qrup adam. Niyə bir çarə axtarılmır? Niyə axtarılsın?! Hamı bir-birindən dolanır. Ver, verim misalı möhkəmlənir getdikcə, əllərdə də, dillərdə də. Niyə sosializmdən qalanları dağıtdıq? Axı, bu rejimin təhsil sistemi dünyaya meydan oxuyurdu. İndi bir qrup adam müəllim-şagird-valideyn qarşıdurmasına yönəm verir... Heç bir islahat insan şəxsiyyətini məhv etməyə yönəlməməlidir! Yəne "əmma"lar çıxır ortaya.

Dərd birdir ki, bir məsələyə də toxunub qurtarasan. İndi 13-15 yaşlı qızların ərə verilməsi, qonşudan qalma geri misalı xeyli fəallaşmış. Gənc oğlanların, cavanların gedib qayıtmaması bəlasını görərək, eləcədə dərsləri-dərsləri boğazından çıxan yoldaşından alaraq gedirlər. Qızlarımız bir növ keçmişə dönürlər və böyüklərin təbliğatı ilə yaşlı kişilərə ərə verilir... Hələ bədəni tam bərkiməmiş bu qızların övlad dünyaya gətirməsi çox zaman onların ölümü ilə nəticələnir. Ölümü də olmasa zülmü labüddür. "Bir vaxtlar nənələrimiz bizi çox erkən ərə verirdilər" - deyəndə təəccübümüzü gizlətməmişdik, min cür sorğu-suala tutmuşduq onları.

İndi üçüncü minilliyin əvvəlində, bütün irəliləyişi ilə tərəqqinin yüksək mərtəbəsində o günlərə qayıdığımız necə primitivdir, ağılıdır, kədərli, yərkə paralayandır. Bu

hisslər insanı varından yox edir. İkinci bir tərəfdən, qocalıb tək-tənha qalmaqdansa lap uşaqlıq gedib ailə, uşaq yiyəsi olmağımız məsləhətdir deyib, özünə də, ətrafdakılarına da təsəlli verən körpəcə qız uşaqları ilə xeyli söhbətimin davamı olaraq sizinlə birgə baş vurmaq istədim o məqamlara. Deyəcəksiniz ki, bu da cəmiyyətin bəlasıdır. Bəyem cəmiyyət ayrı-ayrılıqda, tək, insan övladı olmadan mövcuddur? Cəmiyyəti də adamlar, insanlar idarə edir və korlayır. Belə bir fəlsəfi kəlam var: "insan zamanədən güclüdür". Bəs zamanədən güclü olan insan nəyə görə bu qədər cılızlaşır və ya cılızlaşdırılır, kimlərinə əlində oyuncağa çevrilir? Qarnının, nəfsinin qulu kimi başqalarını da "cəhənnəmə gedən bu yolda özünə yoldaş axtardığı" kimi baş verənləri ardınca aparır?! Bu da təzadların içində bir aldanışdır bəlkə?

Nə deyim?! Gəlin, varsa, həqiqətin gözüne düz baxaq. Açılan iş yerlərində türk, ingilis, fransız və daha hansı milliyətdən "qardaşlarımız" indi qızların gödək yubkalısını, 25 yaşdan yuxarı olmamasını şərt qoyurlar. Reklam və elanla həmin aspektdən işçi arayırlar. Bu baxımdan, 25 yaşından yuxarı qızlarımızın iş tapması müşkülə dönür. Niyə xarici iş adamları Azərbaycan qanunlarını sayı salmır? Çünki bizim qanunun "qanunçularına" - başbilənlərinə pul-para gərəkdir, abır-həya olmasa da olar, yaxşı əzbərlədiyimiz milli mentalitetimiz də bu yerdə fəaliyyətdə önə çıxır. Bir döngə kimi. Ona görə də həmin qız və qadınlar özlərinə başqa - daha gəlirli iş və himayədar "kişi" tapırlar. "Özlərini satmaq" kimi mənəviyyətsizliyə rəva görürlər. Şükürlər olsun ki, kafelər, barlar, restoranlar şəhərimizdə qədərincədi. "Şapqa" (pul və cib şapqası) ilə kişi olanların tikib-qurduqları insanlıqdan, Rəbbin qayda-qanunlarından başqa nəyə desən xidmət edir.

Çalıb-oxuyanlarımız da yetərincə... Daha nə qalır?! Çırma qolunu, gir meydana, ay millətin başı bələli balası, sonra da olacaq davası... Meydan olmağına var, ancaq "Azadlıq" meydanı azadlıq üçün çoxdan bağlıdır... Çünki onu milyonların qanı hesabına qazanıb, əldə edib, yadlara vermişik.

Nə qədər olsada balıq, xərçəng, durna kimi hərəməz bir tərəfə çəkməyə yox, qoruyub, saxlamaq amalına sığınmalıyıq sonunda.

11-18.06.2002

Kino əlini paltarının altına saldı, eşələndi, iri mirvarini götürüb ovcuna qoydu, xeyli tamaşa etdi. Nadir, iri mirvari indi ona boz və kələ-kötür görünürdü. Mirvarinin içindən qəzəblənən, üzlərindən şər yağan adamlar ona baxırdı; komasının alışıb-yanması aşkar görünürdü. Gölməcəyə düşüb aman istəyən adamın dəhşətlə bərələn gözləri ona zillənmişdi. Başını düşmən gülləsi paralamış oğlu Koyotito mağarada uzanmışdı. İri mirvari necə də uğursuz idi. Kino mirvarini var əli gəldikə dənizə tulladı.

C. Steynbek

Qaçmaq son güman deyil

BEŞİNCİ SÖHBƏT

Sizli-bizli artıq beşinci söhbətin məbədini izləyirik. Ağrılı-acılı dünyamızın daha bir kədər doğuran mövzusu qarşımızda durur. Bütün çılpahlığı ilə həmin səhnə elə hamımızın gözü qarşısında baş verir. Uşaqlar uşaqlıqlarından çox erkən aralı düşməyə məcbur edirlər.

Elə bil bu, məqsədli şəkildə həyata keçirilir. Niyə məhz uşaqlar?! Dünyanın isti-soyuğunu hələ dadmamış bu körpələrin günahı nədir? "Cocuqların günahı nə, bəbələrin günahı nə?" - mahnısında deyildiyi sayaq. Gəlin, birgə bu suala cavab axtaraq. Suala cavab axtarmaq xəstəliyi aşkar etmək hələ ondan qurtulmaq deyil.

Uşaqlar təbii ki, valideynsiz, göydəndüşmə məxluqlar deyillər. Onlara həyat bəxş edən ataların əksəriyyəti, dediyimiz kimi, Rusiya çöllərində, qara gündən qaçıqda, analar asan yolun qazancı ardındadır. Nənələr, babalar, xalalar, əmilər və dayılar, sonra saysız qohumlar bu gözün o biri gözə işıq verməməsi kimi hərə öz işində... Məktəblər də isə öz gərdisində - pul toplamağında. Onlara doğma,

insani münasibət göstərilmədiyindən hər tərəfdən mənəyə salınmış uşaq-körpə ətraf aləmin əks təsirindən aralı qala bilmir. Buna onun nə fiziki gücü, nə də mənəvi-etik yetkinliyi tablamır. Axı həyat müəllimin də, öz müəllimlərinin də Tanrısı, bəndəsi pul-paradırsa, həmin uşaqlar bu dolaşılıqda nə edə bilər ki? Parasız insanın üzü, Sabir demiş, çoxdan qapqaradır. Lap erkən cəmiyyətin, ətraf aləmin üzüqaralığıyla rastlaşan fidanlar küçə-bazarlardan qovula-qovula öz "tanrıları"nın ardınca sürünürlər, yəni istəmədən pulun-paranın köləsinə çevrilirlər. Milli parka, bulvara, dənizə tərəf sıxışdırılırlar. Ermənilər də "dənizdən dənizə Ermənistan" demişdilər. Onlar dənizlə, göyün yerlə, Tanrı arasındakı məsafəsində cəmləşirlər. Kəmaləddin də, Vüqar da, Asif və Qədir də məhz belə qovulmaların axarınca "bulvar balaları" na çevriliblər. Birinin atası anasından ayrıldığından, digəri atasının ölümündən sonra, başqa birisi isə məktəbdə imkansız valideynlərinin pul istəyi ilə sıxma-boğmaya salınmasından bezərək "xalq müəllimi" nin kərəmətindən gediblər bulvara pul toplamağa... O biriləri haqqında da buna bənzər söylənmələr dayanır. Nənə - baba himayəsinə verilib, valideynləri Rusiyada olanlardı. Beləcə, pis mühitin pis təsirinə düşənlərdir onlar. Bəzən isə qocaların, böyüklərin söz-nəsihətinə yatmayıb Cırtdan kimi işıq gələn tərəfə gedənlərdir onlar. Yolda Divlərlə rastlaşma hökmən olacaq. Daha nağıl zamanı deyil ki, Cırtdan Divi məhv edə bilsin. Bizi qoruyan polislər arasında elə divlər var ki, filin özünə qalib gələrlər. Biz həyatın və zamanın hər üzünü görəndən sonra əli-qolu bağlı əgər adi yaşayışımızı təmin edə bilmiriksə, şair demişkən, "biri vardı, biri yox" - deyə-deyə ümitsizləşiriksə, hansı axara tərəf getdiyimiz bilinmirsə, bəs, o uşaqlar bir qarın çörəyi necə əldə etsinlər? Addımbaşı rastlaşdıqları Divlərdən necə

qorunsunlar? Polis "qardaşlarımız" tərəfindən qovulan uşaqlar əllərində saqqız, tum və yaxud oyuncaq gah buna, gah ona yaxınlaşaraq əllərindəkini uzadır, ümid diləyirsə, buna necə dözmək olar? Dənizkənarı parkımız "milli" status alandan uşaqlar bir tikə çörəklərindən də olublar. Bizi bizdən qoruyanlar həmin uşaqlarla "haqq-hesab" qovğasında razılığa gələ bilməyəndə onlar bir neçə gün qazandığı puldan, çörəkdən məhrum edirlər. Polisin istədiyi məbləği verməyəndə bu çəkişmə xeyli davam edir. "İnsaf qalır göydə Allaha, yerdə "Tanrı mənəm, yağmam!" - deyən paqonlulara". Bunları mənə yuxarıda adlarını çəkdiyim uşaqlar söylədilər.

Bir qədər də mətləblər toplusuna - elə hey gileylənib, axara sala bilmədiyimiz biganəliyimizi, laqeydliyimizi əlavə etsək, uşaqlar yox, lap elə böyüklərin də qəlbindəki çarıqların sayı artmaqda davam edir. Get-gedə mənəvi sökülmələrin də sayı artır. Bu dövrü çarıqlar dövrü də adlandırırlar. V.Hüqonun qəhrəmanı Qavroşu güllə qabağına aparın qüvvə saysız uşaqları söz gülləsinin, bir qara qəpikdən ötrü söyüş gülləsinin ağzına aparır...

Xatırladım ki, Azərbaycanda qeydiyyatdan keçmiş yüzdən artıq uşaq xeyriyyə fondu və cəmiyyəti var. Onların bəzisi faktiki olaraq fəaliyyət göstərməsə də, nizamnaməsi və yeri-yurdu ilə hələ də özünü xeyriyyəçi sanır, lakin demək olar, tamamilə ayrı iş görür. Xeyli uşaq adı və soyadı olan siyahılar gələnlərin və soruşanların az qala gözlərinə soxulur. Uşaqlara yardım göstərmək adı ilə bir neçə adama həyat şəraiti qurulur, kəhkəşan yaradılır. Qalan fond və toplumlar çox təəssüf ki, balacaların dərdlərinə məlhəm olmaq əvəzinə, qurucuların şəxsi ambisiyalarına xidmət edir. Axtaranda "Yuva", "Tutu", "Məskən", "Vətən", "Uşaq fondu" adlı yüzlərlə nəticəsiz mənbə gördüm. Bununla belə, uşaqlar "bulvar balaları" na

çevrilməkdədirlər. Belə yerdə "dərd batmanla gələr, heç misqalla da candan çıxmaz" - deyib babalarımız.

Batman dedim, batman dərdlərə tablayan çadır şəhərciklərində doğulan və böyüyən uşaqlar düşdü yadıma. İllərin ötür-ötür oyununda oynancağa çevrilən arzu və istəkləri ilə "Arlekino" çalıb-oyunan qaçqın, didərgin taleyinin işıq düşməyən qaranlıqlarını xatırladım, beləcə.

Onların halına yanan, dərdinə qalan varmı? Göz yaşlarını silən, başlarına siğal çəkən olurmu? Bu uşaqlar gələcəyin nə olduğunu və gələcəyə inanırlarmı? İnamını saxlamağa kömək edənlər varsa, görəsən, hansı sənətin ardınca gedəcəklər? Ata-anasını yerdə Allah bilən o uşaqlar görən daha kimi Tanrı sanır? Balaca ömürlərini ömürlərə qatmağı arzulayırlarmı? Kimləri ümid yeri bilirlər? İlan-çayan bolluğunda Zoologiya institutu yaratmaq fikrinə düşürlərmi?

Yağılardan belə gördüklərindən qanı donan, qəlbi paralanan, gözləri ixtiyarsız ağlayan, bu mənzərədən varından yox olan insafli xarici messenatların verdikləri də yiyəsinə çatdırılısaydı, yenə də dərd yarı idi. "Yarısı mənim, yarısı mollağın"- deyib həmin payları "yer-yurd" edənlərini isə heç sadalayıb qurtarmaq olmur. Yardımı, ianələri satıb pula çevirənləri hansı millətin nümayəndəsi hesab etmək olar? Xaricdən göndərilən pul-paramı "yetim malı" kimi həzm-rabedən keçirənlərin görəsən, Allahın varlığından xəbərləri varmı? O binəşiblərin nəsinə göz dikənlərin, bədbəxtliklərin üzərində xoş növraq quranların cəzasızlığına da təəccüblənmişik. Təəccüblənəsi daha heç nə qalmayıb. Zaman bütün yaralara məlhəm olsa da elə vaxt gələ bilər ki, daha betər pislik görməkdən Allah qorusun! Ancaq Ulu Haqqın tərəzisinin nə vaxtsa düz çəkəcəyini unutduqlarından, torpaqların satışında əli olanlar günahlardan qaça bilməyəcəklər. Həyatda elə

ibrətəmiz misallar var ki... Argentinanın səfil, baxımsız uşaqlarından ibarət "qum generalları" adlanan bir qrup uşaqların həyat yolundan, örnək götürəcəklərindən bizimkilərin də istifadə edəcəyinə azacıq ümidləniyəm. Dilənçilik səlahiyyəti olanlar kimlərinə aldıklarını; binəvalara göndərilənləri yeyib balalarına qəbir qazmasınlar barı. Hədəqdən çıxan qarınları ilə onları da günaha batırməsınlar barı. Gec-tez onları mənən şikəst etməyə, fiziki cəhətdən yox etməyə yönəldilmiş məramlar o uşaqların - yəni "qum generallarının" - diqqətindən kənarda qalmaqacaqlar. Gərəksiz hesab edilən "qum generalları" səhrada yaşasalar da, daxili dünyalarında qurduqları böyük dünyaya tərəf cidd-cəhdlə can atacaqlar və bu yolda onların qarşısına çıxan bütün qüvvələri dağıtmağa belə, qadir olduqlarını hiss etdirib göstərəcəklər. Heç cür geri çəkilməyi xəyallarına belə gətirmədən. "Qum generalları"nın Azərbaycanda yetişməsi üçün münbit şəraiti böyük villa sahiblərinin, xarici banklara yiyələnənlərin, haqqı-ədaləti tapdalayanların özləri yaradırlar - doğururlar.

P.S. Böyüklərin haqqını tapdayanda bəlkə də keçmək olar. Günahsız, pak, ulvi, hələ həyatın gediş-gəlişindən baş çıxarmayan fidanlara edilən şəərəfsizlik, biganəlik, haqsızlıq bağışlanmaz və unudulmazdır. Uca-uca saraylara, qala-qala villalara, gözəparan imarətlərə bölünən dənizətrafi bölgələrə sahiblənen, sorağı xarici ölkələrin pul milyonçularının sırasında olub telefonqrammasında sıralanan milyonçulara- dünyanın ən varlıqlarına qənim kəsiləcək balaca "qum generalları" yetişəcək. Bax, onda Allah saxlasın!

2-9.07.2002

Tanınmış yazıçı, Nobel mükafatı sahibi Qabriel Qarsia Markesin "Hamuya vida" adlı məktubunda yazılır: "Mən uşaqlara qanad verərdim, özüm onlara uçmağı öyrədərdim. Mən qocalara ölümün qocalıqdan yox unudulmaqdan gəldiyini öyrədərdim. Axı, mən də sizdən çox şey öyrənmişəm, insanlar. Mən öyrənmişəm ki, hər kəs dağın zirvəsində yaşamaq istəyir, əsl xoşbəxtliyin onu enişdə gözlədiyini ağılna gətirmir də..."

"O borc sənin özünsən, özünü qaytar geri" ALTINCI SÖHBƏT

- İstəkli oxucular, xatırlayırımsızsa, ilk söhbətimizdə valideyn-cəmiyyət, uşaq-cəmiyyət münasibətlərində baş verən bəlalardan danışmışdıq. Bu dəfə də, necə deyərlər, həmişə aktual olan uşaq-dövrən, məktəb-dövrən birliyinin uzlaşmayan bəzi məqamlarına diqqət yetirməyə çalışacağıq. Bir mahnıda deyildi ki, "bu da bir dövrəndi gəlib keçəcək"- keçilməyən, aşılmayan isə bu gün uşaqların həyatında dərin iz buraxan bütün Milli, mənəvi, etik dəyərlərdən uzaq salınmasıdır.

Uşaqlar gələcəyin gəncliyi, gənclik isə gələcəyin özüdür deyilsə də, biz hamılıqla hamıdan zəif və gücsüz fidanların, körpələrin üstünə düşmüşük. Onlara gücümüzü, qüvvəmizi göstərmək asan olduğu üçün bu yolu seçmişik. Nəticədə, Argentinadan fərqli olaraq bizdə "qum generalları" yox, "küçə və bulvar generalları" yetirmişik. Bu da cəmiyyətin təzadıdır - deyib yan keçməyə ayaq yeri qoymuşuq.

Cocuq dünyaya gələndə həkimlərdən özündən ağır məbləğə alınır. Sonra da dövlət onların gəlişini çox azacıq pula dəyərləndirir. Bir gün qarın doyurmayacağı qədər müavinət verir. O da qalır iş-güc yiyəsi olanların əmək

fəaliyyəti göstərdiyi idarə və müəssisələrdə, maaşın hər nəfər üzrə 16500 manat bölünməsilə əmək haqqına əlavə edilən, "uşaq pulu" - doqquz min manatla (nə gülünc rəqəm) evinə gələn valideyn yəqin ki, ürəyində uşaqların urvatsız, ucuz edilməsi hissənin doğurduğu faciəli məqamlarını keçirir. Saf-çürük edib bir yerə çıxarmadığı anlarda isə "əşi, tək mənəim doyunca quru çörək yeməyə çatacaq əmək haqlı iş yerim olsun" - təsəllisi ilə o, bir növ 9 min manatı yadından çıxarır. Bu haqsızlığı böyüklər unutsa da, kiçiklər unutmur. Kiçik ailə - dövlətlərin məcmuyu böyük dövlət uşaqların valideynlərini naümid, çarəsiz, işsiz-gücsüz qoymaqla belə qarant durur öz balaca və böyük soydaşlarına. Bu proses bir-biri ilə bağlı olduğundan, yaranmış şəraitdə faciələr dərinləşir, geniş spektrli olur. Daha diqqət mərkəzindən çıxır, əhatə dairəsindən uzaqlaşır.

Ötən söhbətimdə "bulvar balaları" adı ilə şərtləndirdiyimiz həyat gerçəkliklərinin ayrılıqda doğulma səbəblərindən, inkişaf etmə mexanizmindən danışmışdım. Uşaqları səfilliyə aparan incə həyat gerçəkliklərindən söz açmışdım. Bu reallıqlarda təhsil sisteminin oynadığı rolun bir neçə şaxələrinə toxunmuşdum. Bu dəfə məktəb-müəllim-valideyn üçlüyünün şagirdlərin həyatında oynadığı rolu inkar etmədən müəllimlərin əmək haqqının azlığından, valideynlərə bu səbəbdən onların giley - gūzarlarının mahiyyətinə diqqət yetirəcəyik. Diqqətimiz onlara nə verəcəyimiz ətrafında deyil, bir növ müəllimlərin şagirdlərə verəcəyindən söz açacağam. Bu gileylərlə nə kimi nemətlər itirməyimizlə qarşılaşacağıq özlüyündə bu təhlil vermədiklərimizin faciəsi olacaq.

Vaxt kəsiyində hiss edirsinizsə, hökumət yalnız ən yüksək, ali təbəqəni görür. Orta təbəqəyə hələ ki, nə diqqət var, nə də hörmət. Heç aşağı təbəqəyə də yuxarı təbəqə

tərəfindən göz ucu baxış yoxdur. Deyək ki, orta təbəqə güclülərlə birləşib iş görə bilər, məsələn, ən uca təbəqədə dayanar, qazancının çoxluğuna nəzərən, yaxud da qurduğu iş alınmayıb tamamilə müflisləşər. Yəni, ən aşağı təbəqənin-yoxsulluğun girdabına düşməsi hər an mümkündür, çünki yuxarı təbəqədən onlara dəstək yoxdur. Bunlar öz yerində. Yoxsulluğun girdabından çıxılmazlıqdan başını itirən adamlar-ailə başçıları ilk əvvəl ailənin balaca üzvlərini unudurlar. Məngənə sıxlaşır. Qəfəs genişlənilib çoxnəfərlik olur.

Siz bilən, o qəfəsdə dərinə nəfəs almaq mümkünmü? Ali varlıqlar tərəfindən ailənin kiçik nümayəndələri unudulanda, onların olduqları yaddan çıxarılanda burada faciələrin daha dərin qatları açılır. Ailənin dövlətdən bir növ uzaqlaşdırılması uşaqların da küçə, bazar və bulvar genişliyinə çıxması ilə sonuclandır. Ailə nəzarətindən uzaq düşməklə uşaqlar getdikcə "azadlığın-mat" vəziyyətində çabalayırlar və daha dərin bataqlığa düşürlər. Şok "uduzmalar", kasıblıq, yoxsulluq, varlıqların yeyib-içdiyinə, yaşayış tərzinə marağı artırır. Sərgərdan uşaqlar kinolardakı və kitablardakı kimi qəhrəmanlarla, kriminal insanlarla müqayisə edirlər özlərini. Onların maraq dairələri ayrı istiqamətdə formalaşır. Az qala yolun ortasında gözünün içinə baxa-baxa oğurluq edir. Bəzən o uşaqların arxasında polis məmurlarının özü dayanır. "Get gətir, yarı bölək". Bütün bunlarda heç bir qeyri-təbiilik yoxdur. Qeyri-təbii olan odur ki, insanlara və onların içərisində uşaqlara qərribə, təzadlı münasibət formalaşır. Polislərlə, müğənnilərlə, alimlərlə yanaşı, bu məmləkətdə müavinəti qəpik-quruş, ata-anasının ölüm pulu və tələbə təqaüdü miskin dərəcədə az olan tələbələr də var. Prezident fondundan ayrılan xeyriyyə tədbirləri qoy millətin bütün üzvlərinə aid edilsin. "Neft fondu" da eləcə,

birini qandırıb, o birini yandırmağa xidmət etməsin. Allaha və bəndəyə xoş getməyən əməllərdir bu sadaladıqlarım. Yay sıxıldıqca daha uzaq məsafə qət edir, fəlsəfəsi "bulvar generalları" yetişdirir. Bunlar düşünmə - papağı qarşıya qoyub saf-çürük etmə tələb edir, çətin də olsa... və... gec olsa da.

Bu çətin və qəliz zamanda çox qəliz suallar yaranır: bulvarda, lap elə küçə-bazarda, yollarda məskunlaşan uşaqların valideyni yoxdursa, məktəb-müəllim kollektivləri var. Məktəb-müəllim kontingenti yoxdursa, yetimlər və uşaq evləri var. Bəlkə tarixi axarda onlar da öz profillərini dəyişiblər? Nə deyim, vallah, indi hər bir təzadla - ölüm-dirim hökmü ilə üz-üzə durmaq mümkündür. Uşaqların xarcilərə satılması da. Çünki hər sahədə özəlləşmə gedir. Azərbaycanda bu dilemma göz dağıdır. Qanunlar işləmirsə, qanuna əməl edib yaxın duran yoxsa, alqı-satqı olacaq belə yerlərdə isə aldatma və aldanma əməliyyatı labüddür -deyimiylə yəqin siz də razılaşırsınız?

Qatı açılmayan mətləblər o qədər çoxdur ki, vallah verəcəyim suallar məntiqin yükü ardınca it-bat olur. Təbii suallar yaradır. Nə üçün hər hansı məktəbin kollektivi günlərlə sinif otağının qapısını açmayan, hər gün verdiyi məlumatda jurnalda qeydiyyat apardığı canlı varlıqların yoxluğunu hiss etmir? Hiss edirsə, nə kimi tədbir görür? Görürsə, nə üçün tədris ocağından gen düşənlərin, yəni "qaçqın" uşaqların sayı artır? Böyük bir kürsünü zəbt etmiş təhsil naziri və onun başının dəstəsi hara baxır?

Onu qeyd edim ki, bəzi uşaqların məktəbdən uzaq salınmasına bilavasitə "tamahkar", iddiabaz, ədəbaz, eqoist öyrətmənlər səbəbkardır - bütün bunları qələmimin və qəlbimin məsuliyyətiylə deyirəm. Dərs prosesini unudub, hissə qapılan, əmək haqqının azlığından,

dolanışıqdan gileylənən bəzi müəllimlər düşürlər əvvəl şagirdlərin, sonra da valideynlərin üstünə: "Uşaqlarınıza təmənnasız dərs deyirik, elm, təhsil, tərbiyə öyrədirik, həyata hazırlayırıq". Bunun müqabilində nə alırıq - qəpik-quruş. Amma insafən öz abırına sığınanları da az deyil. İddialar getdikcə çoxalır, 365 günün az qala hamısını "bayram qırmızısı" görmək istəyən əksər müəllimlərin istəyinə özlüyündə imkanlı valideyn məmnuniyyətlə cavab verir. Yəni, pul-hədiyyə yardımı edir, onların dilənçilik səlahiyyətlərinin ortağına çevrilməyə razılıq verirlər və istəklərini həyata keçirirlər. Və sonunda haqq da qazandırılar öyrədənin dediklərinə. Özü nə yolla qazanıb bəlli deyil, müəllimi satın alması işi bir azda qəlizləşdirir. Müəllim özünə dəstək taptıqca pul verməyənlərin üstünə diş qıcamağa başlayır. Bir çox harın valideynlər başqalarına yuxarıdan aşağı baxdıqca, uşaqlar və müəllimlər arasında təbəqələşmə dərinləşir. Bir qarın çörəyini güclə əldə edən valideynlə, müəllimlər iki-üç və bəzən 5 qütbə bölünürlər. Ata-analar çarəsiz qalırlar. Onlar başlayır uşağının müəllimindən elə övladının özünə gileylənməyə. Şagird isə giley-güzarların gedişatında müəlliminə nifrətini artırır. Psixoloji olaraq kitaba, dəftərə isə marağını itirməyə başlayır. Günahsız körpə hələ dünyanın isti-soyuğunu dadmamış pulun qurbanına çevrilir, var-dövlət hərİsliyi gözü qarşısında saf-təmiz olanlarını itirməyə doğru gedir. Çox erkən uşaq pul qazanmaq yollarını araşdırmağa meyillənir. Saysız oğurluq halları, ev yarmaq cinayətləri, mağazalara basqı, telefona qənimlik uşaqlar arasında geniş vüsət alır. Aralarında oğurluğa, cinayət etməyə içdən qorxusu olanlar isə yön alırlar küçə-bazarlara, Milli parklarımıza...alıb-satmağa. Orda da it yiyəsini tanımır.

Necə deyərlər, küçə-bazarlar və parklar, istirahət

mərkəzləri axı hamınıdır - deyə uşaqlar bir növ, çərçivəli sərbəstlik qazanırlar. Valideynləri Rusiyada olanlar və yaxud onları itirib kimlərə sığınan uşaqlar kimi və kimləri qarant bilsin özlərinə? Beləcə, həyəcana gətirilmiş elektron-nüvə öz dağıdıcı enerjisini tamamilə sərf etməyə qədər spontan keçidlərini edir. Dağılma başlayanda isə məhvə zəif, dayanıqlığı az olan hüceyrələr məhkum olur. Uşaqlar bu baxımdan insanların ən çox itirənidir. Onların gələcəyinin məsuliyyəti təkə valideynlərin, qohum-qonşuların, müəllimlərin boynunda deyil, bütün cəmiyyət və cəmiyyəti qoynunda saxlayan dövlətin üzərindədir. Ümid dövlətin başında duranlardır - balığın isə başdan iyləndiyi dədələr misalıdır. Biz də ki, boş boçka nağılındakı sayaq odu söndürüb, külü ilə oynamağa öyrənmişik. Ailənin başçısı bütün övladlarının həyatına məsuldur deyə, doğrusuna da, oğrusuna da, cinayətkarına da arxa, dayaq olmalıdır. Aliminə, müəlliminə, uşaqlarına və gənclərinə də eləcə. Bizdə nə isə bütün bunlar hər hansı məqsədlərə qurban verilir. Bəs kimdir günahkar? Birdimi, beşdimi, yüzdümü - sadalayıb qurtarasan?

Hamının yaxşı yaşamaq istəyi zəruri arzudur, elə deyilmi? İndi giley-güzar yerimiz olan orta məktəb müəllimləri də, şagirdləri də. İş-güc ünvanından asılı olmayaraq hər kəs dolanışıq uğrunda mübarizə aparır. Qarşılıqlı olaraq gecəni gündüzə qataraq ancaq və ancaq pul barədə düşünür. Pulu olanlar qudurğanlıqdan - onu axtarır, pulun rəngini tanımayanlar isə tanımaqdan ömrü vaxt, zaman bilmədən düşürlər pulun izinə - həyatın üstünə.

Qarabağ torpağı dünya dövlətlərinin söz-söhbət yeri qazanc yeri olsa da, o el-obadan qovulanların yeri isə hələ ki, ilan- çayan oylağıdır. Ermənilərin tapdığına çevrilən yurdlar illərin ötüşündə həmin ellərin camaatını da

unutdurur. Göz dağlayır uşaqların da həyatı qaçqın - didərgin taleyi yaşayanların da. Çadır şəhərciklərinə sığınan körpə görüntülərindən çox yaşlı, ixtiyar qocaların baxışlarına bənzəyən fidan balaların öz uşaqlıqlarından vaxtsız-vədəsiz uzaq salınması, vallah düşmən işidir. Özü də öz içimizdəkilərdən qorunmalıyıq. Ən əvvəl gözlər var ki, öz görmək qabiliyyəti ilə deyil gözlük şüşələri ilə öyünürlər. Fəlsəfədə belə iman-güman yeri də var. "Hər bir insana eyni münasibət ən böyük ədalətsizlikdir". Layiq olmayana dəyər vermək, ucaltmaq da belə ədalətsizliklərdəndir. Uşaqlara qayğı, balacalara sevgi, məhəbbət, ümumiliklə, balalara, övladlara sevgi ilahi məqamlardandır. Kəmaləddin, Vüqar, Qədir, Samir, Asif və adını çəkmədiyim yüzlərlə belə uşaqların qisası da var. Gəlin dünyalar içində ayrı dünya adlanan uşaq aləminə laqeydliyimizə, biganəliyimizə son qoyaq! Yalan nə qədər qüdrət sahibi olsa da əsla həqiqət ola bilməz. Müdriklər belə deyib.

Hər şeyi təmənnalı etməyə öyrəmiş insanlara bir fikri çatdırmaq istəyirəm. O haqq Həzrəti Məhəmməd Peyğəmbərimizdən gəlir. O, bizlərə deyir: "Ancaq iki adama həsəd aparmaq olar: birincisi Allah-Təalanın verdiyi mal-dövləti haqq yolunda sərf edənə. İkincisi, Allah-təalanın verdiyi hikməti başqalarına öyrədənə".

Öyrədənlər, müəllimlər, elminizi, sevginizi şagirdlərə verməkdən çəkinməyin! Şagirdlərin, valideynlərin sizi pulla satın almasına razı olmayın. Bu maddiyyət sizi xəcalətli edir. Sizin balalarımıza bəxş etdikləriniz, öyrətdikləriniz mənəvi xəzinə kimi baş ucalığımız və sərvətimizdir!

Unutmayın, işiq olan yerdə qaranlıqlar sökülür!
P.S. Mənə elə gəlir ki, heç kim bəxtəvərlikdən öz vətəni tərk etmir. Köksündə sığındığı yurd - yuvasından

aralı düşmür. Buna saysız həyat hadisələri, gerçəkliklər, yaşanan, ancaq bitib tükənməyən - olaylar səbəb olur.

Müharibələr, sonu görünməyən çarpışmalar, keçib qurtarmayan keçid dövrü, öz sərvətinin sahibi, varisi olmamaq, təkcə iki qisim region formasının yetişib, hegemon olması, məhkəmələrin və hakimlərin qanundan başqa hansı işə desən imza atmaları, qol çəkmələri, terror qruplaşmalarının və mafiya birliklərinin sadələdiyim bu zəif tərəfdən təəssübkeş millətin övadlarına divan tutması, abırını, həyasını, mənəvi sıxıntısını götürüb qaçması səbəblərinə faciələr aspektindən müəyyən mənada göz yetirdik. Sizinlə birgə olub keçmişlərə baxış etdik. Həmişə irəli baxanların, fədailiklə bu xalqa xidmət edənlərin olduğunu da unutmadan bəzi acı həqiqətlərə işiq tutmağa çalışdıq. Təbii ki, bacardığımız qədər. Çünki hər kəs öz həcminə sığır. Zaman Allahın zərrəsidirsə və onu yer üzünə göndəribse, Xeyirlə Şər qoşalığında zaman bizi sınaqlara çəkirse, bu millətin, bu dövlətin qapısında sözsüz ki, toy olacaq! Bu toy əlimizi bir-birinə birləşdirərkən baş verəcək və Qələbə sevinci toy sevincinə bürünəcək!

9-16.07.2002

*Günəşli həyat adasının dövrəsində ölüm nəğməsi gecəli-
gündüzlü dəniz uğultusu kimi səslənir. Elə o gecəki sayaq...*

XOCALI SOYQIRIMI TARİXİN SƏHNƏSİNDƏ

(poemadan bir hissə)

Gecə idi ... soyuq bir qış gecəsi,
Körpələri səksəkəli uyuyan,
Nənələri nağıl deyib ovunan,
Babaları dərd daşayıb yorulan.
İgidləri keşikdəydi o gecə,
Səngərləri köksü ilə isidib,
Gözlərilə vətən borcun yetirib,
Ruhu ilə gələcəyə yol gedib
Bir intizar, nigaranlıq bitirən,
Xocalıya gecə qanad görmüşdi,
Qonurdu başına bir zülmət quşu,
Kabus xofu yaradırdı gəlişi...
"Birdən!"... Durdu, dayandı yer də, göy də.
Çarxı döndü məhvərindən dünyanın
Elə bil şaqıldadı ildırımlar,
Saçın yolub, qan-yaş tökdü rüzgarlar.
Uğuldadı yerin altı, üstü də.
Göyün gözü kor oldu gördüyündən.
Yer səthində kol-kos yandı, alışdı,
Qar əydirən ağaclar da tutuşdu.
Yanğınlara ev-eşiklər tuş oldu,
Yandı şəhər - Xocalıda nə varsa,
Yurdlar alov dilli od sütunuydu
Səmələrə qəm daşayıb deyirdi:
- Eşidin harayı, görün bu dərdi!
Xocalıda şər niyyəti - talan var!
Xocalıda ölüb-itib, qalan var!

Xocalıda ana-bacı əsirdi!
Xocalıda uşaqlar da yesirdi!
Ramin, Nərgiz, Vüsal, Gülnar qaçırdı,
Bir keçiddə Tural bura qoşuldu.
Yaralıydı, yarası qan verirdi,
Soyuqdan vücudu silkələnirdi.
Qaçardılar elə hey irəliyə
Ürəklərin tutmuşdular əlləriylə.
Sanki onlar şimşək idi - çaxırdı,
Dərə, yoxuş, dağ aşağı, aşırımı.
Uşaqlar doğmalardan aralı,
Qaçırdılar dərə boyu, dağ - yalı.
Haray çəkib, atam, anam hardasan?!
Arxam-qardaş, dayaq-bacım hardasan?!
De, hardasan itən elim, obam
Yağılının gözün mən necə ovam?
Körpədi ürəyim, kiçikdi canım
Dərdi özündən böyükdü barım.
Bu səsləri dərələr əks edirdi:
Bir dövrandə iki dəfə
Azadlığa can atırdı
Gizli arzu, niyyətlərə.
Köz çıxarıb od salırdı
Əsrin qanlı dolayından
Yol gəlirdi Azərbaycan.
Alovlara atılırdı,
Min oyuna qatılırdı,
18-dən üzü bəri
alınırdı, satılırdı.
Qəm üstündə köklənərək
Çalınırdı Azərbaycan!
Qarabağı qara bıçaq
Ürəklərə saplanırdı.

Əsir idi, girov idi
Yad əllərdə ana torpaq.
Bir ox idi - atılırdı
Dar ayaqda - Azərbaycan!
Ulu yurdun övladları
Əsir idi şər əllərdə.
Güllələrə tuş olmuşdu
Dastan, nağıldı dillərdə.
Qədim yurdlar intizarda
Obaları, oymaqları.
Fəlakətlər qucağında
Külə dönüb sovrulmuşdu,
Əsir idi Xocalının
Dağı-daşı,
Əsir idi
Hər qarışı.
Dünya neçin
Bəs susurdu
Bu ağrıya,
Xəyanətə?!
Azərbaycan övladının
Bu düşdüyü fəlakətə?!

Gecə idi soyuq bir qış gecəsi
Elə bil ki, birdən-birə tərsinə
Bu dünyanın çarxı döndü üzü geri,
Dağı, daşı qana yaxdı
Düşmənlərin güllələri.
İgidlərin qanla doldu yəhərləri.
Haray düşdü dağa-daşa
Xocalının qanla doldu
Dərələri başdan-başa!
Rəhm etmədi yağı düşmən

Körpələrin naləsinə
Neçə-neçə qız-gəlinlər
Tuş gəldilərin vəhşilərin gülləsinə
Alov saçan, ağzından od püskürən
Silahların lüləsindən
Asılışmışdı biçarələr.
Naləsinə yetəni yox.
Nələr dedi o gecədən görənlər,
Qan gölündə üzənlər.
Üfüqlərdə batan günəş?!
Körpələrin sinəsinə
O tuşlanan alov-atəş?!
92-nin 25 fevral gecəsində
Sanki ölüm kabus kimi
Qanadını birdən gərdi.
Yer üzünə qarqara pərdə sərdi.
Gizlətdi bu faciəni
Qan göllənən bir ölkəni.
Qar üstündə qana qəltan əhali
Çaşqın qalib seçmədi bu əhvalı
O gecənin şahidləri şahidlərdi.
Uşaq, böyük cəsədləri
Qar üstündə naxış idi.
Həmin o gün yerin üstü
Göyün üzü bom-boz idi.
26 fevralın qanla dolu
Sabahına yol gedirdi...
Fələk özü terroru törədirdi
Xocalılar bəlaya tuş gəlirdi.

Düşmən qansız,
Güllə naşı.
Lüləsində var atəşi,

Odlayırdı ürək başı.
Bəs kim idi günahkarı?!
Tarix yeni bir tamaşa,
Görürdü öz səhnəsində.
Kimin əli, əməliydi,
Axı kimin diqtəsiydi?!
Bu, Kremlin oyunuydu
Xəritəbaş Qorboçovun
Əməliylə dopdoluydu.
Öyüdüydü Romanovun
Parçala, hökm sür! - niyyəti.
Dağılırdı rus əliylə
Bir müstəqillik neməti.
Haqq olurdu var səsiylə.
Dağılırdı SSRİ -
74-cü yaşında.
Toplanmışdı güc-qüvvəsi
Xocalı aşırımında.
Silahlar çeşid-çeşid,
Güllələr löyün-löyün
Ünvanı Xocalılardı,
Qaraltdılar yerin-göyün.
Siyasetin bir qoluydu
Od yurdunda oynanırdı.
Düşmənlərə dəstək yenə
Özümüzdən olanlardı.

Öz tənhalıq adasında
Xocalılar qovrulurdu
Görünməzə üz tutaraq
Ondan kömək umurdu.
Əli yerdən, gözü göydən
Üzülmüşdü bədbəxtlərin.

Bölgüdə kimə çatacaqdı
Görən binəsiblər, talesizlər?
Analar öz balasından
Səs alırdı dağ döşündən.
Dağlar vəhşi bu səslərdən
Dağılırdı para-para ...
Sinəsində açılırdı yara-yara
Ürəyində bayrağı qan rəngli
Qıpqırmızı lələnlən bir yara
Göyün gözü kor oldu gördüyündən
Ölüm haqqdı - savaş üçün bir hökm
Dirilərin başına açılan oyunlara
Ölülərin kəsilən baş-ayağı
Dözmədi mələklər, ağı dedi fələklər
Ağappaq kəfəni dağların qarı
Küləkləri layla deyəydi barı
Çöllər andırırdı al-qırmızı bayrağı.
Bu bayraq qanla dalğalanırdı,
Balaların öz bağırina sıxırdı.

25.02.-4.03.2003

*Peyğəmbər Salavatullahdan soruşdular:
"Müsəlmanların ən yaxşısı kimdir? " Həzrəti Peyğəmbər
buyurdu: - "o adamdır ki, dilindən və əlindən müsəlmanlara
xətər toxunmaz"...*

BU GÜN VƏ SÜKUT /ESSE/

Bu məqamda, bu yerdə dərd, qəm bir sahilsiz dəniz kimi aldı məni qoynuna. Ləpələrini ağrıdan söz saldı, acıdan danışdı. Başım üstündə səmavi rəngdə göz yaşı içimə axmağa fürsət gəzdi. Atəşimdə ilğim sərinliyi aldatdı məni. Göynəyən dərdimlə Fatma ananın hanasını aradım, axtardım. Yeddi rəngin ən üstünü qara rəng gördündü gözümə. Qara rəngin qarası çökdü gözlərimə, sonra Alov rəngli atəşə döndü gördüklərim. Aradığım enmədi göydən. Yağış da səpələnmədi mavi səmadan. Qı p-qırmızı dərd kürəsi qəlbimə nisgilli bir həsrət çökdü: vətən həsrəti, yurd həsrəti, el-elat, soy-soydaş həsrəti...

... Alovlu gözlərimlə aradım olanları. Qan gördüm, qada sezdim. Nə çoxmuş millətimin dərdi?! Çox aradım suya, axına çata bilmədim. Çox uzaq, lap uzaq, yaşıl adadan burula-burula, dərdli-dərdli axan Arazı gördüm. Yadıma el qınağı, dil qınağı bayatı düşdü:

Araz, Araz, xan Araz,
Sultan Araz, xan Araz
Məni dərdə salmısan,
Gəl eyləmə, qan Araz!

Qınamağa nə var ki...

... Mən də qınadım onu. Bir qəlbi iki yerə, bir eli iki

yerə, bir sözü, bir dili, bir yaddaşı iki yerə bölən Araz, el qınağı, qəlb qınağı, dil qınağı, qan qınağı olmaqdan bezmədinmi? - sorduğumda bir qərib səda gəldi yerlə-göyün qoşalaşdığı o uzaqlardan:

- Yaram dərinə, dindirmə qan ağlaram. Könlüm nisgillidi, bir ah çəkərəm göydə durmaz ulduzlar. Söylədi mənə qara bağrında qana batmış xəncər yarası, söz yarası, elə hey, döz deyib, dözmək yarası Qarabağım, dərdin deyilməz, ağrın çəkilməz, sinəndə övlad dağlı qəbir daşların qəribliklə barışmaz. Şəhidlərinin günahsız ruhu didərginlikdə. El - elat bəzəyi övladların qoltuqlarda - boynubükük... Səndən gedən 12-13 il və daha neçə illər ayrısı olacaq bəlli olmaz. Sənə gələn də vətən xiffətlişi, bitməzmi bu oyunlar? Tükənməzmi, qaçqın, didərgin, köçkün dərdi, çəkilməzmi ümumi yaşayış hücrələrinə sığınıb "qəlbin geniş olsun" - təsəllisi?

Başı qardan əksilməyən, səması buluddan ayazımayan, çöllərində lələsi, nərgizi, süsəni, sünbülü ilə pardaqlanmış bəşəri gözəllik taxmində şah dağlı Murov dağı, Savalan dağından ayrılığın bitmədimi?

Başını dolanışıq zindəganlığı ilə qatan Azər-türk övladı, sənə böyüklüyünə qayıt - deyib müdrik kəlamlardan uzaq saldılarmı? Bir loxma çörəyini Rusiya çöllərində arayan qardaşım, atam, balam, cavanım yolun vətənindən uzaq düşdümü? Geriyə dönməyi qəlbindən silən, gedişini ədəbiləşdirib "sivill" ölkələri özünə məkan seçən, incidilib, haqqından qaçan soydaşım, qəriblik cənnət olsa da, "Ölməyə vətən yaxşı" bayatısı içində haray çəkmədimi? Sabahın bu gündən keçən gerçəkliyi dəruni aləmində oyanış məqamında niyə yolundan sapdı? Gedər bir gün bu qüssələr, bu qəmlər. Səndən sənə nə qalar? İtirdiklərinin içində tapdığın qocalıqmı olar? Dözümsüzlük üstün gəlib səni səndən alıb torpağa

qovuşduranda qəbrin alovlanıb zəbanə çəkməzmi, nalə edib ağlamazmı? Böyük şəhərlərin böyük qəbirələrinin küncünə qısılan lap balaca baş daşın özgə dildə, özgə ölkədə sənin millətinin, xalqının nəslinin, gen yaddaşının son pıçılısını torpağa tapşırıb da əbədi sükuta qərq olmazmı Milli ruhunla birgə?

Vətəndə Vətən var, Vətəndə dövlət var, dövlətdə kiçik dövlətin - ailən var, axı? Getmə, dayan, bir anlıq səni səndən alanı İlahi haqqın əbədi dözüminə tapşır. Qaytar özünü özünükülərə yetmək üçün irəli get, özünə qayıt demək üçün özündə qüvvə ara... Maddiyyat mənəviyyatdan böyük ola bilməz! Böyükdən qaçma, cılızlıqdı kiminsə kölgəsini dağ bilmək, alçalıb yaşamaq ömür-gün olmaz axı. Vətəni bütövləşdirmək gərək. Bununçün birlik lazımsa qaçmaq igidlikmi? Sözü yanılmağa nə var ki, şəhərlər vətənpərvərliklə abadlaşır... Dözümün də bir həddi var deyəcəksən bunlara. Dözüm Allahın min adından biri, dil deməyə, göz görməyə, qulaq eşitməyə yaramıbsa, yaranışinsa dilinlə bircə kəlmə:

"Günahları boynumuza dünyanın,
Bağışlayan Yaradandı" - de görüm?
İnamların haqq yolunda soyuldu,
Şahidi də gözlər idi döz görüm.
Qulağınla eşitdiyən sənindi,
Sırqa elə yaddaşından as görüm.
Hünərin var bu dərdlərin içində
Qayna görüm, yetişib, bitiş görüm,
Haqq əbədiyyətdi, əbədiyyətsə
Dünyamızın məhv olan özüdürsə,
Əbədi kainatda haqqa tapın,
Haqqa sığın, onu axtar, göz görüm.
Son ucunda ölüm duran dünyada

Qəbir daşı sükut daşımız isə
Sükut rahatlıq taxtımıza dönsə,
Onun şahı da biz, qulu da biz.
Sükut yenidən oyanış üçün
Dərviş zıncırovunun səsisə,
Sükut ölümün özünü öldürən ən böyük silahısa
Sükut mənim, sənin sınaqlarımız anında
Böyük etiraflarımızsa,
Sükutu etiraf elə, tələs
Günahı poz, yamanı qov, yaxşı göz.
Soraqla gəl, vədə tamam olmamış
Nə varsa yaxşıda var, unutma sən
Xeyir cücert qəlbində sübh açmamış.
Məhəbbət olsun sığınacaq
Könlün evində sevgilə yaşamaq,
Eşq var ikən kindən uzaq,
Şərdən iraq yuva qur, yaşa sən.
Sükut özü səni sənə qaytarsın!
Vətəninə el-obana qaytarsın.
Qovuşdursun! Taleyinlə, bəxtinlə.
Qədər - qismətinə get yetmək üçün
Gecənin köksündə gizlənilib qalma,
Sabahlara çatmaq üçün yol get, sən!!!

24.04.1999

AZƏRBAYCANDA TERRORİZM GERÇƏKLİKLƏRİ NƏDƏN YAŞANIR?

Tarixin səhnəsindən bəs bu ölkə necə görünür?

Azərbaycan xalqı yeraltı, yerüstü, xəzinələr baxımından taleyi üzünə gülmüşlərdəndir. Yazıçısı, şairi, rəssamı və digər sənət inciləri vasitəsilə özünü təsdiq edənlərini demirəm hələ. Ancaq zaman-zaman bu xəzinələr bizi əhatə edən "fərasətli" düşmənlərin göz dağına çevrilib, özümüzü kəsən qılınca dönüb. Onların əllərində alət olan sərvətləri başqa şəkildə, elə öz başımıza endirilməkdən ötrü həmişə fürsət gözləyib erməni. Azadlıq, müstəqillik, bütövlük əldə etmək baxımından heç bəxti üzünə gülməyib millətimizin. Tarixin səhnəsində həmişə sinəsi dağlı ana kimi, dərdi-qəmi, göz yaşı tək öz içinə axıb. O taylı, bu taylı ayrılığı, həsrəti qovurub qəlbini, için-için oyalanıb anası o tayda, ciyərparası, balası, qardaşı, atası bu tayda olanlarımız...Ayrılıq məftilləri 74 ilə yaxın batıb gözümüzə...

Tarix bizi öz içində əridərək, ancaq özü var olub, yaşasın deyə vaxtla, zamanla sınağımız başdan əskik olmayıb, insan həm də öz tarixiylə tanınır. Sizli, bizli tarixin iziylə bir az irəli gedəkmi əziz oxucular?

1813-cü və 1828-ci illərdə imzalanan Gülüstan və Türkmənçay müqavilələri Azərbaycan xalqının parçalanmasının, tarixi torpaqlarımızın bölünməsinin əsasını qoyub. Elə bu ssenari ilə də İrəvan, Naxçıvan və Qarabağ mahallarında düşünülmüş siyasətin kiçik qanadları olaraq məskunlaşdırılan ermənilər "Böyük Ermənistan"-ı genişləndirmək üçün o illərdə

azərbaycanlılara qarşı açıq şəkildə qanlı aksiyalar həyata keçirirdilər.

Birinci Dünya Müharibəsindən - **1914-1918-ci** illər kəsiyindəki olaylardan, həm də Rusiyada başlamış **1917-ci** il fevral və oktyabr çevrilişlərindən məharətlə bəhrələnən ermənilər öz iddialarını bolşevik bayrağı altına çəktilər. 1918-ci ilin mart ayından başlayaraq inqilab düşmənləri adı qoyub, Bakı Kommunası tərəfindən ümumən Bakı Quberniyasını azərbaycanlılardan təmizləmək məqsədi güdən mənfur plan həyata keçirilməyə başlandı. Həmin günlərdə ermənilərin törətdiyi cinayətlər Azərbaycan xalqının yaddaşını silkələsə də tamam oymadı. Düşmənlərimizi tanımadıq. Burnunun ucundan kənarı görməyənlərimiz erməniyə - rusa dost dedilər, qız verib, qız aldılar, qaynayıb-qarıxdılar. Siyasətin mənsəbində it yiyəsini tanımadı. Dəhşətlər və faciələr isə sonra olacaqdı. Zamanın gedişi ermənilər üçün işləyirdi. Bacıoğlu dayısına güllə atardımı?! Bir kişinin azərbaycanlı qadından olan oğlu erməni haxçıxından olanla üz-üzə qoyulurdu, güllələndirdi. O vaxt minlərlə dinc azərbaycanlı əhali yalnız Milli mənsubiyyətinə görə yandırılıb, güllələnib və diri-diri divarlara hörülürdü. Ermənilər canlı insan ölümü ilə kifayətlənməyərək evləri, memarlıq abidələrini, məktəbləri, xəstəxanaları, məscid və uşaq evlərini xarabalığa çevirirdilər. Ekstremist damğası vurub dağıtmadıqları ev-eşik, yurd-yuva - kol başı qoymadılar.

Azərbaycanlıların soyqırımını Bakı, Şamaxı, Quba, Qarabağ, Zəngəzur, Naxçıvan, Lənkəran bölgələrində misli görünməmiş qəddarlıqla həyata keçirilib. O zaman Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yarandıqdan sonra 1918-ci ilin mart hadisələrinə xüsusi diqqət yetirilib. Nazirlər Kabineti 1948 -ci ilin iyulun 15-də bu faciənin tədqiqi məqsədilə fəvqəladə istintaq komissiyasının yaradılması

haqqında qərar qəbul etdi. Komissiya mart soyqırımını, ilkin mərhələdə Şamaxıdakı vəhşilikləri, İrəvan quberniyası ərazisində ermənilərin törətdikləri ağır cinayətləri araşdırıb. Nə olub nəticəsi? Yazı şəklində vərəqlərdə qalıb qaralıb. Bir tərəfi fars şovinistləri, bir tərəfi gürcülər, bir tərəfi ermənilər, əsas istiqamətdə Rusiya və ruslar olan təklənmiş ölkə daha nə edə bilirdi ki? Tək əldən səs çıxırmı? Təklənməsi bir yana, biz unudanda yeni-yeni faciələrin əsasını qoyduğumuzun fərqinə varmamışıq. İllər boyu böyük və kiçik qardaş bölümü ilə bir dərdimiz min oldu. O vaxt üçün Xarici İşlər nazirliyinin nəzdində xüsusi qurum yaradılmışdı. 1919-cu və 1920-ci ilin mart ayının 31-i 2 dəfə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti tərəfindən ümummilli matəm-soyqırım günü kimi qeyd edilmişdi. Heyhat! - sonra imperiya, onun Kommunist partiyası və KQB-si həyat təzadları ilə birləşib bizə çox şeyləri unutturmağa nail oldu- budur həqiqət!

Zaqafqaziyanın sovetləşdirilməsindən öz çirkin məqsədləri üçün bacarıqla istifadə edən ermənilər 1920-ci ildə Zəngəzuru, Göyçəni və Azərbaycanın bir sıra torpaqlarını Ermənistan SSRİ-nin ərazisi elan etdilər. Sonrakı dövrdə bu ərazilərdəki azərbaycanlıların deportasiya edilməsi siyasətini daha da genişləndirmək məqsədilə yeni vasitələrə əl atdılar. Təki məqsəd olsun! Onu reallaşdırmağa nə var ki...

...Erməni millətçiləri öz havadarlarının köməyi ilə 1948- 1950-ci ildən etibarən tam yeni strategiya və taktika ilə Azərbaycan xalqına qarşı kəskin mənəvi təcavüz kompaniyasına başladılar. Eyni zamanda onlar tərəfindən bütün dünyada azərbaycanlıların mənfi obrazını formalaşdırmaq cəhdlərini gücləndirdilər. "Yazıq, məzlum erməni xalqının" surətini yaradaraq və dünyanın gözündə səhnələşdirərək tamaşa kimi özlərinə bənzərlərə

sırışdırdılar. Əsrin əvvəllərində regionda baş verən hadisələr onların istəkləri fonunda təhrif olunur, azərbaycanlılara qarşı soyqırım törədənlər soyqırım qurbanları kimi qələmə verilirdi. Tarix tərsinə fırlanırdı. Bu dəfə də, düşmənin dəyirmanı öz dənini yaxşı üyüdüdü. Dənliyində dəni, ürəyində kini çox milləti-kiçik qardaş edənlərin qəbri od tutub yanmalıdır.

Azəri türklərinin hüquqları qatillər tərəfindən kobudcasına pozulur, ana dilində təhsil almasına əngəllər törədilir, onlara qarşı represiyalar həyata keçirilirdi. Eləcə də, Azərbaycan kəndlərinin tarixi adları dəyişdirilir, toponimika tarixində misli görünməyən qədim yurd yerlərimizin müasir adlarla əvəz olunması prosesi gedirdi.

Beləcə, Azərbaycan xalqının mənəviyyatına, Milli qrupuna və mənliyinə yönəlmiş böhtanlar, siyasi-hərbi təcavüz üçün ideoloji zəmin yaradılırdı. Marqlı burasıdır ki xalqımıza qarşı aparılan soyqırım siyasəti özünün siyasi-hüquqi qiymətini tapmadığı üçün tarixi faktlar sovet mətbuatında ermənilər tərəfindən təhrif olunur və ictimai fikri çaşdırırdı. Ermənilərin Sovet rejimindən bəhrələnərək həyata keçirdikləri və 80-ci illərin ortalarında daha da güclənərək anti-Azərbaycan təbliğatına Azərbaycan Respublikasının o vaxtkı rəhbərliyi tərəfindən vaxtında lazımi qiymət verilmirdi. Buna səbəb naşılıq idi, yoxsa "dayılıq" indi demək çətindir. Bütün bunların məntiqi nəticəsi və həqiqət olaraq düşmənlər dindəşları ilə birgə 1988-ci ildən yeni həvəslə ortaya atılırdılar. Necə deyərlər, Tanrı qəddarların istəyinə rəvac verirdi, haqq tapdanırdı, ədalətin ağzına daş basılırdı. Dağlıq Qarabağ konfliktinin ilkin mərhələsində yüz minlərlə azərbaycanlının öz tarixi torpaqlarından qovulmasına respublikada düzgün siyasi qiymət verilmədi. Ermənilərin kor istəklərinə sərhəd qoyulmadı. Rəsmi Moskvada erməni azğınlarının hər cür

vasitələrdən istifadə edərək, o cümlədən Azərbaycan xalqının bir əsrdə 2-ci dəfə azadlıq fədailərinin kükrəyən arzularını cilovlamaq üçün müxtəlif vəhşiliklər törətməkdən çəkinməməsi bəşər övladlarına çatmadı, çatdırılmadı. Axı, kürəkəni erməni olan Qorbaçov necə addım atmalıydı, necə siyasət yeritməliydə? İmperiya hegemonluğunun başında duranlardan qorxduğundan və içimizdəki çoxluğun vəzifəsini qorumaq, bu cazibəni itirmək ehtirasından müəyyən mənada o da çox bəhrələndi. Ermənilər xeyli işlər görə bildilər. Onlara dəstək oldu istər-istəməz qorxaqlarımız, nəfs qullarımız.

Nəticədə, 1990-cı ilin "Qanlı Yanvar" hadisələri cərəyan etdi. Azad fikirli insanların, vətən sevrələrin görünməmiş vəhşiliklərlə susdurulmasına, Xocalı soyqırımına, Şuşa, Laçın, Zəngilan, Qubadlı kimi gözəl torpaqların işğalına yol açdı həmin qorxu hissləri. 1937-ci ilin repressiyasından dodağı ucuqlayıb çat verənlərin nəsil-nəcabəti qorxu altında saxlanırdı. Uzun müddətdi ki, terrorizmin meydanı genişləndirilirdi, terroristlərin isə onu sulamaq istəyi bu gedişlə tozu yatırtmaq məcazi öz çərçivəsindən çıxmağa başladı.

Erməni-rus dindaşlarının xislətində dayanan iblis niyyətlərinin mərkəzində olan soyqırımı zaman-zaman birliyimizə, bütövlüyümüzə göz dağı olub. Həyatın yeni-yeni dərslərindən ibrət götürə bilməməyimiz, sınaqlardan nəticə çıxarmağı bacarmamağımız bütün soyqırım, faciə törədilməsini bir növ, özümüzdə istiqamətləndirib. 31 mart Azərbaycan xalqının erməni-rus birliyinin törətdiyi soyqırımı - milli matəm günüdür. Unutmağa haqqımız yoxdur nidası ilə ibrət götürək ki, bir də başımıza gəlməsin həmin bələlər və dəhşətlər. Deyirəm xalqımızın övladlarına "Şəms" surəsi ilə: - And olsun Günəşə, işığa, and olsun onun ardınca gələn aya, and olsun günəş

ucaldan gündüzə, and olsun onu örtüyə bürüyən gecəyə, and olsun göyə, göyü qurana, and olsun yerə - orada fəsad törədən şərə verilən cəza ağır olacaq.

Ey övladi-Vətən, tarixin səhifələrindən qanla boylanan və hər fürsətdə xalqımıza ünvanlanan soyqırımı-milli matəm gününü bir daha xatırlayıb gələn unutmamağı öyrənək! Çətin də olsa, özümüz olmağa çalışaq!!!

Şair Əli Rza Xələfli göynəyən arzularımıza belə dil verir, söz deyib qoşulur bizə, həmfikir olur ellik, birlik dərdimizə:

Qarabağda talan salan yağının
Kimə deyək zəhər qatsın aşına?
Qəddi əyilibdir Murov dağımın
Xan qızının yolu qalib başına.

Dəmirqapı Dərbənd, Təbriz, Borçalı
"Vətənin qıraqda qalan yerləri"...
...Hardadı İsrafil surunu çala,
Çağıra cihadə əsir pirləri.

Göycədə bir zaman yağını bölərdi
Dizi yer görməyən oğuz ərləri,
Dastandan, nağıldan çıxıb gələrdi
Çağırsaq Basatı, Bamsı Beyrəyi.

Vətən oğlu qəbzəsindən qan daman
Babanın ruhunu çağır dadına!...
Yoxsa tarixlərin hakimi zaman
"Papaqsız" sözünü yazar adına...

22.03.2000

*Tarixi torpaqlarımızı işğal edən erməni terrorçuları
daha çox azərbaycanlılardan qisası
Xocalıda xocalılardan alıblar.*

XOCALIDA TALAN VAR, ÖLÜB-İTİB QALAN VAR.

Batmanla dərdimiz bata-bata gəlirmiş...

Tarixin məhbəri dönəndə, çarxı çevriləndə 26-sı fevrala təsadüf etmişdi. O gün - o müdhiş gecə səhərə faciə xəmiri yoğurmuşdu. Sən demə, düşmənin təndirinin odu əksikmiş. Xocalı camaatı o ocağa odun, çırpı oldu o gecə. Çatılan ocaqda od-alov asimana bülənd oldu. Özü də necə? Tarixin gözü görməmişdi belə gecəni, qulağı eşitməmişdi belə səs-küyü, ah-naləni, hayqırtını, harayı, göz yaşlarını...

1988-ci ildən də fitnə-fəsadına meydan axtaran ermənilərin doğma el-obadan didərgin saldıqı insanlarla baş-başa, dərd ortaqlısı kimi xalqımızla "yaman günün az ömürlü" olmasına inamı ilə hələ xəbərsizdirlər olacaqlardan. Gələcəkdə baş verənlərdən - Xocalının başına gətirilənlərdən heç kimin xəbəri yox idi. Hərə çəkilməmişdi evinə. Kimi güzəranının yorğunuydu, kimi dərd-qəmin yorğununu tək büzüşmüşdü evinin, ocağının küncünə. Ondən əvvəl isə Azadlıq meydanında hər tərəfdən hücumə məruz idilər azadixahlar xalqın mücahidləri. Düşmən qan deyirdi, susayıb can istəyirdi. Dillərdə ayrı-ayrı kəlmələr eşidilsə də, həmin vaxt ümumi amal, bütöv məqsəd, azadlıq, müstəqillik, istiqlaliyyət havasına köklənməmişdi. Pay verib torpaqlı etdiyimiz nankor erməni torpaq həsrətliyi idi. Düşmən niyyətlərinin arxasınca irəliləməkdəydi. Erməni azğınları dindaşlarının

"arxalı köpək qurd basar" kəlamından bəhrələnilib Boz Qurdları yendirmək istəyindəydilər. Bu yolda Xocalı şəhəri növbəti qurbanlardandı. Xocalı şəhəri şəhid idi. Şahidləri də şəhidlərdi. Günahsız şəhərin günahsız əhalisi əsiriydi düşmən əlində. Fələk namərd işinə rəvac verməkdəydi. Haraya yetən, səsə yetişən yoxuydu. Yuxarılarda bölgü gedirdi. Stol bölgüsü, vəzifə bölgüsü, ...torpaq bölgüsü. Alınırdı və satılırdı qadağası olan hər şey. Düşmənin yaddaşının gen daşıyıcıları "dayın Tanrı payım" - deyib dəstəkləyirdi erməniləri. Sapı özümüzədən olan baltaların zərbəsi başımıza dəyirdi gözümüzü, dilimizi qapayırdı. Görmə, danışma söyləyirdi bizə. Başı qarışıqdı "Yuxarıdakıların" -alçalıb yaşamağı ömür-gün bilənlərin. Bilənlər bildiyindəydi, qazanc yolundaydı o gecə. Yalı üstə boğuşan itlərin ətrafına düşmək mümkün deyildi həmin vaxtlar. Yurdunda toy idi onların. Fələk öz gərdeşində...

Bəli! O gecə qanı qanımızdan, canı canımızdan vətən övladlarının harayı çöllərin qan qızartısından, şaxtalı nəfəsi-nin alovlu havasından kənara çıxma bilmirdi. Dağlarda, dərə-lərdə əks-səda verib geri qayıdırdı. Körpələrin qışqırtısı, anaların naləsi, qocaların nifrəti dərdli qəlblərin sahillərində üsyan qoparıb, ağzı köpüklü ləpələrin qucağında çapalayıb susurdu. Dalğa-dalğanı qovub, külək səsi boğub içində titrəyib son nəfəsini toplayıb ölümə, əsirliyə baş əymək istəmirdi.

Heyhat!!! Bu nalələr, bu ah-fəqanlar nə yerin, göyün sahibinə - Ulu Yaradana çatmırdı, nə də onun bəndələrinə. Haqqı yeyənlərin, ədaləti ayaqlayanların kərəmətindən Qadir haqqın da üzü dönmüşdü millətimizdən?

Beləcə Xocalı şəhər idi kül oldu, kənd idi göl oldu. Qan gölü, insan külü... Xocalının uşaqı-böyükü əhalisi qarlı-

çovğunlu çöllər yorğunu, dərd vurğunu oldu o gecə. Ümidlər soluxdu, arzular yuvasından perikdi. Zaman dayandı o gecə. Göz gördüyündən dondu, qulaq eşitdiyindən o gecə. İnsanlar evlərindən didərgin düşüb, çil-çılpaq çöllərə, dərələrə, düzlərə səpələndilər. Yeddi başlı əjdaha kimi uddu onları meşələr. Qar üstünə naxış qan butalandı, insanlar haçalandı hərə bir tərəfə qaçdı, ayağı gəldikcə, gözü gördükcə. Ayaqlar dondu, əllər şaxtadan qovruldu. Bir hovurluq isti nəfəsə möhtacdı Xocalı camaatı. Düşmən qan üzlü, iblis soyuq gözlü baxışlarda, hakimdi çöllər kiçik çillənin səllimli şaxtasında, ruhumdan gen düşmüşdü. Ürəklər bala, ana, nənə, qardaş harayında boğuldu. 26 fevralda - faciə doğulan gecə zaman dayandı sanki... Donan adamların, ruhu cismini tərk edən adamların meşələrdən son harayı, son naləsi Xocalını - Azərbaycanın nakam balasını adaya çevirdi. Qəmlər, faciələr adasına. Bu yerdə sormaya bilmirsən - soyqırımına, qırğınlar toplusuna tən olan millətimin nəydi günahı, Allahım?!

O adada - faciələr oylağında tək, kimsəsiz idi xocalılar. Döyüşən də özü idi, şəhid olan da. Düşmənlə üz-üzə qalanlar yerdən, göydən imdad diləyirdi. Hardaydı köməksizlərin köməyi?.. Erməni qatilləri qan hərisi, can tələsi kimi güllələrdən don biçirdi yatağından lüt-üryan-ərəsən qalxıb fəlakətlərə, gözünü açanlara. Tanklar od püskürürdü. Hər ev Alov dilimli bayraqdı. Odlar yurdunun od bayrağı. Dalğalanıb atəş ələyən düşmənin vəhşi qəlbinə qısqançlıq səpirdi.

Xocalının haqqına daş basılmışdı o gecə. Uşaqların yeniyetmə və cavanların aqlının kəsmədiyi bu vəhşətdən zəhri yarılmışdı, bağı yanıq olmuşdu. Körpəcə ürəkləri qəfəsə salınmış şir balası kimi çırpınırdı. Analar balasını qorumaqda acizliyindən dəli-divanəydi. İxtiyarlar

dünyanın bu sınağında - axirət gününün çatdığına gümanlıydılar.

Rus-erməni birliyinin azğınlığı nə dilə yatırdı, nə sözə. Onlara dəstək olanlar isə öz içimizdən bizi qurd kimi gəmirənlərdir. Xislətiylə ağ günümüzdə qara naxış salanlar öz işindəydi, fələk öz gərdisində...

Güllələrin gözü qızmış qovunasından tankların torpağı paralayan nəriltisindən o gecə asılı qaldı göylərdən. Qırmızı güllələrin həris gözləri qırmızı qan dənizində üzürdü. Haqq vardı divan yox...

Haqqa tapınan oğullar isə o gecədən səhərə şəhid doğuldular. Əlif Hacıyev, Rövşən Həsənov, Elxan Məmmədov, Orxan Əliyev, Nasir Hüseynov - qeyrətinə güvənilən igidlər döyüşürdü dişi qanlı düşmənlərlə. Üz-üzə, göz-gözə gəlsəydilər erməni qatilləri onların qollarını qatlaya bilərdilərmidi? Silahlara, tanklara arxalanıb, gecənin zülmətində, özləri sayaq şeytanlara sığınıb faşistlərin belə etmədiyi cinayəti törədirdilər.

Xocalı aeroportunu düşməne verməmək uğrunda qanlı savaşa gedirdi. Azəri igidləri el dayağıydı, oğullar nəsil davamıydı, yeniyetmə cavanlar sabaha ümid çırağıydı. Onları da söndürdülər.

Ofelya nənə gəlini Almazla Rövşənin "məni gözləyin, asgerlərə baş çəkib qayıdırəm" - kəlməsinə müntəzirdilər. Məkan ana balalarını yaralı köksünə sıxıb çöllərin sonsuzluğuna qucaq açmışdı: Bala sevgisi ona ömür-gün yoldaşını unutdurmuşdu. Nə bir gələn vardı, nə də bir gedən. Gizlənməyə yol da yoxdu. Düşmənin qurduğu halqa sıxlaşırdı. Nə etməli? Elxan da, Rövşən də "bizi gözləyin" - vədələrinə əməl etməkdə aciziydilər. Düşmən onları da yaman yerdə haqlamışdı. Amansız cəlladların burnu iy çəkirdi. Qan-qada ilə namus hissələri bazara çıxarılmışdı. Alanı da çoxdu. Erməni-rus ordusu azadlığın

qisasını alırdı. 366-cı minaatıcı dəstəsinin fədakarlığı ilə ...

"Erməniyə əsir olmaqdan, ölüm yaxşıdır" - Ramil, Elnarə, Coşqun, Nərgiz, Elçin belə deyirdilər. Onları daban-dabana izləyən erməni faşistlərindən qaçdıqca "Günahımız nədir, axı, bizim?" - sualı kiçik qəlblərinə sığmırdı. Çırpınıb kökslərdən qopub qanla dolu ağappaq çöllərə yayılırdı. Dağlara sığınan bəzən sıldırım yollarda yolu dolaşmaq düşən bu uşaqların o zaman - o gecə ən böyüyünün 6, ən kiçiyinin isə 4 yaşı vardı. Olanları, dəhşət və vəhşəti olduğu kimi anlamayan bu körpə dünyaları qorxu uçururdu düz ölümün özünə tərəf. Hara gedirik? Halımız necə olacaq, anam, atam harda qaldı?... Cavabsız suallar göyə sütun olmuşdu. "Aslanın erkəyi, dişisi olmaz" deyimi ilə dünyaya göz açdıq Allahım. Kaş açmayaydıq. Gözə bıçaq, düşməyə çəpər gəldik cahana. Sevincini çox yaşamadıq ata-ana əhatəsində olmağın hissələrini. Məni dünyaya doğuranım, anam hardasan? Qeyrətimsən, qüdrətimsən anam hardasan?...

Darda qaldım qalalı,
Sinəm oldu yaralı,
Dilimdən bir ah! - qopdu,
O da göydə qalalı!

Xatirə Cəfərova 10 yerindən yaralanmışdı o gecə. O fevral gecəsində ata-anasını gözü önündə güllələmişdilər. Hansı qohumunun evinə qaçmışdısa orada ölümün sərt, soyuq üzü ilə qarşılaşmışdı. Qızıcığaz, ümidi hər yerdən qırılan fidan özünü bir anlıq çəkisizlikdə - mavi göylərin ənginliyində hiss etmişdi. Dərə aşağı yumbalananda qar uçuğunu ilə rastlaşmışdı. Həmin an nə olduğunu hiss etməmişdi. Huşunu itirdiyindən də xəbəri olmamışdı. Gözünü açıb hərbi paltarlarının qucağında olduğunu

görmüşdü. "Erməni boyeviki" zənn edib onun saçlarından yapışmış, dişini qıcamışdı. Bədənini tufəngin lüləsi ilə qaraqançır, deşik-deşik edən erməni cəlladının əlində kaş ölüm gələydi. Darmacalda erməni saqqallılarından necə qaçmışdı, vallah, xatırlamırdı. Deyəsən, mən elə onların işgəncəsi ilə öləcəyəm. Allah mənə elə indicə ölüm ver - deyə -deyə Xatirənin beynində ildırımlar şaqquldadı.

"Qorxma, özünü küyüm" kəlmələri onu dirçəltmişdi birqədər. Ancaq inanmamışdı. Deyəsən, onu ölüm aparmamışdı - qəlbindən keçən ilk fikir də bu olmuşdu. Görəsən, Xocalımızın başına nələr gəldi? Kimlər öldü kimlər qaldı? Qucağında olduğu əsgərdən qəlbini gəmirən cümlələrə cavab almaq istədi. Ancaq əsgər elə halda deyildi ki, ondan nəsə soruşsun. Çırtma vursan qan fəvvarə vuracağı asanlıqla sezilən, burada gözləri dolub - dolub boşala bilməyən cavanın canının boğazına yığılması halı qızın dilini kilidləyirdi. Necə və nədən başlasın? Axı, "Xocalı yoxdur artıq" kəlmələrini eşitməmək xatirənin sözlərini udmuşdu Xatirə. Dilinə gəlməyə macal tapmamış hərəsi batman ağırlığında olan sualların içində özü-özünü boğmuşdu. qızıcığaz

Xatirə ilə bu təkrar yaraların qaysağını qopartdığımda məlum oldu ki, onun taleyinin çox erkən üzleşdiyi acılarını, sağaltmağa çalışanlar olub. Yaxşılığı həyat olmalı bilənlərimizin xeyirxahlığını görəndən sonra nisbətən dərdlərini də unudub. O, Fərhad Xəlilovun, Rafiq Əzizovun adlarını çəkdi. Allah adlarını uca etsin!

Erməni xislətinin, şeytan əməlinin ürcah olduğu kənd və şəhərlərimizin əsir yaddaşına işıq tutduq bu yazı azacıq. Onların bəzilərinə gerçəkliyin prizmasından baxmağa çalışdıq, bəzilərinə günahlarımızın aynasından. Ancaq söylənənlər dərddə dərman olmadı arzulara dəstək. Nə edək?... Necə edək? Bir addım irəli, iki addım geri əsəri də

köhnə zamanlarda qaldı. Kommunist Partiyasının maklatura arxivinə verildi.

Ancaq... Ancaq o gecədən - əsrin faciəsindən bizi 7 illik bir vaxt kəsiyi ayırsa da nə millətimizə ünvanlanan dəhşətlər unudulmaz, nə də vəhşət doğuran Xocalı soyqırımı. Xalqına ötür-ötür oyununda özü əta etdiyindən satqınlığın qurbanı kənd və şəhərlərimiz fonunda Xocalı soyqırımının şəhidləri eləcə də bütün şəhidlərimiz ölməzliyə qovuşsalar da onların nigaran ruhuları əsirliklə barışmaz, cavab istər hər an bizdən:

Vətən torpağıdır haqqın dərgahı,

Vətənsiz ruhlar da düşər didərgin.

Allah qarğışdır şəhidin ahı,

Torpağı satanı tutacaq bir gün!

Şəkk ilə, şübhə arasında keçdi bu sual könlümdən: - tutacaqmı, şəhidlərin ahı onları?!

Unutqanlıq belası ilə zaman-zaman üzləşən başı bəlahı xalqım - Ya Qazi ol, ya Şəhid! - kəlamı ilə qalx ayağa Azərbaycan!

25.01.1999

KÖNLÜM KEÇİR QARABAĞDAN

Qarabağa gəlləm, dinə - imana gəlləm...

...Artıq torpaqlarımızın-doğma Qarabağımızın işğalından bizi xeyli bir zaman kəsiyi ayırır. Doğum kağızlarına sırxavəndli, kərkicahanlı, şuşalı, xocavəndli və s. yazılmış bakılı birincilər, ikincilər öz vətənlərini tanımır bu gün. Bu, millətimizin, ilk növbədə qarabağlıların faciəsidir. Məhz elə buna görə "Könlüm keçir Qarabağdan" rubrikasından yola çıxan publisistik yazılarımı sizə təqdim edirəm. Əsir torpaqlarımızın işğal xatirəsini çəkərək, hər kənd, qəsəbə, rayonun işğal tarixini birincilərin yadına salacağam. Ümidvarıq ki, siz də bizə yardımçı olacaqsınız.

Əbdüllah-ibn Ömər rəvayət edir ki, İmam Hüseyn Əleyhüssəlam belə buyurmuşdu: "Əgər dünyanın sonuna yalnız bir gün qalmış olsa, Allah-təala o günü o qədər uzadacaq ki, mənim nəslimdən bir kişi qiyam edərək zülm və təcavüzlə dolmuş yer üzünü ədalət və bərabərliklə dolduracaqdır". Mən bunları cəddim Rəsuləllahdan (s) şəxsən eşitmişəm.

Azərbaycan torpaqlarının Tanrı bəlasına düşər olması, zülm və təcavüzlə dolub daşması kimi qəbul etsək, Xocalı faciəsindən sonra haqq işi üçün qiyam edəcək Mehdi Sahib Əz-Zamanın (ə) qayıdışıyla üst-üstə düşəcək Qiyamət gününü görməliydik. Xocalı soyqırımından 12 il, çirkli niyyətlərin ümumi savaşıdan isə 16 il keçdi. Ancaq... Hələ deyəsən bu günü görmək üçün tarixin atı çox yol getməli idi. Üzü bəri gəlməsi isə hansı dövr dəyişilməsində olacaq, yəqin ki, qumun göyerməsində. Pislər pisliyindədi, köhnə zamanlardakı kimi yaxşıya

yamanlıqlar əlindən gün-güzəran yoxdu. Şərin qəlbində Tanrı verən insaf görünür. Xeyir gözlərindən vurulmuş, kor edilmişdi yenə də. Onu xilas edəcək Xızır Peyğəmbər də görünür. Beləcə, tarixin atı yol gəlir. Səmti Azəri-türk övladlarının məskəni o dərđ Məmləkətinə - od yurdu Azərbaycanadı.

1988-ci ilin fevralından başlanan ömür yolumuzda nələr yoxdur. Xalqın göz kürəsində dünya hələ çox dolanıb öz etibarsızlığını sübut edəcək. Bu dünyanın doğanaqdan keçəcək örkəni hələ çox uzundur. Nə vaxt keçəcəyi bəlli olmaz. Erməni öz iddiaları ilə başı bəlalı yaddaş kasadlığından, laqeydlik bəlasından qurtula bilməyən millətimi qoz qabığına çox yükləyəcək. Sapı əllərində olan qara bıçağa tiyə eləyəcək. Gün-günə calanacaq, ay-ay əvəzləyəcək. Gedən gedəcək, qalan yenə zülmədir. Bu millətə qurtuluş hələ ki, yoxdur.

Beləcə. Ağdam şəhərində iki nəfər gənc azərbaycanlının - Bəxtiyar və Əlinin qətli ilə start götürən, indiyədək müxtəlif şəkildə davam etdirilən və çoxlarına sərf edən müharibə ocaqları öləziyib sönmək bilməzmiş.. Qələbə xəttinə çatmağımıza bu minvalla hələ çox vaxt gərək olacaq. Ömürlər yetməyəcək. Bizdəki qeyrət bəllidi hər bir kəsə. Qan, qada, ölüm, itim ocaqlarını söndürmək üçün vur! - deməkdənsə, birdəfəlik vurub söndürdüm! - söyləyənsə gümanlıyıq hələ də...

26 fevral 1992-ci ildən bəri əsir yaddaşına yas tutduğumuz, misli görünməmiş faciələr meydanı olan Xocalı soyqırımından keçən 8 illik vaxt məsafəsi bizləri "o uzaq, yaşıl adaya" alıb aparacaq. Bir-birinin ardınca Şuşadan, Laçından, Kəlbəcərdən, Cəbrayıldan, Füzulidən, Qubadlıdan, Zəngilandan aralı düşdük.

Yaranışdan dünyanın 12 iqlim qurşağının 9-nun Azərbaycan ərazisində bərqərar olması daim onu

müharibələr meydanına çevirmiş, əldən-ələ keçmiş, müstəqil dövlət kimi bir müddət yaşasa da, mənsəbpərəstlərin əli ilə bu haqqından məhrum edilmiş, bir sözlə, başı həmişə qeyrü-qallı olmuşdur. Vətənimizin bütün bunların başlıcı səbəbi bu məmləkətin təbii sərvətlərlə zəngin olması, Azərbaycanın Şərqlə-Qərbi birləşdirən yolların üstündə yerləşməsidir. Həm də bu zənginliklərdə bəxt, tale kasadlığı ilə üz-üzədi millətimiz.

Xocalı yağmalanandan sonra ermənilər rus ekstremistləri ilə birləşib ürəyimizin şüşəsi Şuşasını da ayaq altına saldılar, pəyəndaz etdilər. Dağlar qızı, gözəllər gözəli, səs, söz xəzinəsi **Şuşa səhəri 8 may 1992-ci** ildə Xocalı faciəsinə dözmədi, əsir oldu düşməyə. Qədrimi bilən qazsın qəbrimi - dedi son kəlmədə Şuşa adası. Gözəllikləri özünə qənim oldu Şuşamızın.

Nə yazıqlar ki, əbədi yaşıllıqların, buz bulaqların, bəşəri gözəlliklərin tacı Şuşanın harayına yetən, dərdlərinə dərman edən olmadı. 8 may 1992-ci ildə də "Qiyam günü" - qiyamət saati ilə yetişmədi azərbaycanlıların köməyinə.

Tarixin atı isə yol üstəydi. Yol gəlirdi çaparaq üzü Şərqə. Qayalar, daşlar oylağında qartallar qıy vuran, düşmənin gözünə, qara niyyətli ürəyinin xəbis əməllərinə qıfıllı qara qapı olan Laçın nişangahdı. Atını düz Laçın torpağına çapırdı namərd fələk.

1992-ci il 17 may günü çatdı həmin torpağa, qara bayrağını sancdı onun köksünə, "mənimdi" - deyib durdu. Fələyə kələk gələnər yaz havasından havalanan xislətiylə, çal-çağırılı növrağıyla Laçını ermənilərə təslim etdilər.

Əl havasına çıraq yandırır qaranlıqları işıqlandırmaq istəyənlərimizin qanını tökdü terrorçular. Ölümlərinə bais oldular. Allah bəsin evini yıxsın, özü şəhid oldu, yurd-yuvası yağmalandı, əsir-yesir düşdü elindən-obasından

camaatımız.

Ancaq... söylənilən və gözlənilən - "o gün" yetişmədi ki, yetişmədi onların harayına.

Kəlbəcər rayonu hələ Laçının əldən getməsinə inanmırdı. Boy verib göyün yeddi qatına çatan, başı daim qarlı, əzəldən səngərli, qalalı dağlarda səngər quraraq duruş gətirirdi əsgərlərimiz. Bu bir ilə qədər çəkdi. Dözümlərin sınağında təklənən kəlbəcərlilər üzü qüruba yan çevirdilər. Gülməyi, güldürməyi, bayram edən bəşər övladı daha bir faciənin şahidinə çevrildi. 1 aprel 1993-cü ildə Kəlbəcər torpağı laçına qucaq açdı. Murov dağı don vurmuş əsgərləri ilə erməninin əlinə keçib. Nə böyük dərd! Ay yetim elim, yiyəsiz yurdum yanğısıyla ağı dedi qərib olan ellərinə. Ağdama isə arxa çevirməli oldu. Kəlbəcər gərdiyiylə dərisi boğazından çıxan yoldaşından ibrət dərsi alan Ağdam şəhəri əli qoynunda ona arxa çevirənə üz çevirdi. Getdi əsir şəhərlərimizin ardınca. Satqınlıqdan, var-dövlət hərisliyindən başı açılmayanlardan bezdi, əlini üzüb getdi. 23 iyul 1993-cü ilin qızmar yay günündə Ağdam şəhəri boşalıb erməniylə sirdaş oldu. Nə asan və nə yaman dərdə düşər olduq Allahım!... qaçqınlı, didərginli tale yorğunu olmuş, dəfələrlə sığınacağından gen düşənləri boz çöllərin "çadır şəhərciklərində" məskunlaşdırdılar. Villalar, qəsrlər, saraylar genişliyində dar düşüncələrində hakimi-mütləq olanlar onları göydən od ələyən günəşə, əzəli və əbədi məskənimiz torpağın sərvəti ilan-çayanlara, əqrəblərə tapşırdılar. Vur! Çal-vur!... Və yenə istədiyini yerindən çal azərbaycanlıları - bildiyin qədər... İlan dilində, gürzə belində sabaha getmək olarmı? İndi ilan ovsunçusu da yoxdu. İnsan cildində ilanlar o qədər çoxalıb ki...

Heyhat ki, "Qiyam günü" yetişmədi millətimin harayına. Yerlər tutmayan, göylər tablamayan köksünə

də qanlı yara açılan və qəlblərə sığmayan haraylara-haylara, saysız nisgillərə qəlbi daşlara uca göylərdən daşlar yağdırmış sən demə. Bəxti olsa bu millət də bir yana çıxardı 60-70 milyonluq xalq bütün dünyaya mirvari təki səpələnib. Daş da əsil daşa yağarmış. Daş oldu insanlar gördüklərinə boyun əyməkdən başqa əlacı qalmadı azəri övladlarının. Biçarələrin səssiz harayına dözmədi əli başına, dəhşətlərdən qeyrəti özünə yetənlər ölümü üstün sandılar. Qeyrətinə, milli heysiyyətinə toxunulanlarımız şəhid oldu, qazi oldu, ancaq tamam yanmağa qoymadılar Azərbaycanı...

...Cəbrayıl şəhəri üçün də tarixin yol gələn atlı çaparı sui-qəsd hazırlığındaydı beləcə. "Səni düşməne vermərik" - deyən, ancaq gücü boğazına çatan vətən övladları duzağa düşdülər. El üçün ağlayan gözləri kor etdilər, fiziki, mənəvi dünyalarını əzdilər, şikəst etdilər satqınlar... Torpağı, ananı, namusunu hifz etmək savaşına qatılanların hərəsinə bir damğa vuruldu. Kərəmin quyusunu dərin qazanlar tərəfindən dərinə dərin dərin dəreyə düşdülər.

Təpədən dırnağa silahlanmış erməni azğınları xalqımızın qeyrətindən silah qurşayanlarını heç gözünü də üfərə bilməzdi. Əgər düşmənin dəyirmanına öz əlimizlə su tökülməsəydi, erməni harınlamazdı bu qədər.

Söz verib vədəsindən qaçan o zamanın rəhbərlərinin ötür-ötür oyununa tablamayan cəbrayılılar da öz böyük - böyük ata-baba yurdlarından, isti od ocaqlarından perik düşdülər. Onlar da sığındılar geniş qəlblərin kiçik hücrəli daxmalarına.

Cənabi Cəbrayılın adına ünvanlı Cəbrayıl şəhəri də belə getdi. 23 avqust 1993-cü il tarixində Ağdamın 30 günlük ayrılığından sonra qovuşdu onlar. İki qardaş bir-birinə sarmaşib -

Hanı elim-obam mənim
Qan fısqırır yaram mənim?!

Həmin gün "eşqi uca göylərin mehrabı" bilən və bu eşqdən əbədi, dünyəvi böyüklük qazanan zirvələr şairi Məhəmməd Füzulinin adının seyrində ucalığa çatan **Füzuli şəhəri** də yaslandı, matəm saxladı bir-birinin ardınca qatarlanıb durna köçünü andıran Qarabağın şəhər və kəndlərinin əsirliyinə.

Ömrü boyu tikib-qurduğundan gözü dolusu, ağızdolusu söz açmağa, toy-şənlik qurmağa, kiçik dövlətlərin - ailələrin sayını artırmağa, şer, sənət çələngi bağlamağa imkan tapmayan "Eşq əlindən dağlara çıxan", tənhalığa çəkilən, dərdləri ilə baş-başa qalan Füzulinin, "bəxtəvər yaylağa çıxdı" deyimi ilə ölkəmizin müxtəlif guşələrinə səpələndilər füzulilər. Elə Füzulinin özü kimi "bəxtəvər" oldular, taxta çıxdılar- qara bəxtin qara taxtına.

Dəli tək qırmızı geyinən və taxta çıxanların apar-gətir oyununun sığalına yatmayanlarından biri də Qubadlı rayonu idi. Saxta niyyətli "vətənpərvərlərin" ermənilərlə birləşən iblis istəkləri ilə birlik qazanan - 1 sentyabr günü - **Qubadlı əsir oldu**. Müəllimlərin və məktəblilərin ən çox sevindiği tarixi bir gündə öz məmləkətlərini tərk etməli oldu qubadlılar. Elm, təhsil, təlim-tərbiyə ocaqları ilə birgə dağlar yurdu sinəsi qəm yeri, dərd dağı olan gün **1 sentyabr 1993-cü** ildə düşmənin əlinə keçdi. Araz çayına pənah apardılar.

Özgə payına göz dikən erməni faşizminin azğınlığına, məkr və hiyləsinə son qoymağa yetişmədi Mehdi Sahib-Əz-Zaman?

Hələ bu dağlar, yaralar azmış kimi Azərbaycanın sinəsinə növgəti dağ olacaqmış **Zəngilan torpağı**

30 oktyabr 1993-cü ildə. Zəngilan rayonunun inzibati xəritəsində qara bayraq bağıraqlı lələ olacaqmış bizlərə. Araz çayı o taylı - bu taylı həsrət könüllülərinin dərdinə şahid oldu həmin gün o "Araza" qan, can ayrısı deyib - damğa vuran dili bayatılı nənələrimiz, zülmün topu, tufəngi, qalası var - deyimi ilə yamanlayan ixtiyarlarımız özlərini Xan Arazın, qan Arazın sularında qərq etdilər. "Sənə güvəndiyim dağlar, sənə də qarlar yağdı", peşmanlığı ilə zaman-zaman xalqın dərd körpüsü, vüsal körpüsü Xudafərinin son dəfə yaddaşlarına köçürüb əbədiyyətə qovuşdu igidlər, oğullar, ərlər, ərənlər... "Oğul gedər, vətən qalar, el qalar" harayında əridilər, torpağın qəbir daşına çevrildilər, şəhidlik günahsızlığında haqqa çatdılar, Tanrı dərğahına qovuşdular, haqq zirvəsinə yetdilər.

Saysız kəndlərimizin, şəhərlərimizin əsirliyində günahkar olanlarımızın cəzası nə olacaq? Yoxsa yenə də Qiyamət gününü gözləməkdən ayrı əlacımız olmayacaq? **Həzrəti Mehdi Sahib-əz-Zamanın** yer üzünü ədalət və bərabərliklə dolduracağı "Qiyam gününün həsrətlisi" olmaqdan savayı gümanımız heç nəyə çatmayacaq?

P.S.S. ...Qəlbində Tanrı sevgisi, Vətən müqəddəsliyi bütövləşən soydaşlarımıza üz tuturam: əzizlərim, - milləti, xalqı sevmək üçün, müxtəlif partiyalar yaratmaq ehtiyacınız bizi bir-birimizdən daha da uzaqlaşdırır. Bizi bizdən, özümüzü vətəndən, torpaqlarımızdan gen salır. Düşmənlərimizə də, elə bunlar lazımdır. Parçala! Hökm sür! - siyasəti karifeylərinin qurbanı olmağımız yetməzmi?!

...Gəlin sözdə yox, əməldə birləşək. Terrora və terrorçulara qarşı birgə mübarizə aparaq. Həzrət Əli buyurub ki, "Qüvvəndən və bacarığından nə istifadə etdinsə o sənindir, baqasının deyil". Gəlin, güc və

qüvvəmizi bir yerə cəmləyək. Bax, onda Tanrımız da bizə bu yolda yardımçı olar, yolumuzu işıqlandırar, nura qərq edər, qolumuza qüvvə verər!..."

21.02.2000

TERRORİZMƏ VƏ TERRORÇUYA QARŞI QƏTİ ADDIM

(Bir igidliyin tarixcəsinə baxış)

Çiləli, çiləsiz, Xıdır Nəbinin əzəl çərşənbələrlə əzəli yola çıxdığı və bütün nəzmi-nizamıyla, qız-gəlinlərin əlini un çuvalında dondurmaq hikkəsiylə kükrəyib-çağlayan fevral ayı daha bir hadisə ilə fevralın 25-də Macarıstanda sülhməramlı ordu zabitlərindən Ramil Səfərovun erməni əsgərini qətlə yetirməsi qəlbləri azadlıq eşqi ilə çırpınan və sahilinə sığmayan fikir və düşüncələri isti, qaynar qıpqırmızı qanla ehtirasa gətirdi. Həmin gün az qala 60 milyonluq xalqın dünya pəncərəsindən yazıq, məzlum görünən azəri övladlarına 16 ildən bəri və eləcə də uzaq dövrün görüntülərindən üzübəri Türkmənçay, Gülistan müqaviləsindən ayrılan və həmin aksiyanın davamı olaraq ermənilərin əzəli-əbədi torpaqlarından qovduğu dərdaşlarımızın hamısına ən xoşbəxt günlərdən birini yaşatdı o. Həmin igid bir daha sübut etdi ki, uluların diqqətindən qaynaqlanan, vur demək vurdan artıqdır deyiminin adoptasiyasından və modifikasiyasından - vur demək üçün vuran əlin olmalıdır həqiqətini aparmaq mümkündür. Həmin gün bütün erməni terrorçularının matəmiydi. Azəri türklərinin isə namus, qeyrət itkisində, işğal olunmuş torpaqlarının qəmdən sıyrılib çıxdığı gün idi. Bu an olmuşdu, bu məqam, yəni alınmamış zirvələr Ramil Səfərovun əliylə fəth edilmişdi. Azərbaycan kainatın paralellərində və en dairələrində möcüzəli bir ölkə kimi zirvələrdən dalğalanırdı.

(Vuran oğul atasına gənəşmir).

Vur- demək vurdan artıqdır - deyib ulularımız. Sözün tarixi həm də özünə bənzəyir - söylənib. Tarixləşsə də, müasirləşməsinə ehtiyac olan bəzi misal və məsələləri təhlil etdikdə indi ayrı məna, ayrı məzmun ifadə edir. Sözün haqqı özlüyündə zamanın tələbi kimi ortaya çıxır deyə vaxt dolayında mahiyyəti də dəyişir. Bu isə bir növ işin asan tərəfi kimi diqqəti çəkir. Başqa prizmadan baxdıqda bu gün vur - demək üçün vuran əlin olmalıdır - qənaəti doğrulur. Dövr dəyişmələrində, eləcə də reallıqlar içində - kapitalizmin ayrı-ayrı tələbləri fonunda təbii səslərin həmin adöptik kəlamlar.

Bir də ki, müdrik kəlamlar, fəlsəfi fikirlər, məsəllər həyatın bətnində bişən, keşməkeşlərində bərkiyən kamil insanların diliylə, diqtəsiylə üzə çıxıb həmişə. Bu sarıdan xəzinələr bolluğunda əlini atanda götürə biləcəyi söz sərvətindən heç vədə payı əksik olmayıb millətimizin... Heç qeyrəti də... Ancaq saysız repressiyalar, hakimiyyətin düşmən əlində olması, başqa din və məshəb sahibləri tərəfindən haqq deyən dilinə qıfıl vurulması, haqqın var, divanının olmaması gerçəkliyi ilə bu keyfiyyətlər, **üstbazislikdən** çıxıb **altbazis** halına gəlmişdi. Alt şüurda qalan bir çox xarakterik keyfiyyətlər, qan yaddaşının hər yaz cücərən təbiət möcüzəsi kimi pöhrələnməyi gözləməyində dayanan dəruni ehtiyac hissəsinə tabe olub, bir növ arxa planda qalıb.

...Ramil Səfərov Cəbrayıl dağlarının ucalıqlarından el-oba dərdinin zirvəsindən, o taylı, bu taylı vətən həsrətindən bir növ pay tutaraq qeyrət və qüdrət əxz etmişdi, yetişmişdi. Hərbçi olmaq arzusu da 11-12 yaşlarda ikən doğulduğu kənd-kəsəkdən qovulandan, qohum-əqrəbasının sayılıb-seçilənlərinin isə erməni

gülləsinə tuş gəlməsindən sonra qətiləşmişdi. Saysız şəhidlərin ruhu qarşısında - Fəxrilərin qan ocağı **Milli Şəhidlər Xiyabanında** and içib düşməndən gec-tez qisas alacağına da söz vermişdi. Sözü tutmaqdan ötrü məmləkətinin harasına getsə, qaçqın, didərgin köçkün titullarına da tablamışdı. Bəzi ağzıgöyçəklərin dodaqbüzməsinə də dözmüşdü. Anasının hər gün könül harayından dalğalanan, vətən nisgilindən havalanan, "məni basdırın üzü vətən sarı, son haqqıma məni çatdırın bəri" - bayatısı qəlbində yaman yer tutmuşdu. Bu qan verən yarası heç zaman sağalmayacaqdı. Ta öz doğulduğu məskənə, elə-obaya anasını, doğmalarını qovuşdurmasa, ona rahatlıq yoxdu Tanrıdan. Daş olsa çartlayar, paralanar, daşın dözürlük bu dərdlərə - deyirdi sözü tutanlara, nəzm - nizam anlayanlara.

Ramil Səfərov qərıblıkdə - Uzaq Macarıstanda bir erməni dıǵasına - Qurgen Marqaryana "su sənəyi suda sınar" deyib qəti zərbəsini endirdi. Bu tək bir erməniyə yox, həm də bütün erməni terrorçularına bir növ dərs vermək, burnunu ovmaq istəyirdi. İllərlə yığılıb qalan dərd-qəmin zirvəsindəykən Ramil hərzə - hədyan, sözü üryan danışan düşmənin dilini kəsdi. Dözümün də bir həddi var gerçəkliyi ilə qatil balasını qətlə yetirdi. Bununla, igid soydaşımız dünya ictimaiyyətinin nəzər-diqqətini bir daha Azərbaycana - onun Qarabağ adlı balasına yönəltdi. Papaq altda gör necə oğullar yatır düşüncəsi ilə xalqın uzun illərdən bəri çəkdikləri əzab və işkəncələrinə azda olsa son verdi. Ramil qardaşımız haqqın, ədalətin yolunda qılınca çaldı, şəri susdurmağa çalışdı. O igidliyin, qəhrəmanlığın, mətnin, mətanətin və cəsərin kulminasiya nöqtəsinə - apogeyinə yüksəldi. Özü ilə birgə hamımızı o zirvəyə qaldırdı. Toz basmış istək və arzularımızı həyəcana gətirdi. İçimizdə şərəf-şan şölələrini

gur yandırmaqla milli dəyərlərdə ayrı bir günəşə çevrildi - Ramil Səfərov Günəşinə. Əsl qəhrəman deyildi qədirbilənlərin dili ilə ona. Yəqin ki, haqq qələbə çalandan, əsarət zəncirlərin qırılıb qayıdandan sonra Ramil Səfərova Dünya Azərbaycanlılarının Milli qəhrəmanı adı veriləcək - rəsmi şəkildə. Qeyri-rəsmi şəkildə isə o, dillər əzbəri olan igidlik müəllifidir.

Yəqin ki, fanatizmdən çıxış edənlər tapılacaq. Adam ölümü, qan-qada heç bir şəkildə Adəm övladına yaraşmaz deyimi kimlənsə əlində bayraq olacaq. Hüquq - mühafizə orqanlarına haqqını tələb etmək üçün müraciət edəydi deyənlər də olacaq. 16 ildən bəri gözləmə mövqeyində dayanaraq nə əldə etmişik? Var-dövlətimizi əlimizdən alıb özümüzü də terrorizmdən asılılıqda saxlayanlar bizə nə verdilər? Böyük qardaşın rus dili, ingilis dili ilə əvəz olundu. Az qala böyük - kiçikli hamımız bu dildə danışmaq şərəfi ilə yarışmağa başlamışıq. Bütün bunlar bələlərin piyada gedişidir. Şah öz şahlığında - Azərbaycanı Ermənistan Silahlı Qüvvələrinin törətdiyi faciələrin, qətləmlərin sıxıntısında əzməkdədir.

Dünya ictimaiyyəti - az qala sivilələrin hamısı Amerikada baş verən terrora bu və ya başqa şəkildə cavab göndərdi - biz sənədləyik! - söylədi. 1988-ci ildən bəri başımıza gətirilənlərlə, terrora məruz qalan xalqımızın torpaq nisgilinə cavab belə verilmədi. Sərvətinə aludə olduqları Azərbaycana və onun övladlarına diqqət yetirilmədi. Əsir düşüb xarici dövlətlərə satılan qızgəlinlərimizin tapdanan irs-namusunun qorunmasına cavabdeh olanlardan niyə səs-səmir gəlmədi, uzun illərdən bəri bu intizara son verilmədi?! Erməni qəsbkarlarının Qarabağ torpaqlarında törətdiyi vəhşilikləri - soyqırımı onların təcavüzkar iddialarını bir məcrəyə yönəldə bilməməyimizin nəticəsidir bəlkə də, bunlar. Bu sualların

sayını artırmadan konkret olaraq deyim ki, dolan bulud boşalmalıydı - daş yağdırsa da, yağış ələsə də. Buludları ehtizaza gətirib, boşalmağa sövq edən həmin ildırım şaqquldadı, özü də Ramil Səfərovun əli ilə. Elə onun hünəri ilə bir-birindən uzaq düşən dilək körpüləri quruldu. Bu körpüdən keçənlər, xalqını azad görmək istəyənlər onu canından artıq istəyənlər Ramilin hüquqlarını qorumağa xidmət üçün çoxlarını bir yerə toplasa da, onun təəssübünü çəkənlərin məramı bankda igid soydaşımızın adına yığılan məbləği görəndən sonra bizim nə qədər aciz, hürküdülmüş, qorxaq millət olduğumuzun sarsıntısını yaşadığımız. Ramil Səfərovun hüquqlarının müdafiəsi üzrə Koordinasiya Şurası yaradılarsa da az nəticə verirdi. Ermənistanın hakim dairələrinin fəallığı çoxumuzu utandırmaqlıydı. Bu arada dövlətimizin və onun başında duranlarının bu olaya ilk əvvəl çox ciddi yanaşmasına əhəli hamılıqla çox ümid bağlasa da istənilən nəticə əldə olunmadı. Ayrı-ayrı idarə və müəssisələr tərəfindən Ramil Səfərovun hüquqlarının müdafiəsinə qalxanların maddi və mənəvi dəstək verməsi işin həllinə tək-cə addım atmaq oldu. Hüquqşünas Adil İsmayılovun Macarıstana yola düşüb vəziyyəti yerində dəqiqləşdirməsi ilə məqsədə müəyyən mənada yaxınlıq hissləri yaratdı. Ancaq əsil mübarizə elə bizimçün də, **Ramilçün də hələ irəlidedir.**

Ox yayından çıxıb artıq. Ramil kimi oğulların sayının çox olmasını unutmamaq şərti ilə xalqımızın yüksələn əzmini qırmamaq üçün hər bir fürsətdən bəhrələnməliyik. Vətənpərvərlik dərslərini artırmaqla döyüş əhvalruhiyyəsini qaldırmaq haqq işimizə çevrilməlidir. Hər an Qarabağ torpaqlarını azad edəcəyimiz duyğusuyla tezliklə bu arzuları gerçəkləşdirməliyik. Daha dayanmağa yol yoxdur. Döyüş alnımıza yazılıb. Bu savaş labüddür və sübuta ehtiyacı olmayan aksiomadır! Həqiqətin gözünün

içinə düz baxmalıyıq. Ramil kimi baltanı kökündən vurmaqla qəti zərbəylə terroru və terrorçuları məhv etməliyik!!!

25 Mart 2003-cü il.

Azərbaycanın ən böyük ticarət mərkəzi - "Bombey" şəhəri də satıldı

**Tutaq əl-ələ keçək həsrət körpüsünü
Güc ver mənə kəsək qismət hörgüsünü...**

Azərbaycan 7 il bundan əvvəl Ağdam adlı balasından gen salındı. Düşmən əti dırnaqdan yaman qanla-qada ilə ayırdı o gün. Düşmənlər yaman kələk idi, çox kələk idi. Bu 7 ildə çox sular axsa da, duruluğa, aydınlığa çıxmağın həsrətlisi çox ürəklər əsirlikdə "biganəlik bələdir" deyimi ilə fəryad qoparsa da, **23 iyuldan bəri** "nə gələn var Ağdamdan, nə gedən var Ağdama". O yurd yerlərindən aralı düşənlərin nisgilinə tablamayan körpəcə quşlar da orada yuvasızdır, balasızdır. Onlar yuva qurmur, bala çıxarmır **23 iyuldan bəri**. Hər şey sanki bir mübhəm küskünlüyün əsiridir. Hər görüşəndə "vətəndə vətənsizlik dərdi daşımaq asan deyil, axı? - söyləyir özü özündən, qəlbi taleyindən küsənlər. Bəzən bu 7 ildə min cür sualları dərдинin hücumuna qalxan edərək və "səhvimiz nədədir, günahkar kimdir, bitəcəkmiz, bu oyunlar?.." Bu suallar bir növ göz dağıdır özümüdə. Burada nə səhvlərimiz bizləri məhşər ayağına gətirir, olanlardan çox hər birimizdən edilənlərdən ibrət götürməyi tələb edir.

Ağdam əsirliyindən gələnələr, intizar üzlər, yuvasından nisgil, dərd boylanan gözlər, ili il üstündən yola salıb səmtini hələ də qara haşiyədə olan təqvimə zilləyib durur. Yol çəkən baxışlar qara rəngin dərində öz qəmini görür. Şəhid ruhların didərgin düşdüyü qəbir yerlərini arayır. "Aman ayrılıq, hər bir dərddən yaman ayrılıq" - deyib günün birində elliklə o torpaqlara dönəcəyinə inamına sığınır sonunda. O ümidlə də göyə zillənən, dua-sənani da göylərdən, yer titrədən Allahının diqqətini ağrı-acısının

bitməsinə yönəltməyə çalışan ümidli didərgin qaçqın adı qoyduqlarımız baxışlarının kökündə qalan və az qala öləziyib sönməkdə olan inam adlı dəli bir istəyin arxa bilir özünə sığınır. Güvəndiyi çox şeylər ona etibarsızlıq etsə də inamın böyüklüyünə qollarını açır. Allahın min bir adından olduğuna görə o inamı ilə də Ulu Dərgaha - "inamını göyert" - deyir - "o torpaqlara qovuşaq" - söyləyir.

1993-cü ilin 23 iyulundan bəri körpələrin yuxuları Ağdamlı deyil. 23 iyuldan bəri "bir gün durub yuxudan görədim ki, yalan olub ayrılıq" kəlmələri ilə başını yastığa qoyur qoca nənələr, babalar. 23 iyuldan bəri nağıllarının qırılan incilərini axtarıx ixtiyarlar. Qarabağın səs ocağı, nəfəs bucağı adlanan Ağdamın "xarı bülbülləri" "Sarı bülbüllərini" arayırlar. Ağdamlılar gözəl Qarabağdan gen düşünərlə birgə həsrət axtarışında yol gözləyirlər. Düz 7 ildir o torpaqlara getmək üçün, yetmək üçün güvənc yeri edib, saxlanıb bildikləri nə siyasət meydanında at oynadanların xəbisliklərinə ermənilərin əməl meridianında eninə, uzununa "Böyük Ermənistan" xülyasına tablaşmaqdadırlar.

Azəri övladlarına və torpaqlarına ermənilərin 1988-ci ildən bəri start götürən hərbi hücumları sıxlaşdıqca bir-birinin ardınca Qarabağın torpaqlarının işğalı ilə nəticələndi. İşğal xəritəsinə Şuşa, Laçın, Kəlbəcər, Füzuli, Zəngilan, Ağdam şəhərlərinin də adları yazıldı. Bəla toru hörüldükcə Erməni-rus birliyinin azgınlığı yeri-göyü silkələsə də səmanın qoşalığından-üfük xəttindən cavab gəlmədi.

Tarixin çalpaşlıq-dolaşlıq olaylarından azadlıq, bütövlük arzusunu gerçəkləşdirmək istəyən xalqımız bir əsrdə 2 dəfə erməni azgınlığı ilə üz-üzə gəldi. Azəri övladları bir növ 2 əsrdir ki, iblis xislətli ermənilərin ədalətsizliklərinə tablayıb Araz ayrısı o taylı, bu taylı

Vətən xiffətli soydaşlarımız dərd anlayən, qəm daşıyan yük boxçasıdır. II minilliyin əvvəlindən üzü bəri fələyin ədalətsiz baxışında sinəsinə oxlandı qəm oxları. Yaraları zaman-zaman qan verməkdə Azəri övladlarının.

Şərqlə Qərbi birləşdirən Böyük Ticarət mənbəyinin səyahət yolu, İpək yolunun gediş-gəliş mərkəzinin zəngin sərvətləri düşmənlərin göz dağına çevrilib. Xalqımızı, vətənimizi gözügötürməyənlərin, Xəzəri, xəzrisi, qaralı, ağılı qızılı, duz dağlı əvəzsiz maddi xəzinələri, mənəvi böyüklüyü qarşısında ermənilər varından yox olublar. Bu maddi, mənəvi birliklə barışmayıblar. Ona görə də böyük dəhşətlər törətməklə qisas alıblar bizdən. Azgınlıq "niyə onlar Allahın diqqətindədirlər" - deyib Ulu Yaradana Asi düşüblər. Bir əsrdir din məxəzlərində yaratdıqlarına rəğmən "dilindən, dinindən asılı olmayaraq hər bir insan qardaş olmalıdır" - kəlamlarını yerlə-yeksan elədilər. Daxili qaralığı üz qaralığına çevrilən, ekstremist qüvvələr torpaq iddiası ilə xalqımıza faciə xəmiri yoğurdular. Hələ ki, 12 ildir şeytan xislətli erməni-rus dindəşliyinin nişangahındayıq.

Azərbaycanın tarixi yurd yerlərini özünüküləşdirmək istəyi ilə Erməni ordusu arzularını müəyyən mənada reallaşdırsa da o qatillərin dünya birlikləri tərəfindən dəstəklənməsinə son qoyulacağı gün də uzaqda torpaq həsrətilə cavablanan Azərbaycan dövlətinin avropa şurasının tam hüquqlu üzvlüyünə qəbul olunması çox uğurlu mətləblərdən soraq verir. Hələ ki, eli, elatı ayrı-ayrı kəndlərdə, şəhərlərdə sığınacaq tapıb ovunsa da günlərini küçə bazarlarında, yarmarkalarda tapsa da, gələcəyin olacağına inanır. Satanı alanından çox olan və bu xaostiklik içində "özünə qayıt, türk övladı, özünə qayıdanda böyük olursan" - müdrikliyini də unutmayıb bu illər ərzində. "Haqqı danan namərdlərin torpaq payımın ağızlarında qalan şirəsinin arxasınca irəliləməsi, onların

məqsədləri arxalı köpək qurd basar" kəlamına sığıssa. "Tanrı gec edər, güc edər" müdrikliliyini də xatırladır onlara. Vaxtın axar-baxarında olduğu kimi görünür hər şey nə əbədi müharibə yoxdur, nə də əbədi olacaq. Ermənilər ilk torpaq aldıkları illərdən bəri insani keyfiyyətlərinin incə məqamlarını yaxşı bələdlilikləri azəri balalarının içində bir tufan, qasırga gəzdirdiyini də bilir. Tufandan qabaq isə narın mehın əsintisi çox mətləblərdən hali edir onları. II minilliyin sonu, III minilliyin əvvəllərində bizim xalqla hesablaşmağa başlayan və sevincini yaşadığımız dünya birlikləri ilə inteqrasiya niyyətləri ümidimizi bir daha gəyərdir.

Şəhidlik taleyinə tuş olan, qaçqın, köçkün, didərgin müraciəti ilə barışmayan günahsız xalqımız torpaqları əsirliyi də toxtaqlıq tapmayacaq. Nə qədər ağır olsa da qəmin bir daha müdrikləşdirdiyi millətımız özündən güc tapıb 12 ildə itirdiklərinin haqq-hesabını düşmənlərindən istəyəcək. Dərddəşlərimizin Tanrı ərməğanı kimi Azərbaycana bəxş etdiyi sərvətlə bu milləti dünya ictimayətinin diqqətindən kənarda deyil. Qələbimizi təmin edən çox maddi təmənnə mənəvi təlabatımızın qələbəsi ilə bötəcək inşallah. Beynəlxalq aləmin bizlərə dəstək olub qatılacağına gümanımız son günlər daha da artıb. Çünki haqq bir quyudur, hər kəs oradan gec-tez öz xeyri üçün haqq-ədələt çıxaracaqdır!

Əzəli və əbədi torpaqlarımızın, sinəsi dağlı qarabağımızın, ucalıqlar məskəni məmləkətimizin hər qarışının mənfur ermənilərin gözünü dağlayacağı, haqqın qələbə çalacağı gün uzaqda deyil. Bax, onda bütün Qarabağın əhalisinin, gənc və yeniyetmələrinin ağıdamlı uşaqlarının yuxusu çin olacaq. İndi isə unutmayaq ki, bizi və vətəni qoruyanların canlı şəhidi, şikəsti və bütövlüyünü itirmiş əlili var!

15.07.2000

*İnsaf paltar deyil ki, onu gizlədəsən. O gərək
ürəyinin başında yuva qura. Özünü də nəsil
yaddaşına çevrilib davam edə.*

*Biganəlikdə ad çıxarmış bir millətin yarından çoxu
xəstədir. Xəstəyə isə əsl həkim gərəkdir. Əsil
loğman sevgisiylə dərd dinləyən olmalıdır.*

Bir gün Şah saray adamlarını, alimləri, başçıları dövrəsinə yığıb, həyat barədə, ömür barədə onların fikrini öyrənirdi. Ən axırda, hamını dinləyəndən sonra Loğmana sual verib deyir: "Gördün ki, ömür barədə hərə bir cür fikir söylədi, bu haqda sən nə deyə bilərsən?" Loğman cavab verir ki, "Əlliyə qədər qızıl dövr sayılır, altmışa qədər gümüş, yetmişə qədər isə mis. Elə ki, çatdı həşdəd, eyləmə fəryad. O şey ki, sənə zərərdir, yemə, içmə. O şəxs ki, ürəyinə yatmır, ondan gen göz. Elə ki, çatdı doxsan, demə, bu gün varsan, sabah yoxsan. Bu minvalla fikir eləsən, onda gərək həyatda yaşamayasan, həmişə elə güman elə ki, cavansan. Bir şərtlə ki, ömrünü gərək ürəkaçan, qəlbi şad edən adamlarla keçirdəsən. Yüzəcən yaşamayanın təqsir özündədir".

Şah deyir: "Yaxşı, bəs dünyada ən əziz, ən şirin şey nədir?" Loğman cavabında: "Ən əziz, ən şirin şey candır". Şah soruşur: "Bəs, ən qiymətli şey nədir?" Loğman cavab verir ki, ən qiymətli şey ağıldır. Can sağlığı və aqlın olsa, Vətənə, xalqa xeyir verərsən, adın tarixə düşüb əbədi yaşayar, ölməzlik qazanar.

Dünyada ən əziz, ən şirin nemət olan can sağlığının keşiyində dayananlardan bu gün incikliyimiz çoxdur. İnsan həyatının ağrı-acılarına ortağ olmaq İlahi qüdrət

sahiblərinə nəşib olduğundan Qarabağdan əlil, şikəst, bütövlüyü pozulmuş qayıdanlara dava-dərman verməyi əsirgəyən nazirdən tutmuş ən aşağı vəzifə sahiblərinə qədər hamı günahkardır. Bu gün əgər uğrunda ölənlə varsa vətəndir, deyiriksə, bəs niyə həmin vətəni və bizi qoruyanlara qarşı biganə olmalıyıq? Toxun acdan xəbəri olmadıqca itirdiklərimizlə bütövləşə bilməyəcəyik. Rəsul, İsmayıl, Asif, Həsən, Rəhman, Mehman indi ikinci bələ ilə niyə üzleşməlidir. Vətəni, onun torpaqlarının və əhalisini qoruduqlarına görəmi? Onlar laqeydliklə, etinasızlıq və biganəliklə rastlaşmaları nəyin nəticəsidir? Bu biganəlik yuxarı instansiyanın admlarına edilsə hansı reaksiyanı göstərirlər? Yəgin ki cavab çox qəliz olar və yaxud heç olmaz...

Bu da terrorun doğurduğu yaralardan biri...

...Bu ifadə iradə etirazı kimi də səciyyələndirilir.

ƏLİLLƏR GÜNÜ

Əlillər, şikəstlər, yarımçıq tale daşıyıcısıdır. Sağlamlığını, bütövlüyünü itirmək çox çətindir.

Qarabağ müharibəsinin birinci qrup əlili haqqında gecikmiş yazı.

Bu günün yaranması müharibələr və müxtəlif hadisə, qəzalarla insanlara əlillik, şikəstlik tarixi qazandırır. Bu kəlməni səsləndirəndə qəlbimizdən qəribə hisslər keçir: müxtəlif həyat hadisələrinin, gerçəkliklərinin insanların fiziki sağlamlığını əlindən alması canlanır ilk əvvəl bəgözümüz qarşısında. Sonra dilimizdən qəlbimizə, qəlbimizdən gözlərimizə bir mərhələ axır. Fiziki bütövlüyünü nə səbəbdənsə qeyb etmiş insanlara istər-istəməz yarımçılığına çiyinimizi verib onları xoş sözlərlə, ilıq kəlmələrlə ovundurmağa çalışırıq. Bəzən...

...Bəzən, isə tamam əksinə olur. Dodaq büzüb keçirik əlimizi vermək əvəzinə o əlillərin yanından. Bu da bir təsəlli növümü?! Deyə bilmərəm. Ancaq, danılmaz bir həqiqət var cahanda: Vətən torpağını bütöv görmək naminə öz bütövlüyündən keçənlər haqq dünyanın da, nahaq dünya adını verib sözün dalında daldalandığımız o dünyanı da savabdarlarıdır onların hamısı. Onların əlilliyi günahlarının etirafıdır...

Əmir Məmmədخان oğlu İbişov da məhz belələrindən biridir. Əvvəla qəlbi vətən nisgillidi. Qubadlı torpağından gen düşüb həsrət daşıyan, o həsrətə çox ürəklər ünvanlı

olmasın deyə şirin canının yarı sağlamlığından keçən Qarabağ əlilidir. Adını, soyadını, ünvanını yaddaşını oğullarımızdan, vətənin daşında, torpaq qayasında "vətəndaşam, ümid daşıyam" - deyənlərdəndi.

1958-ci il Əmir İbişovun doğum tarixidi. Bu tarix Qubadlı rayonunun Kavdadıq kəndindən başlanğıc götürür. 1988-ci ildən ilk könüllü "millət əsgəri" adını daşıyıb. O böyük sözün işığında vətən fədaisi azadixah olub. 1992-ci ildən isə Qanuni Dövlətin qanuni əsgəri adı ilə şərəfli bir ömrün sahibi 1993-cü ilin avqustundan isə qaçqın, didərgin adı ilə doğma torpağın nisgillisi kimi "El-elə sığar, ev-evə sığmaz" deyiminin gerçəkliyi ilə Neft Akademiyasının ümumi yaşayış hücrəsinin sakini...

1994-cü ildən özü kimi torpaq ünvanlı əlil və şəhid ailələri cəmiyyətinin cəfəkeşi, müavini, 1998-ci ildən isə o cəmiyyətin sədridir.

Beləliklə, müsahibim Vətən müharibəsi Əlilləri və Şəhid ailələri cəmiyyəti Nəsimi rayon şöbəsinin cədiri Əmir İbişovdur:

- Qəmli könüllərin, dərddli insanların ovunacaq yerisiniz bir növ. Bir də deyirlər ki, oğlundan, qızından yarısın Vətən. Sizə ümidli 110 nəfərin taleyinə, üzünə necə işıq salırsınız? Necə yaradırsınız onları?

- Əvvəla onu qeyd edim ki, yaman çətin sualla üz-üzə qoydunuz məni. Hələ müavin kimi çalışdığım 1994-cü ildən bəri cəmiyyətin üzvləri ilə birgə 2 dəfə Respublika sarayında özümüzün maliyyə vəziyyətimizi yaxşılaşdırmaq məqsədilə xeyriyyə konserti təşkil etmişik. Biri 1995-ci ildə, digəri 1997-ci ildə olmaqla. Son zamanlar bu iş üçün, ümumiyyətlə, xeyirxahlıq üçün məkan daralıb. 133 məktub ünvanladığımız yerlərdən demək olar ki, 99 faiz mənfi cavab almışıq. Bizim çətinliklə yazdığımız məktublara çox asanlıqla "imkanımız yoxdur" cavabı

verilib. Bu məktubun yalnız ikisi müsbət cavablı olub. Biri Dövlət Əmlak Komitəsindən məbləği 2 milyon manat olmaqla Nadir Nəsimov imzası ilə pul vəsaiti cəmiyyətə göndərilib. Digəri isə Respublika Mənzillərin texniki inventarlaşdırılması idarəsindən olub. Əvvəla, onlara gec də olsa cəmiyyətimiz adından minnətdarlığımı bildirirəm. İkincisi də onu qeyd etmək istəyirəm ki, Nəsimi rayon prokuroru Yusif İldırımzadə və Nəsimi rayon məhkəməsi Ramiz Məmmədov əlil Rasim Paşayevin müalicəsi üçün 300000 (üç yüz min) manatlıq yardım göstərirlər. Bundan başqa 3 sayılı Göyazən çörək zavodunun rəhbərliyi 8 şəhid və əlil ailəsinin isti çörəyini çatdırmaqla müəyyən köməklik göstərirlər. Sağ olsunlar...

- Əmir müəllim, 133 məktubun 3-4-ü müsbət cavablandırılırsa, qalan 130 məktubun siyahısını tərtib etsək böyük bir lüğət tərkibli idarə və müəssisələri tanımış olarıq yaqın ki?

- Bəli, çox təəssüflər olsun ki, belədir. Dəfələrlə Nəsimi Rayon icra başçısı Tahir Quliyevə müraciət olunsa da, cəmiyyətə verilən 20 kvadrat metrlik otaq da təmir edilməyib. Nazirliklər də eləcə ötür-ötürdədir. Vaxt isə su kimi axıb keçməyindədir. Azərbaycan Dövlət Dəmiryolu Nazirliyi, Sosial-Təminat Nazirliyi, Gömrük Komitəsi, Azərbaycan Dövlət Hava Yolları Konserni, Rabitə Nazirliyi, Azərbaycan Nəqliyyat Nazirliyi, bu sıranı artırısaq Bakı Şəhər Elektrik Quraşdırma Şirkəti, "Aztelekom" İstehsalat Birliyi, Azərsell, Baksell firmaları, "Binə" və "Sədərək" yarmarkasının rəhbərliyi və adını çəkməyə qələm və kağızın az qala yetmədiyi uzun bir siyahının nümayəndələrindən heç biri bizə ümid verməyib, kömək etməyib.

-Dekabrın 3-ü Ümumdünya Əlillər günüdür. Dünya əlillərinin birləşib, doğmalaşdığı tarixi məqamdır. Bu

gündə nə deyərdiniz öz dərddaşlarınıza?

- İnsan fiziki sağlamlığını itirə bilər, ancaq mənəvi böyüklüyünü, vüqarını, qürurunu tərk etməməlidir, şəxsiyyətini alçaltmamalıdır. Çünki gecənin arxasınca sabahlar açılır ki, dünyanın gözünü, insanın duyğularını gözəlliklərə qovuşdursun.

- Bir məmləkətin bu qədər şəhidi və əlili varsa həmin ölkə demək yaşamaq, doğma yurd-yuvasını qorumaq uğrunda mübarizələrdən keçib yarımçıq sağlam. Ancaq bütövlüyü olanlar xeyirxahlıqdan da xali olmamalıdırlar. Qeyrəti olan qeyrəti ilə, imkanı olan pulu, varı ilə qırıq ürəkləri tikməyə çalışmalıdır. "Mən salim olum, cümləcahan batsa da batsın" - kələmələri bizi silkələsə də hələ tam oyatmayıb. Çox təəssüf...

- Təəssüf ki, toxun acdan az xəbəri var. Dərdi başından aşan xalqa, millətə bir daha zərbədir Qarabağ müharibəsində əlil olan, bütövlüyünü itirən vətən övladına laqeydliklər, biganəliklər. Siz də daha çox sınırsınız bunlardan. "Dərdi çəkən bilir, çəkməyənlərdən nə hacət" - deyimi ilə ifadə etsək ağrı-acınızla baş-başa qalanda təsəlliniz ən çox nə olur?

- Ağ kağız və qələm. Ondan yaxşı həmdərd yoxdur. Duyğular da ki, dərd əlindən dolub - dolub daşır, necə deyirlər üsyan edir, bizi görməyənlərlə tanış edir, "üşümək bilməzdim şaxtada, qarda, yayın istisində donuram vətənsiz, doğma el-elatsız" - sızıltısı ağrılarımı bir daha artırır:

Uzaq düşdük obamızdan, eldən biz,
Bel bükülüb, zordan düşüb dizimiz
Məzar üçün urvatsızdır ölümümüz
Yoxdur ümid, yol gözləmə, a dağlar.

Bahar gəldi, qaranquşlar gəlmədi
Qaşım qalxıb, heç üzüm də gülmədi
Sənsizliyin də, günahı kimdədir?
Nə bilmirəm, nə dinmirəm, a dağlar.

- Ürəyinizcə olan işi özünüz üçün nəyi hesab edirsiniz?

- El üçün çalışmaq amalı olub, ağım kəsəndən bu amala xidmət etmişəm. İnsanlar arasında sevgi, məhəbbət yaratmağa çalışmaq təsəllimlə vaxt olub özümü də sınımışam. Yol çəkməyi, susuz yerlərə su verməyin, abadlığın, tikib ucaltmağın uşaqlıqdan həvəskarı olmuşam. Vətən, millət uğrunda saysız insan çox erkən əlilliyin, xəstəliyin qurbanı oldu. Onları Allahın ümidinə qoymaq ən böyük haqsızlıq və vicdansızlıqdır yana- yana söylədi və gördüyü, hər an az qala şahidi olduğu vicdansızlıqlar onu aramızdan çox erkən apardı, 44 yaş nə idi ki.

Tərk etdi onu sevənləri Əmir İbişov. Qardaş ölümündən, daha doğrusu diriylən yarımçıq şəhidliyindən əvvəl deyirdi ki - əgər bir iş görə bilmirəmsə, əlimdən yaxşılıq, xeyir əməl gəlmirsə fiziki cəhətdən buna qadir deyiləmsə ölmək yaxşıdı!

İkinci dəfə şəhid olan qardaşım, bu yurd hələ də terrorizmin nədən törəndiyini və bu bəlaya uyğun olan dərmanını tapmasa dünya və Azərbaycan xilas olmayacaq. Dünyanın hekayəsi ilan hekayəsinə bənzər, "əlini üstünə çəkirsən yumşaq və xoşagələndir, içərisində isə öldürücü zəhəri var" - deyir Həzrət Əli. Elə biz də Həzrət Əli qılıncı - Zülfüqarı və şücaəti dərmandır! Dərmanımızı ürək təpərində tapmaq uğrunda hər an mübarizəyə həmişə hazır olaq!

Gecikmiş də olsa, müqəddəs ruhun bu müsahibəni qəbul etsin Əmir, qardaşım.

Göz yaşım daşa düşər
Ağdıqca daşa düşər
Bacının ağır gündə
Yükü qardaşa düşər.

25 İyul 2000-ci il.

Allahın qanunu hər zaman dəyişən deyil. Səndən soruşsalar "Qiyamət nə vaxt qopacaq?" - de ki, "Bunu təkcə Allah bilər. Ancaq nə biləsən, bəlkə də elə yaxındadır qiyamət!" Alah lənət eləmiş kafirlərə, alov-alov dümlənən bir od hazırlamış onlara.

MÖVZUNUN DAVAMI...

...**Dekabrın 3-ü əlillər günü** kimi təqvim tarixi qazanıb. Fiziki sağlamlığı yaralanmış insanların birlik günü kimi dünyaya gəlib həmin gün. Bu günün yaranması müharibələr, müxtəlif həyat hadisələri və qəzalarına ürcah olanların dərd ortağı kimi yaranış tapıb özünə. Əlillər sözünü dilinə alanda istər-istəməz qəlbimizdən qərībə hisslər keçir: Müxtəlif həyat hadisələrinin, gerçəkliklərinin insanların fiziki sağlamlığını əlindən alması canlanır ilk əvvəl gözümüz qarşısında. Sonra dilimizdən qəlbimizə, qəlbimizdən gözlərimizə bir mərhəmət axır. Fiziki bütövlüyünü nə səbəbdənsə, qeyb etmiş insanlara istər-istəməz yarımçılığına çiyimizi verib ağrı-acılarını azaltmaq əvəzinə xoş sözlərlə, ilıq kəlmələrlə ovundurmağa çalışırıq. Bəzən isə tamam tərsinə də olur. Dodaq büzüb keçirik əlimizi vermək, chtiycacı olanı qaldırmaq əvəzinə. O əlillərin yanından yenə də biganəliyimizlə uzaqlaşırıq. Robindranat Taqor deyib ki, "həyat öz sərvətini dünyadan alır. Onu qiymətə mindirən məhəbbətdir". İnsanlara məhəbbət kainatın ən qiymətli nemətidir. İstər tam sağlam insan olsun, istərsə də, can sağlamlığı ilə bütövlüyünü itirmişlər olsun, hər kəsi bir xoş sözlə ovutmaq, qəlbini almaq mümkündür. Ancaq bunları etmərik, yaxud da etmək istəmirik. Niyə?!

Xeyirlə şərin Qoşa gəldiyi bu cahanda sonra da "dünyanı gözəllik və məhəbbət xilas edəcək" fəlsəfəsindən təsəlli tapırıq. Nə böyük aldanış. Tanrı tərəfindən yaranmışların və bütün incə gözəllikləri ilə qarşımızda olan həyatımıza elə insanların özləri zaval gətirir. Sonra oturub xaraba qoyduqlarının yasını saxlayır.

Deyirlər "bəzən insan nə istədiyini, nə axtardığını bilmir. Xoşbəxtlik içində nəsə arayır, bədbəxtlik içində də səadət soracağı olur".

Qarabağ torpaqlarının uzun illərin ssenarisi üzrə **1988-ci ildən bəri** başımıza gətirilənlərin, eləcə də qaçqın, didərgin, şəhid taleyi ilə üzləşən xalqımızın minlərlə oğul və qızlarının əlil olması da realıqdı. Düşmənin adı dəyişər, özü dəyişməz misalı ilə bir əsrdə dəfələrlə erməni azğınlarının başımıza gətirdiklərinin son qənaətindən doyub boğulmuşuq. Ayağını, əlini, qolunu, gözünü itirmiş Vətən övladlarının heç yaddan çıxmayan dərdləri. **3 dekabr - əlillər günündə** bir daha yaddaşımızı oyadıb bizə deyir ki özünə rəva bilmədiyini başqasına da görmə. Bizi səfərbər olmağa səsleyir. Vətənin qəlbi para-paradır. 20 faizdən çox torpaqlarımız qaçqın, didərgin həsrəti ilə başbaşadır. Gecələr yuxumuz Qarabağ torpaqlıdı, gündüz isə itirdiklərinin ağrı-acısı ilə başbaşadı. Minlərlə vətən övladı şəhid ülvyyətinə qəbir daşına dönüb intizarla yolumuzu gözləyir. Elə minlərlə qəhrəman oğul və qızlarımız həkimlərə möhtacdı, imkanlı adamlara ümidlidir, səxavət və kəramət yiyələrinə möhtacdır.

3 dekabr günü - əlillər günü əlilləri bir yerə toplamaqla yanaşı imkanlı, xeyirxah insanların mənəviyyatını, daxili dünyasını sınaqlara çəkilmək amacı ilə doğulub, həm də əlillərimizə necə qayğı göstəririk - sualı ilə bizləri imtahana çəkir. Kim hansı köməyi göstərir fiziki sağlamlığını itirmiş, başqasının mərhəmətinə ehtiyacı olanlara? **Həzrəti**

Məhəmməd peyğəmbər buyurur ki, Allahın ən çox sevdiyi ev yetimə, şikəstə hörmət edilən evdir. İstəyirsinizmi, o ev sizin eviniz olsun? Onda yetimlərin başına sığal çəkin, qoymayın çirkəbə, camura batsın bir qarın çörəkdən ötrü küçələrə düşsün...

Terrora, müharibəyə məruz qalana qarşı mərhəmətli olmaqdan çəkinməyin! **Sonu Qələbə** olanda Yaradan və ədalət uğrunda savaş vacibdir. Deyirlər, "kişinin qiyməti onun hümməti qədərdir, doğruluğu mərdliyi qədər şücaəti həya və heysiyyəti qədər, iffəti - paklığı isə qeyrəti qədərdir".

"İbrət və nəsihətlər çoxdur, qəbul edən isə az."

Bu kəlamlar İmam Əliyə məxsusdur.

Tarixi yaddaşın 80 illik vaxt məsafəsindən Türk ordusunun tanınmış sərkərdəsi Kazım Qarabəkirin ermənilərin azərilərə və türklərə qarşı mübarizəsi boy göstərir. Xatırladım ki, ibrət olsun, imarət yox...

...Ermənilər zamanın hər keçidində türklərə qarşı, xüsusən də, torpaq istəyi ilə Azərbaycanlılara qarşı iddialı olublar. Arxada qoyduğumuz II minilliyin əvvəllərində də onların növbəti iddiaları ilə üz-üzəydik. İndi də düz 16 ildir bu bəlalərin, faciələrin və torpaq əsirliyinin mərkəzindəyik.

1918-ci ildə inqilabi gedişatın məqamlarını qaçırmayan və ruslarla birləşib Bakını, onun ətraf kəndlərini, rayonlarını qan ocağına çevirən ermənilərin haqsızlıqlarına, ədalətsizliklərinə cavab verilirdi. Bu məqsədlə müxtəlif hərəkətlər və onların haqq tanıyan başçıları fəaliyyətə başlayırdı. 1920-ci ildə türk sərkərdəsi Kazım Qarabəkirin ermənilərə qarşı hərəkəti də elə bu məqsədlə işə başlamışdı.

Bəs, terrorçulara qarşı amansız olacağına söz verən sərkərdə onların istək və arzularına göz dağı ola bilməmişdimi? **Düz 84 il sonra** qaçqın, didərgin və əsir torpaqların azad olması ilə əlaqədar beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətini erməni məsələsinə yönəltmək niyə əsas məram kimi kimlərisə tərpətmir? Türk sərkərdə və paşalarının ermənilərin azərbaycanlıları məhv etmək məramını gözündə qoymağa çalışması o dövrdən bu zamana ibrət körpüsü ola bilmədiyindəndir ki, tək əldən səs çıxmır. O vaxt türk zabıt və əsgərlərin harayımıza

yetməsinə unutsaq da **Turandünyasını** ayağa qaldırmaq gərəkliliyini bugünkü qədər aktual olmamışdı. Çəkinmədən deyərdim ki, dünya müsəlmanlarına yönəldilən terror hadisələrini və ayrı-ayrı dəyərli insanlarına ünvanlanan repressiyalar xristian aləmi həmişə əlində bayraq kimi saxlayıb. İlanə zəhər verən məhz hegemon və demokratik dövlət sipəri kimi əlində dəstəvuz edən Amerika dövləti özü terrora məruz qalanda başqalarının nə çəkdiyini düşündünmü? Hər bir milləti və dövləti əlində saxlamaq üçün bütün vasitələrdən istifadə edərək, ən çox yardımlar və qrantlar hesabına dilənçiyə çevirmək missiyasına xidmət edən, şəxsiyyətlərini alçaldan, Amerika yetkililəri Azərbaycanın da neftini, qazını, bir sözlə bütün sərvətlərini mənimsəyərək münaqişə və müharibənin həlli istiqamətində ancaq özünü kölgədə saxlamaqdan başqa əlini də tərpətmir. Demək olar ki, bir də iti kimlərinse üstünə qısqırtmaqdan başqa daha başqa məramlarını deməsəm də olar... Bizə nə qalır?!

Bu istiqamətdə hərəkətlər öz məram və məqsədlərini dünyaya bəyan etmir. Niyə qeyrəti, qüdrəti ilə erməni faşizmini aradan qaldırmaq, zərərsizləşdirmək kimi haqq işimizə dəstək vermir hegemonlar? **Kazım Qarabəkir** tək oğullar niyə yetişmir və ya Rəml Səfərov tək yetişənlərini də barmaqlıqlar arasında çürüdür. Arzu, niyyətləri gözündə qalanlara - xalqımıza gəl-gəl deyən çoxdur, yetim kimi çörək verən az? Yəni, PKK-çılar həmin oğulların gözünün odunu bu qədər çoxmu alıb? Terrorun qurbanı olmaq qorxusu şərəfli ölüm məfhumunun böyütdüyü, cazibəsində hissələri əridir, saxladığı, yeri gələndə köks dolusu qururla qələbə qazancını və sevincini bizdən gen salan nədir?

Kainatın - bəşər aləminin özü qurduğunun bu qədər dağıdıcı birlik və qurumların əhatəsindən xilas etməyə

gücü yetməyəcəkmi? Əslində bu sual dilindən və dinindən asılı olmayaraq hər kəsi düşündürməlidir. Məndən, səndən ötən zərbələrin elə özümüdə dəydiyini qəti şəkildə demək görəsən çox çətindir? Nə qədər çətin olsa da, insan qüdrəti, insan kamilliyi, cəsarəti və mətanəti məhvə məhkum eybəcərlikləri islah edərək təmizləməyə qadirdir. Təkcə bir sözün vurğusunu düz vurmaq lazım gəlir - BİR-LƏŞ-MƏK!

Bu birliyə qovuşmaq üçün kim nə iş görürsə, önəmli addım atırsa, Tanrıya, dünyanı yaradan Cənabi Haqqa tərəf sapdırılmaz yol gedir və ona qovuşur. QO-VU-ŞA-CA-YIQ-MI görən?

Oqtay Rza qəbinin bütün sevgisiylə "Yüz" haqqında yüz sətir söylədi yana-yana: "Aləm eşitsin səsimi: Qərbin "Yüz edam" kitabında vüqarla boylanır, Şərqin igid oğlu İmadəddin Nəsimi".

**Bu millətin paralanmış yarası var
Araz ayrı doğması var, yadı var...**

Seyid Cəfər Pişəvəri 1892-ci ildə Cənubi Azərbaycanın Xalxal vilayətinin Zaviya kəndində doğulub. 1947-ci ilə qədər Cənubi və Şimali Azərbaycanın inqilab tarixində xüsusi rol oynayıb. O, İranda, xüsusən Cənubi Azərbaycanda inqilabi hərəkatın görkəmli nümayəndəsi kimi tanınıb. 1905-ci ildə ailəsi ilə birlikdə Bakıya köçən Pişəvəri 1917-ci ildən etibarən siyasi mübarizə meydanlarında qəhrəmanlıqla irəliləyib. 1945-ci ildə Azərbaycan Demokratik Firqəsi MK-nın sədri seçilib, Azərbaycan Milli Məclisinin tapşırığına əsasən hökumət təşkil edərək Cənubi Azərbaycan Milli hökumətinin baş naziri olub.

O taylı, bu taylı Azərbaycanın inqilabçı oğlu Seyid Cəfər Pişəvəri 1947-ci ildə Bakıda dünyasını dəyişib. Özü də düşmən əliylə. O da terrorçuların qurbanı kimi tarixdə qalıb. 57 il bundan əvvəl xalqına böyük xidmət göstərərək düşmən gülləsinə tuş olan Pişəvərinin qəhrəmanlığı, qorxmazlığı onun adını həmişə qəlblərdə yaşadacaqdır.

Erməni daşnaklarının sovet hökumətinin Azərbaycanı bütöv görməyə gözü olmayanlarının əli ilə məhv edilməsi əməliyyatı nə birinci nə də sonuncu olmayıb bu illər ərzinə. Budandığca yeni-yeni pöhrələrlə düşməne cavab verməyə doğulan igid oğul və qılarımız haqqında nə qədər danışsaq

azdır. **Salatın, Gültəkin, Şükufə, məleykə, Sevda, Zəminə** və yüzlərlə bu kimi qadınlarımız canları, qanları ilə Pişəvəri kimi oğulların nəsil davamı olub. Elə o hünərlə də hər biri igidlərimizə "aslanın erkəyi, dişisi bilinməz" söykəyidirlər. Nə qədər analar varsa, o qədər oğullar da düşmən çəpərinə çevrilib, xisləti yamanlara sözünü deyəcək və qüvvəsini göstərəcək. Qəhrəman oğul və qızların anaları ilk əvvəl qəhrəman doğulurlar ki, onların yolunu övladları davam etdirsinslər deyə...

*Bu millətin çoxdan qan fışqırır yarası
Altında məkr yuyub durulaşır haramısı.*

TARİXƏ SÖYKƏNƏRƏK...

...Türkiyə ilə Antanta arasında bağlanmış **1918-ci il oktyabrın 30-da** imzalanmış **Mudros barışıq müqaviləsinə** əsasən Türkiyə qoşunları Azərbaycanı tərk etməli, müttəfiq qüvvələr tərəfindən Bakının tutulmasına mane olmamalı idilər. Türkiyə bu sənədə əsasən Zaqafqaziya dəmiryolu üzərindəki nəzarət hüququnu Antantaya güzəştə getməli idi. Noyabrın 4-də Azərbaycan hökuməti bu müqaviləni pisləyib, Türkiyə və Antanta hökumətlərinə özünün qəti etirazını bildirib o vaxt. Azərbaycanın protest notasına Türkiyə Xarici İşlər Nazirliyinin cavabında deyilib: "Bakının tutulmasına mane olmadığına baxmayaraq, Osmanlı hökuməti heç vaxt ona məxsus olmayan torpaqları üçüncü şəxsə güzəştə getmək fikrində olmamışdır".

Düz 86 il əvvəl imzalanan həmin sənəd vasitəsilə Azərbaycan hökuməti Bakının müttəfiq qüvvələr - ingilislər, almanlar və amerikalılar tərəfindən tutulmasına imkan vermədi. Zaqafqaziya dəmiryolu üzərindəki nəzarət hüququnun isə Antantaya güzəştə gedilməsi məsələsinə son qoyuldu. Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin ilk cücrmə dövründə bu məsələlər ölkənin tamamilə məhvinə şərait yaradırdı. Ancaq canı, qanı, dili bir türk qardaşlarımız öz daxili güc və qüvvələri ilə şəraiti bizim xeyrimizə həll etdilər. "Birlik olan yerdə diriliyin olması" haqqa çağırışdır həm də. Terrorçu nə qədər qüvvətli və qüdrətli olsa birləşmiş zəncirlərlə onların ayaqlarına

köləlik damğası vurmaq heç də çətin olmaz. Sözün birliyi külək əsməmiş dağlar. Əməl birliyinin qırılmasını yalnız Allah istəsə mümkündür.

SƏFƏVİLƏR DÖVLƏTİNİN YARADICISI

Tarixin lap əvvəllərinə səyahət.

Şah İsmayıl Xətai Azərbaycan xalqının tarixinə görkəmli sərkərdə və dövlət xadimi kimi daxil olmaqla yanaşı, istedadlı bir şair kimi də seçilib. **1487-ci ildə** təvəllüd tapıb, **1524-cü ildə** dünyasını dəyişən və şerlərini Azərbaycan, fars və ərəb dillərində yazan Xətəinin adı Azərbaycanın bütövlük rəmzi kimi səslənir.

Azərbaycanın tarixi məşəqqətlərlə yazılsa da insani sərvət baxımından bəxti gətirmişlərdəndir. Vətəninin taleyini ağ naxışlarla bəzəməkdən ötrü hər yoldan istifadə ediblər.

Şah İsmayıl Xətəinin adı çəkilməsə, Azərbaycanın bütövük sərkərdəsi haqqında məlumat verilməsə yazılanlar tam olmaz. Əzabkeş xalqının taleyində şərəfli yer tutan Şah İsmayıl onun doğma mədəniyyəti, dil və ədəbiyyatı ürəkdən sevən, onların qayğısına qalan Xətayi tarixi bir xidmət göstərmiş, özü də zəngin bir bədii yaradıcılıq yolu keçmişdir.

Xətayi 23 iyul 1487-ci ildə Azərbaycanın qədim mədəniyyət mərkəzi Ərdəbil şəhərində anadan olub. Onun babası Şeyx səfiəddin (1252-1335) dövründə Ərdəbildə fəaliyyətə başlayan "Darül-İrşada" ("Doğruluq evinə") gələnlərin ardı-arası kəsilmirdi. Buraya toplaşan müridlər başqalarına qırmızı zolaqlı papaq qoyduqları üçün onlara qızılbaşlar adı verilib. Tarixdə qızılbaşlar adı ilə tanınan səfəviyyə təriqəti Ərdəbildə yaranaraq bir çox ölkələrə yayılıb. Minlərlə müridlər Şah İsmayılın ata - babasının başına toplaşaraq yenilməz qüvvəyə çevrilib. Səfəvilərin nüfuzu gündən-günə artıb genişlənilib. Onların xalq

arasında hörmət və ehtiramı şahlardan da artıq olub. Səfəvi mürsədi ölkənin mənəvi atası sayıb.

Səfəvilər zamanı böyük vüsət tapan Azərbaycan dövləti "Qızılbaş Midiya dövləti" kimi tanınırdı. Xətayinin ulu babası Şeyx Səfiəddinin adından götürülmüş Səfəvi dövləti milli bir dövlət kimi böyüü adsan qazanmış və mütərəqqi dövlət kimi böyük tədbirlər həyata keçirməyə nail olmuşdur.

Xətayinin anası Aləmşahbəyim Ağqoyunlu hökmdarı Uzun Həsənin qızı, Sultan Yaqubun bacısı idi. Səfəvilərin gündən-günə artan nüfuzu Ağqoyunlu hakimlərini təşviş salırdı. Ona görə də Xətayinin atası Şeyx Heydər xəyanətlə öldürülmüşdü. Balaca İsmayıl anası və iki qardışı ilə İstəxr qalasına salınır. Ağqoyunlu Rüstəm Mirzə Səfəvilərdən istifadə etmək məqsədi ilə Şeyx Heydər arvadı və uşaqlarını həbsdən azad etdirir. Ancaq az keçmədən öz səhvini başa düşən Ağqoyunlular İsmayılı, onun anası və qardaşlarını bir daha ələ keçirə bilmirlər. Qardaşları Gilan hakimi Həsən xan sarayında gizlədib saxlayır. Lələ Hüseyn bəy İsmayılın təlim-tərbiyəsi ilə bir ata kimi məşğul olmağa başlayır. Bu dəstəklə İsmayıl uşaqlıqdan qorxmaz, cəsur bir igid, istedadlı şair kimi parlayır.

1499-cu idə Şah İsmayıl və onun tərəfdarları hakimiyyəti ələ almaq üçün ağır döyüşlərə atılaraq 70 nəfərlik bir dəstə ilə Ərdəbilə doğru üz tuturlar. Yol boyu işğalçı, təkəli, varsaq, zülqədər, qacar, əfşar, bəydivi tayfalarından çoxlu adam onlara qoşulur. Ölkənin hər tərəfinə səpələnmiş qızılbaşların ardınca elçilər göndərilir. Elçilər Gəncəyə, Qarabağa, Göycə dənizi tərəflərinə yola düşürlər. Sarıqaya yaylağına gəlib gəlib çıxırlar. Qızılbaşlar Ərzincan şəhərində toplaşmaq qərarına gəlirlər.

Şah İsmayıl ata-babalarının ənənələrini davam

etdirərək hərbi yürüşə başlayır. Qızılbaşlar Kür çayını keçib Şirvan üzərinə gedərkən İsmayıl ordunun keçə bilmədiyə çaya atını vurub böyük şücaət göstərir. Ordu da ona baxıb çayı keçir. Cavan sərkərdənin bu igidliyi möcüzə kimi qiymətləndirilir və onun nüfuzunu əhali arasında daha da artırır.

1500-cü ildə Şah İsmayıl yeddi minlik qoşunu ilə Şirvan hakimi Fərrux Yasarın 26 minlik qoşunu üzərində qələbə çalır. Bu qələbədən ruhlanan qızılbaşlar Naxçıvana yola düşüb, Şərur düzündə Ağqoyunlu Əlvənd Mirzənin qoşununu məğlubiyyətə uğradır.

1502-ci ildə Şah İsmayıl Təbrizə daxil olaraq özünü şah elan edir və beləliklə, də Səfəvi dövlətinin özülü qoyulur. Çox keçmir ki, dövlətin sərhəddi Dərbənddən Bağdada və Xəzər dənizindən Diyarbəkərə qədər genişləndirilir.

1508-ci ildə şah İsmayıl ay-ulduz bayrağı altında Bağdadı alır. 1510-cu ildə isə özbək xanı Şeybani xandır çökdürür. Şah ismayılın bu yenilməz qələbələri Səfəvi dövlətinin yüksəlişinə böyük təkan verdi, qızılbaşlıq inam və görüşləri də gündən-günə genişlənilib yeni-yeni bölgələrə yayılırdı.

Səfəvilərin bu uğurları, görünməmiş zəfərləri qonşu dövlətləri qorxuya salırdı. Bütün dövlətlər əzəmətli Səfəvi dövləti ilə hesablaşır, bu dövlətə yaxınlaşır, onun etimadını qazanmağa çalışırdı. Türk sultanı Sultan Bəyazid də qüdrətli Səfəvi dövləti ilə münasibətləri yaxınlaşdırırdı. Şah İsmayılın özü də buna ayrıca səy göstərir və Bəyazidə "şanı uca babam" deyərək məktublar yazırdı. Amma yenicə hakimiyyətə keçən Sultan Səlim müdrək, uzaqgörən Səfəvi hökmdarlarından razı deyildi. Çünki Anadoluda Şah İsmayılın tərəfdarlarının sayı günbəgün artırdı, qızılbaşlar Osmanlı dövlətini axıldən sarsıtmğa hazırlaşmaqdadırlar.

1514-cü ildə çaldıran düzündə Şah İsmayıl ilə Sultan Səlimin orduları üz-üzə gəlir 3 gün çəkən döyüşdə Şah İsmayıl və onun ordusu böyük hünər göstərir. Şah İsmayıl hətta özü qeyri-adi igidlik göstərərək qılıncı ilə topların zəncirlərini, lülələrini qırıb dağıdır. Amma bütün bunlara baxmayaraq, odlu silahlarla silahlanmış Osmanlı ordusuna qalib gəlmək çətin olduğundan Səfəvi ordusu geri çəkilir.

Çaldıran döyüşündə isə 2 qan qardaşının müharibəsi bütün türk ellərini, oba və oymaqlarını sarsıtdı, acı təəssürat yaratdı. Dahi şair Məhəmməd Füzuli boş, mənasız qürur və mənəmlikdən doğan bu vuruşu "bəng" (tiryək) və "badə" (şərab) düşgünlüyü kimi mənalandırır və Bağdaddan ona qarşı öz etiraz səsini ucaldır, məktublar göndərirdi.

Çaldıran müharibəsindən sonra Şah İsmayıl bir daha hərbi səfərə çıxmamış və qalan ömrünü mədəniyyət və şer-sənətin tərəqqisinə həsr etmişdir. O, **23 iyun 1524-cü ildə** Ərdəbildə vəfat etmiş və orada babası Şeyx Səfinin türbəsində dəfn edilmişdir. Bu gün Ərdəbildə mövcud olan Səfəvilər türbəsi xalqımızın ziyarətqah yerlərindən biridir. Səfəvi şahlarının türbəsi möhtəşəm memarlıq abidəsi kimi Azərbaycan xalqının mədəniyyət tarixində özünəməxsus yer tutur.

37 yaşında 100 yaşlı insanın görə bilməyəcəyi işlər görüb, xalqının tarixi şərəfinə ancaq şan-şərəf bəxş edən Şah İsmayıl Xətayi və yüzlərlə belə oğullarına yazıqlar ki, quruca anmaqla işimizi bitmiş hesab edirik. Onların yaxşı əməllərindən, düşməne dağ olacaq keyfiyyətlərindən çox təssüf ki, bəhrələnmək istəmirik. Ona görə də zaman bizim əleyhimizə iş aparana dərək dəstək verir, dayaq olur.

517 illik bir ömür karvanıyan yola çıxan sərkərdəlik, tacdarlıq və bütövlük simvolu kimi bütün bu məhəbbətlər

və sevgilər ümmanı Şah İsmayıl Xətayi xalqı ilə birgə əbədiyyət qazandırdı. Bu günümüzdə öz adı, öz dəsti xətti ilə gəlib çıxan və hələ çox-çox şərq-qərb ölkələri alimlərinin diqqət mərkəzində olacaq Şah İsmayıl Xətayinin dünyasını dəyişib haqqa qovuşmasından 517 il keçir. Bu sətirləri yazarkən arzulayırdım ki, Azərbaycanı erməni taunundan, terrorundan və ən böyük bəlasından qurtarmaq üçün bizə belə bir oğul bəxş etsin Tanrımız. Gec də olsa...

İsmayıl 37 yaşında cismən həyatı tərک etsə də, əcəldən macal edib yazdıqları dünya ədəbi aləminin zirvəsində əbədiyyətə çatıb.

Təkrar olsa da deyək ki, yeraltı, yerüstü və insani keyfiyyətlər xəzinəsi olan Azərbaycan xalqı elə ona görə böyükdür ki, tarixin, zamanın yaddaşında belə bir şəxsiyyətlər, ziya və işıq sahibləri qoyub. Yetirdikləri ilə öyünən, öyündüyü ilə ovunan və **517 ildən** sonra da Şah İsmayıl Xətai yaradıcılığı və irsi Avropa oxucularını heyrətdə qoyursa güvəncimiz təsəlli tapacağımız elə budur. Sərkərdə, xalqın xadimi və şairi kimi Şah İsmayıl Xətayi adı ilə umulan qədər fərəh hissi ilə yazıram bu dərdlər içində belə müəyyən qədər ustad şairin ruhuna ehtiramımı bildirdim. Sizinlə birgə mənə də xoş olan bu böyüklük qarşısında İlahi nemət sözün, şerin işığında həm də döyüş, şərəf yoluna vətəni vətəni bütövəşdirməkçin Şah İsmayıl Xətaini andıq. Nə əvvəlinci, nə də sonuncu olmayacaq bu söhbətlərimizin tarixi araşdırmalarımızın sonunda poeziyamızın şahzadəsi Şah İsmayıl Xətayi rəhmət, sizlərə can sağlığı diləyirəm ki, nə yaxşı belə oğullarımız, düşməne qan udduran, torpağını yağılardan qoruyan, vətəninə bütövləşdirməyə can atan fədai haqqında bu ağırlı məqamlarımızda söz deməməyimiz, onu anmamağımız qəbahət olardı. Keçmişini yada salmayı, gələcək

gülləbaran edəcək deyimindən qaçmaq elə özümüzdən uzaqlaşmaq deməkdir. Şah İsmayıl Xətayinin nəslinin övladıyqsa, ruhumuz söz söyləsə də əlimiz, qolumuz qılınca söykənməlidir. Düşməni bol olanın qılıncı həmişə kəsərli olmalıdır.

Bu dünyanın ötəsinə

Vardım deyən yalan söylər.

Başdan-başa səfasını

Sürdüm deyən yalan söylər.

22 İyun 1998-ci il

Terrora qarşı mübarizələr davam edir

Terrora və müharibələrə qarşı mübarizə aparan sərkərdələr gəlir-gedir haqqa qovuşur. Lənətə gəlmiş müharibə olayları dünyada qalmaqında davam edir.

Prezident Heydər Əliyev 1998-ci ilin oktyabr ayında ikinci kərə hakimiyyətə gəldikdən sonra səkkizinci dəfə 31 mart soyqırım günü ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına müraciət etdi. Onu da qeyd edim ki, **2003-cü ilin martın 30-na** təsadüf edən müraciətdən bir hissədir bu hissə. Müraciətdə qeyd olunur ki, erməni şovinist millətçilərinin azərbaycanlılara qarşı apardıqları soyqırım siyasətinin iki yüz ildən artıq tarixi var. Bu mənfur siyasətin qayəsi isə azərbaycanlıları öz tarixi torpaqlarından qovmaqla bu ərazilərdə mifik "Böyük Ermənistan" dövləti yaratmaq olub. Müəyyən tarixi dövrlərdə aparıcı dünya dövlətlərinin planlarına uyğun gələn bu siyasəti reallaşdırmaq üçün ardıcıl olaraq ideoloji, hərbi və təşkilati xarakterli tədbirlər həyata keçirilib. Xalqımızın tarixi kobud surətdə təhrif olunaraq erməni tarixçiləri və ideoloqları toponimlərimizi, mədəniyyət abidələrimizi öz adlarına çıxmaq üçün davamlı səylər göstəriblər. Onilliklər boyu davam edib vüsətlənən soyqırım siyasəti total ideoloji təcavüz, terror və hətta ayrı-ayrı vaxtlarda tammiqyash hərbi əməliyyatlarla müşayiət olunub.

Müraciətdə daha sonra deyilir ki, Azərbaycanın Rusiya və İran arasında bölünməsindən sonra tarixi torpaqlarımızda ermənilərin kütləvi şəkildə məskunlaşdırılması, **1905 və 1918-ci illərdə** erməni daşnaklarının azərbaycanlılara qarşı törətdikləri qırğınlar, 20-ci illərdə Zəngəzurun ermənilərə verilməsi və Qarabağ ərazisində erməni muxtariyyətinin yaradılması,

1948-1953- cü illərdə soydaşlarımızın Ermənistandan deportasiyası vahid strateji planın tərkib hissəsi idi. Ötən əsrin 80-ci illərinin sonunda SSRİ (yenə ruslar) rəhbərliyinin təhriki ilə Ermənistanın Azərbaycana yeni ərazi iddiaları isə irimiqyaslı müharibə, 20 faiz, daha doğrusu, 40 faizə yaxın Azərbaycan torpaqlarının erməni hərbi birləşmələri tərəfindən qəsb edilməsi, bir milyona yaxın soydaşlarımızın qaçqın və məcburi köçkün vəziyyətinə düşməsi ilə nəticələndi. 1992-ci ilin fevralında törədilmiş Xocalı faciəsi isə öz qəddarlığına və amansızlığına görə misli görünməyən və insanlığa qarşı çevrilən genosid aktı kimi tarixdə qalacaq. Bu vəhşiliyə dünya hələ də qiymət verməyib. Bu qiymətin verilməsini görəcəyimiz günə qədər mübarizəni davam etdirəcəyik. Haqq bizim tərəfdə olduğu üçün Qələbə çalacağımıza tam əminəm!

*Dünyada hər gün terror hadisəsi baş verir,
bizdən xəbərsiz.*

Daha bir terror aktı.

Madrid şəhərinin dəmir yolunda baş verən terror hadisəsi çoxlarını sarsıtdı. Elə bizi də terror ünvanlısı kimi yaman ağrıtdı. Törədilən bir sıra partlayışlar nəticəsində 173 nəfər həlak oldu, 600 nəfərdən artıq adam yaralandı. Bu 1975-ci ildən sonra ölkədə baş verən ən qanlı faciədir.

Terror aktının törədilməsində hökumət hərbişdirilmiş "bask" qruplaşmasından şübhələndi... Şübhələnmək hələ səbəbkarı tapmaq demək deyil. İspaniyanın daxili işlər naziri Ansel Açebas bildirib ki, adətən bu qruplaşma terror aktlarını həyata keçirərkən belə partladıcılardan istifadə edir.

Deyirlər, dava etmək, savaşa əl atmaq, müharibə törətmək asan, onun fəsadlarını aradan qaldırmaq isə müşkül işdir. Uzun illərdi qışda ümid cücərtməyin intizarını çəkirik, ümid edib qulluğunda durmağın arzusu ilə gecəni sabaha təhvil veririk. Bu ağac meyvə vermir. Kökünə mıx salmağımızın və balta vurmağımıza, qorxusunu götürməyimizə baxmayaraq Qələbə ağacı bar gətirmir ki, gətirmir. O torpaqlara dönəcəyimizi səbirsizliklə gözləyirik. Bu məqsədlə Bakıya saysız qonaqlar - səlahiyyətli gəlir və gedir. Ancaq, terror yuvası Ermənistana təzyiq edilmir ki, edilmir. Avropa Birliyi, Minsk qrupu, BMT-nin ayrı-ayrı nümayəndələrinin Bakıya və Ermənistana gəlişi və gedışı hələ terrorizmin qalığının üstündən bircə lay da götürməyib.

Avropa Birliyinin Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi Heyni Talvitie bu kitabı işlədiyim vaxtlarda Bakıya gəldi. Xarici İşlər Nazirinin müavini Araz Əzimov

bu barədə məlumat da verdi. Dövlət, hökumət rəsmiləri ilə Talvitienin görüşü də oldu. Azərbaycanın Qərbə inteqrasiyası, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli yolları barədə məsləhətləşmələr aparıldı. Ermənistan, Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində "Avropa Birliyi mühüm rol oynaya bilər" kəlməsini bəlkə də, mininci dəfə təkrar etdi. Bu təşkilatın ATƏT-in Minsk qrupu həmsərhədləri ilə birlikdə danışıqlarda iştirak etmək və ya həmsərhədlərdən birinə Avropa Birliyinin adından danışmaq səlahiyyəti vermək hüququnun olması bildirildi. Ancaq hələ ki, hadisələr əvvəlki axarı ilə getməkdədir, özü də mininci dəfə. Qalan dörd içində çabalamaqda, səyahət edən isə öz keyfində. Taqor bu yerdə bizə xatırladır ki, "Günəş Qərbə Sarı getdikcə, səhərlər doğduğu Şərq onun qarşısında sükut içində durur". Sükut qəti addımlar atmaq üçün bəzən trampolin rolunu oynaya bilər. Qaliley sayaq "Dayaq nöqtəsi olsa, Yeri qaldırmağa nə var ki...". O dayaq bir-birimizə doğmalığımızı, səmimi duyğularımızı, insani münasibətlərimizi kökləməklə doğulub var ola bilər... Bizə bizdən yaxın daha kim var ki?

Həzrət Əli (ə) : "Zalım üçün ədalətli məhkəmə qurulan gün onun məzluma verdiyi əziyyətli gündən ağır olar"

Terrorun saysız ünvanları var...

(bu barədə qısa məlumat)

2001-ci ildə 100 adamın ölümü ilə təkcə Əlcəzairdə 65-70-ci illər ərzində 3 min terror aktı baş verib. Latın Amerikasında 1575, Yaxın Şərqdə 1330, Şimali Amerikada 448 nəfərin ölümü ilə nəticələnib. Terror bəlası ilə üzleşən bəşər övladı hələ ki onun nə səbəbini, nə də nəticəsini aşkarlaya bilməyib.

1986-cı ildə Amerikada 50-60% təşkil edib insanların terrora məruz qalması faktı. Orada itənlər 4 milyon 167 min nəfər hesabı ilə dünyada bu hadisə çoxluq təşkil edərək birinci olub. Amerikaya 83 milyon dollar ziyan dəyib. 1975-ci ildən bəri Yaponiyada 1035 nəfər terror hadisəsinə qurban gedib. Bu siyahını uzatmaq və genişləndirmək də olar, ancaq hər gün dünyada baş verən terror hadisəsini qeyd etmək və bir yerə yığmaq, diqqətə çatdırmaq həm çətindir, həm də bu bizə heç nə verməyəcək deyə bu bəlaya qarşı birgə mübarizə yolları düşünülməli, terrorizm və terrorçuya qarşı hər kəs öz ölkəsində, öz vətəninə döyüşməlidir. Başa düşməyənləri də hər kəs bildiyi sayaq anlatmalıdır. Başa salmalıdır ki, terrorizm taunu getdikcə genişlənsə, onun qarşısını dünyəvi cəhətdən, bəşəri nöqtəyi-nəzərdən və beynəlxalq qurumların dəstəyi ilə almaq lazımdır, yoxsa dünyanın gələcəyi şübhə altındadır.

Axirət gününə bu minvalla çox qalmayıb. Hər şeyin sonu olduğu kimi dünyanın da sonu var. Bu dilemmanın-əbədi cinayətin səbəbi isə insanın özüdür.

Ürəyimin şüşəsi - Şuşam mənim.

Şuşa qalası - qəm adası

Bu başlıqlı yazımı ilk dəfə "Şimali Azərbaycan" qəzetində çap etdirmişəm. Qəzetin yaradıcısı və təsisçisi Mehman İsmayilov məndən - Şuşalısanmı? - deyə sordu. Cavabında mən ona - kim Şuşalı olmaq istəməz ki?! Azərbaycanın Cənnətini itirdikdən sonra hər birimiz oralı olmalıyıq ki, o gözəlliyə, o şah şəhərə qovuşa bilək. "Şimali Azərbaycan" qəzeti Şuşa və digər şəhərlərimizin yaralarına mənimlə birgə sirdaş oldu. Dostlaşdıq bir vətənin yarısı olan qəzetlə, həm də onun əməkdaşları - cəfəkeşləri ilə. O illərin üstündən 12 il ötdü. Nə biz Şuşalı olmadıq, nə də Şuşa bizli.

Mayın 8-i 1992-ci ildə ucalığı ilə Tanrıya, gözəlliyi ilə Günəşə, havası ilə Cənnətə bənzəyən Şuşamızı itirdik. 12 il keçdi illəri belimizə şələləyib dərd dağına çıxmağımızdan. İçin-için qəm daşayıb, köçüm-köçüm yurd sığdıraraq dar evlərə, darısqal mənzillərə sığınan Şuşalıların üzünə baxmaq olmur. Azərbaycanın ən böyük sanatoriya-kurort şəhərinin saxladığı uzunömürlü insanlarını daha heç nə yaşada, saxlaya bilmir bu fani dünyada. Qarmaqarışıqlığı, çirkli-paşlılığı ilə seçilən Neft şəhərində onları toxtadmaq olmur. Ölüm onların zəif yerlərini yaman tapıb. Boş qalan qəbir yerləri alır qoynuna bir-bir onları. Şuşalılar ürəyinin şüşəsinə tərəf can atırkən ölümün qucağına düşürlər. Pərən-pərən qəbirlərin sakini olur Şuşalılar. Vətənin ayrı-ayrı bölgəsində bir parça daşa dönürlər.

12 il ötdü Şuşa qalası - qəm adasını itirməyimizdən. Hər gün o torpaqlara dönəcəyimiz ümidi ilə tariximizin qanla yazılı səhifələrini dönə-dönə vərəqlədik. Təsəllilər də əl üzüb bizdən. Ümidlər sozalıb, saralıb qəlbədən salıb yaşıl

yarpaqları. Şuşa kimi torpağı əldən verən millətin sabahı şübhəli, ümidi itirilmiş görünür.

"Qarabağnamə"lər kitabında qeyd olunur ki, Pənahəli bəy əslən Sarıçalı tayfasındandır. Gəncə vilayəti xanlarının işi tərəqqidə olduğu zaman o, Gəncə tərəfinə qədib onların (Gəngə xanlarının) hüzurunda xidmət etdi. Uca hümmət sahibi olan Pənahəli bəy qulluq etməyi özünə layiq görmədi. O, Qarabağ vilayətinin Cavanşir oymağına gəldi. Bacarığı, qüvvəti, qüdrəti sayəsində varlandı. Aile qurdu. Bir oğlu dünyaya qəldi. Adını Əli qoydular. Uşağın parlaq sarı bənizi onu hamının sevimlisinə çevirmişdi. Buna görə də uşağı "Sarıça Əli" deyə çağırırdılar.

Keyli var-dövlət və nüfuz sahibi olan Pənahəli bəyin başına yığılanlar naxırçı, muzdur, xidmətçilər, çoban və ilxıçı toplanmışdı. Bu işə böyük bir obanın bünövrəsini qoydu. O obanın adına isə "Sarıçalı" deyildi. Bu dövlət və hörmət İbrahimxəlil ağanın ixtiyarına keçdiyi zaman daha da artdı. O böyük dövlət sahibi olduğundan adı dillərə düşdü, məşhurlaşdı. Pənahəli bəyin Ağdamdakı bağı və hasar divarı Arazbasar və Araz kənarındaki mülkü, mal-qarasının, otlaq və yataqları yaylaqda "İbrahimxəlil qalası" adı ilə məşhur olan bir imarəti onun həm varlı, həm də böyük cəlal sahibi olmasına adi bir misaldır.

Nadir şah Cavanşirdən qoşun yığdığı zaman, İbrahimxəlil ağanın böyük oğlu Fəzləli bəyi özünə naib etdi. Eşikağası mənəbini ona münasib gördü, o bu qulluğu bəyə verdi. Allahın qəzavü-qədərindənmi, həyatın qedişindənmi Fəzləli bəy öldürüldü. Nadir şah onun kiçik qardaşı Pənahəli bəyi hüzuruna çağırıb, əlinə çomaq verdi, əynini qiymətli eşikağası xələtiylə bəzədi və böyük qardaşının mənəbini ona verdi. O tapşırılan işləri bir neçə gün lazımı dərəcədə sədaqətlə yerinə yetirdi. Lakin Nadir Şahın ona olan qərəzkarlıq etdiyini rəftarından başa düşdü

ki, şah mütləq belə bir igid şəxsin vücudunu aradan qaldıracaq.

Nadir şah Azərbaycan və Şirvan xanlarına qəzavü-qədər kimi gələn qələmiylə çoxlu hökmlər yazdı. Bu hökmlərdən biri də Şahin daxili eybəcərliyini görüb onun xidmətindən qaçan Pənahəli tutub hüzuruna gətirmək oldu. Gah Şirvanda, gah da Qarabağda olmaqla Pənahəli bəyin işi haqdan rəvac tapmaqda, genişlənməkdə idi. Tərəqqi ilə yanaşı həyatın enişi də labüddü deyə, **1747-ci ilin iyunun 10-da** başlanan və **iyulun 8-də** bitən müharibə tarixində **Nadir şahı Xorasana torpağında öldürdülər.**

Allahın himayəsinə sığınan Pənahəli bəy bundan sonra arzularını genişləndirməyə başladı. O, hücum nəticəsində Cavanşır, Kəbirli, Otuziki və Gürcüstan ellərini Nadir şah Xorasana sürgün etmişdi. Qətl hadisəsindən sonra həmin sürgüncülər Xorasandan qayıdıb gəldilər. Elat geriyyə döndükdə Pənahəli bəy gələnlərə yurd, mənzil və məskən verdi, onları himayəsi altına aldı.

Bu qayda ilə cəmiyyət quruldu və Pənahəli bəy öz istedadını göstərdi. Bu hökmlü səs tam ixtiyar və səlahiyyət sahibi sərdar Əmir Aslan xana yetişdi Əliqulu şahın sərdarına Əliqulu şah da Nadir şahın qardaşı İbrahim xanın oğlu idi. Nadir şahdan sonra taxta oturmuş və Adil şah adı ilə sikkə və minbərlər zینətləndirmişdi.

Əmir Aslan xan Pənahəli bəyi görmək arzusu ilə gəlib onunla görüşdü. Həmin gecə Pənahəli bəyə sultanlıq və sabahı gün xanlıq verdi. Adil şah itaət etməyə ona təklif etdi. Pənahəli xan da razılıq verdi. Əmir Aslan xan da bunu Adil şahə xəbər etdi. Adil şah da Pənahəli xana xanlıq fərmanı ilə qiymətli xələt, cəvahiratla bəzədilmiş xəncər və bir çox hədiyyələr göndərdi. Nadir şahın nəvəsi Şahrux Mirzə taxta oturub, Adil şahı öldürdü. Qaracadağ

hakimi Kazım xan da Əmir Aslan sərdarı tutub, həbs etdi. Fələyin tez-tez dəyişən rüzgarını görən Pənahəli xan qərara gəldi ki, himayədarı olduğu xalqın və özünün taleyi ilə oynamamalıdır. Möhkəm və möhtəşəm bir bina və qala tikdirmək düşmənin nə vaxtsa hücumunun, həmləsinin qarşısını ala bilər. Ona görə də **1748-ci il yanvarın 2-də** bir qala, səngər, sığınacaq və qərargah saldırdı. Bu gedişat xəmirləri kin və həsədlə yoğrulmuş Cavanşır və Otuziki əhalisinin ürəklərində ədavət alovu şölələndirdi. Onlar həmişə bu dövlətin yox olması uğrunda son dərəcə qəti mübarizəyə başladılar. Şərə, şeytana dəstək verən bu başbilənlər Xəmsə (beş mahal deməkdir) mülklərini də özlərinə müttəfiq etdilər. O zaman bütün Şirvanda hökmran olan Hacı Çələbiyə ərizələr yazdılar. Ona bildirdilər ki, Pənahəli xan burada taxta çıxıb, qala və sənqər tikdirir. Əgər siz onu məhv etməsəniz, o sizi yendirəcək.

Hacı Çələbi də bu hiyləyə aldanıb, fitnəkarlığa başladı. Dərbənd, Car və Balakənədək bütün Şirvana qoşununu cəmlədi. Bayat qalasını 4 bir tərəfdən mühasirəyə aldı. Pənah xan da qabaqcadan bütün elata bu əhvalatı bildirmişdi deyə, hamı sığınacaqda yerləşdirilmişdi. Hacı Çələbi beləliklə, müharibəyə başladı. Günlərlə qalaya hücum edib, zərər görən Çələbi xan məqsədinə çatmadan, küllü ziyanla qayıtmaq təbilini vurdurdu. Qayıdarkən isə dedi: "Pənah xan bu vaxtacan bir sikkəsiz gümüş idisə, biz ona sikkə vurduq və qayıtdıq". Bu kəlam sonradan dillərdə məşhur oldu.

Bundan sonra Pənah xan düşündü ki, Cavanşır və Otuziki elatı yağı, Xəmsə mülkləri də düşməndilər. Mən gərək möhkəm bir yerdə məskən və mənzil salam. Səhlənkərləq edib, həyatın axarında zamanı yola verməməliyəm. Odur ki, Bayat şəhərini dağıtdı və gəlib bir

təpənin ətəyində, Şah bulağı adı ilə məşhur olan Tərnəkütdə bir qala tikdi. Daş və əhəngdən məscidlər, evlər, çarşılar, hamamlar inşa etdirdi. Bu işləri **1751-ci il noyabrın 20-də** başladı, **1752-ci il noyabrın 7-də** qurtardı və oranı özünə məskən seçdi.

O dövrdə Pənah xan və Talış mülükləri (sonradan onlara Gülüstan mülükləri deyildi) arasındakı çəkişmənin böyük faciələrlə qurtaracağını gördüyündən onları öz xanlığına qəbul etməyi düşündü.

Elə o zaman Vərəndə məliyi Şahnəzər öz əmisi Məlik Hüsünü öldürdü və mülüklik taxtında oturdu. Xəmsə mülükləri bu hadisəni eşitdikdə birləşərək Məlik Şahnəzərlə düşmənçilik etməyi qərara aldılar. Əmisinə ağ olan Şahnəzəri cəzalandırmağa getdilər. Həmin dörd məliyin gəldiyini eşidən qatil mülük Çanaqçıda qala düzəldib oraya çəkildi.

Xəmsə mülükləri bütün Vərəndə qarət etdilər. Qalanı almaqda acız qalaraq peşimanlıqla geri qayıtdılar. Əhd etdilər ki, bahar fəslə gəlib qalanı da alsınlar.

Bu hücumdan sonra Şahnəzər Məlik özünü qol-qanadı sınımış sanır, gələcəyi gördüyündən Pənahəli xanın himayəsinə sığınır. Ona "sədaqətini" göstərmək üçün hər cür "fədakarlığa" baş vurur. İndiki Şuşa şəhərinin yerini mərhum xanın adına salır. Sonra xanı gətirib bu yeri ona göstərir. O da, bu yeri bəyənir və orada yaşamağa başlayır. Bu qalanı və mörkəm binalarını düzəldib ölkənin mərkəzi etdi. Meğri, Güney mahallarını, Bərgüşada gədər Qarabağ hakiminin əlindən alıb, özünə tabe etdi. Tatef və Sisyan mahallarını Naxçıvan hakimindən, Zəngəzur, Qafan mahallarını Təbriz bəylərbəyisindən aldı. Kolanıların məskəni Uşacıq kəndindən Göyçə sərhəddinə qədər uzanan Tərtər çayı sahilindəki yerləri İrəvan hakimindən qopardı. Gəncə hakimlərinə aid və Xudafərin

körpüsündən Kürək çayına qədər olan yerləri də öz əlinə keçirdi. Azərbaycanın ən böyük hissəsi Qarabağ xanlığı beləcə yarandı. Şuşa qalası, qəm adası Pənahəli xanın əli ilə **1770-ci ildə doğuldu**.

Həmin qala getdikcə abadlaşdırılaraq şəhərə çevrildi. Həmişə qonşuya, düşmənə gözdağı olan Şuşa qalasında ermənilər özünüküləşdirmə işləri aparır 12 ildən bəri. "Pişiyin könlü samanlıqdaydı, it də vurdu saldı ora". Daha nə dərdi var erməninin, "nə yoğurdu, nə yaptı, hazırca kökə tapdı". Şuşa qalası düşmən ayağı altında hər gün alışıb-yanır, tüstüsü göyə yox, öz içinə axır. Acı tüstü gözünə ağrını, ürəyinə dağı dağ üstündən çəkir. Oğullar, igidlər, şəhidlər əsir yurd qəbirlərində uyuyan doğmaları, əzizləri yada düşür hər kəsin həmin gün. Ramiz, Teymur, Nəriman anılır və minlərlə şəhidlərimiz - bu yurd-yuvalarımızı nə vaxt düşməndən azad edəcəksiniz - soruşurlar. Xatirələr çözlənib qarışır Şuşanın billur sularına. Göz açıb yumunca o billur sular bəxt güzgüləri tək çilik-çilik olub yerlərə səpələnir. Şuşam, sənəin xəyalını, xatirəni yox, özünü istəyirik. Hay ver, Vətən qalası səsimizə! Harayımıza çat! Sən silkələnib dağılsan, biz tikməyə çalışırıq. Sən üsyan edib paralansan, biz bütövləşdirməyə səy göstəririk. Sən yeraltı bulaqlarını püskürtsən göyə sarı buludlardan yarana məlhəm edərik. Daşın, çinqılın, qayan ovulub yerə tökülsə bitişdirərik. Təki sən, susma, səs ver, səsimizə! Səni qurub - yaradanların qeyrətindən qeyrət, qüdrətindən qüdrət istəyirik. Sən ucalığın, ululuğunla qaytar, itirdiklərimizi bizə! Qaytar, özümüz olaq! Özümüz olsaq, üzümüz də ağ olar!

TÜRK CAHANGİRLƏRİNİN SƏHVİ...

...nə idi?

XV-XVI əsrlərdə Azərbaycanda Şah ismayıl, Osmanlı Türkiyəsində Sultan Səlimin yaratdığı güclü türk dövlətləri Avropa ölkələrini narahat edirdi. Bu iki qüdrətli dövləti qarşılaşdırmağa çalışan yadellilər erməni tacirlərinin, casusların pozuculuq və təriqətçilik xidmətlərindən istifadə edirdilər. Ermənilər əsasən ticarət və sənətkarlıqla məşğul olurdular. Onlar Səfəvilərin xarici ticarət əlaqələrinin genişlənməsində canfəşanlıq göstərirdilər. Erməni casusları Sultan Səlimlə Şah İsmayılın arasını urub, iki güclü cahangiri Çaldıranda böyük müharibəyə sövq edirdilər. Halbuki, son dərəcə qüvvətli olan bu iki türk dövləti öz ordularını birləşdirsəydi, bütün dünyanı fəth edə bilərdi. Avropanın xristian dövlətlərini və türklərə düşmən olan erməniləri çox narahat edən də bu birlik idi və onlar bu birliyi fitnə - fəsadla pozmağa nail oldular. Lakin zaman keçdikcə türk padşahları ermənilərin etdiyi düşmənçiliyi unudaraq onlara himayə göstərir, var - dövlət yığmalarına şərait yaradır, torpaq sahələri bağışlayır, vəzifə verirdilər.

Səfəvi şahlarından güzəştlər, imtiyazlar qoparan kilsələr o dərəcədə səlahiyyət almışdılar ki, vergiləri yerli akimlərə deyil, birbaşa padşah xəzinəsinə ödəyirdilər. Bu hökmranlıq mənəmlilik hissləri isə bir - bir qədim yurdlarımızın əlimizdən alınmasına rəvac verdi.

Zaman İrəvan şəhərini necə yaratdı?

Tarixi zamanəsinin elm əhli, tarixçisi və səlnameçisi yazır. Biz də yazılanlara əsaslanaraq müəyyən bir dəqiqlikdə dayanırıq. İrəvan şəhəri necə yarandı? - sualı

indinin özündə də çoxları tərəfindən çıxılmaz labirintə dönüb. Hərə bir versiya ilə bildiyini üzə çıxarmaq istəyir. Ancaq...

1509-1510-cu illərdə Şah ismayıl öz ordusu ilə yürüşə gedərkən indiki İrəvan şəhərinin yerində ordugah qurdurub, bir neçə gün orda qalır. Havası, suyu xoşuna gələn dağlıq və meşəlik yerdə abad qəsəbə saldırmaq qərarına gəlir. Vəziri və qoşun sərkərdəsi, Rəvanqulu xanı çağırır. Xəzinədən kifayət qədər pul, işçi qüvvəsi kimi xeyli əsgər verir və məsləhət görür ki, ətraf kəndlərdən tikintiyə fəhlələr cəlb etsin. Düz bir il keçəndən sonra Şah İsmayıl geri qayıdarkən görür ki, Rəvanqulu xan gözəl bir şəhər tikdirdiyi üçün şəhərin adını Rəvanqulu xanın şərəfinə Rəvan qoyur. Sonralar şəhərin adı yerli əhalənin şivəsində İrəvan kimi tələffüz edilir.

1965-ci ildə İrəvan 2750 illiyini bayram edərkən ermənilər gözləyirdilər ki, şənlikdə iştirak edən Azərbaycan nümayəndə heyəti buna qəti etiraz edəcək. Ancaq Azərbaycan nümayəndələri bunu heç xəyallarına da gətirmirdilər. Səslərini qaldırır İrəvanın **450 il əvvəl Şah İsmayıl tərəfindən yaradıldığını demədilər. Susmağı razılıq əlaməti hesab edən ermənilər qədim yurd larımızı beləcə susan, səsi çıxmayan dil, qeyrət və qüdrət sahiblərinin hesabına yavaş - yavaş mənimsəyib, özünüküləşdiriblər. Onu da qeyd edək ki, İrəvan şəhərinin tikintisində onlarca erməni də işləyib və sonralar burada qalır yaşayıblar. Burda nə çatışmır ki?!... Qalır bu cənnətdə yaşamaq, zövqi-səfa sürməkdən, ondan - bundan nəsil artırmaqla eybəcər simalarını gözəlləşdirməkdən savayı?!**

İŞ TƏKCƏ BUNUNLA BİTMİR

I Şah Abbas 1605-ci ildə verdiyi fərmanla dağınıq halda, köçəri həyat keçirən ermənilərin yığcam yaşamaları üçün torpaqlar ayırdı. İsfəhan yaxınlığında Yeni Culfa şəhəri salındı. Ermənilər üçün kilisə, monastr inşa edildi. Onların xaricə mal aparıb - gətirmələrinə geniş səlahiyyətlər, güzəştlər verildi. I Şah Abbas ermənilər üçün tikilən şəhərin inşasına külli miqdarda pul ayırdı. Uzaqgörmez türk padşahlarının siyasətindən məharətlə istifadə edən ermənilər İtaliya, Fransa, Almaniya kimi dövlətlərlə geniş ticarət əlaqələri yaratdılar.

Onlar Hindistanın iri şəhərlərində alver kontorları təşkil etdilər. Erməni tacirləri sərvət topladıqca müəyyən miqdarda "ümumi iş üçün" - Müstəqil Erməni Dövləti yaratmaq üçün kilsələrə yığırdılar. Kilsələrdə qızıl, gümüş tonlara çatdıqca onların dövlət yaratmaq iştahaları da artırdı. Ancaq onlar məkrli niyyətlərini son dərəcə məxfi saxlayırdılar. Bu sirri əsasən kilisə başçıları və böyük nüfuzlu malik erməni feodalları bilirdilər.

XVI əsrdə ermənilər yığışb, gizli söhbətlər apararaq bir nümayəndə heyəti təşkil etdilər. Nümayəndə heyətinin məqsədi erməni dövləti yaratmaq məqamında xristian dövlətlərindən yardım almaq idi. Onlar başa düşürdülər ki, heç bir türk dövləti öz xarici ölkələrdən hərbi yardım almaq idi. Onar başa düşürdülər ki, heç bir türk dövləti öz xarici ölkələrdən hərbi yardım almaq, Türkiyəni müharibə ilə diz çökdürmək və Van gölü ətrafında Ermənistan yaratmaq istəyirdilər. Ayrı - ayrı illərdə Bolqarıstana, Almaniya, İtaliya, Norveçə səfərə çıxan nümayəndə heyəti məqsədini açıb söyləyən kimi həmin dövlətlərin başçıları tərəfindən qovulurdular. Buna baxmayaraq, 100 illər boyu erməni başbilənləri sonrakı nəsillərə bu işi

davam etdirməyi tösiyyə eləyiblər. Onların bu çirkin fəaliyyəti I Şah Abbasın dövründə daha geniş vüsət aldı. Erməni xarici ölkələrdə özlərinə himayə axtarmaqla parael olaraq şah sarayına yollar arayırdı, sarayda vəifə tutmaq, etibar qazanmaqdan ötrü ən mxtəlif vəzifə tutmaq, etibar qazanmaqdan ötrü ən müxtəlif şirnikləndirici tədbirlərə əl atırdı, ahları sərvət və öz gözəl qızları ilə ələ almağa üstünlük verirdilər. Nəhayət...

...Nəhayət tacirlər və din xadimləri arzularını həyata keçirmək üçün ilk imkan qazandılar. I Şah Abbas çox hiyləgər olan Xoca Səfər adlı bir erməni şərəfləndirərək ölkənin xarici siyasət məsələlərini, xarici dövlətlərlə diplomatik danışıqlar aparmaq ixtiyarını ona tapşırdı.

1608-ci ildə I Şah Abbas Xoca Səfərin rəhbərliyi ilə Avropa ölkələrinə nümayəndə heyəti göndərdi. Şah Abbas Xoca Səfərlə İspaniya kralına, Venesiya hakiminə, Roma papsına müəyyən məsələlərlə bağlı məktublar yollamışdı. Fürsətdən istifadə edən Xoca Səfər dövlət başçılarına şahın məktublarını təqdim etdikdən sonra ermənilərin onlara ayrıca məktublar göndərdiyini deyirdi. Həmin məktublarda ermənilər şahdan narazılıqlarını bildirir, müsəlman dövlətlərində məskunlaşan xristian erməniləri öz himayələrinə götürməyi xahiş edirdilər. Bu, böyük xəyanət olmaqla yanaşı müsəlmanların sadələvhüyunə qəti cavab, həyəsizliyin kuliminasiyası idi. Atalar misalıda "Həyasız bildiyini edər, istədiyinə nail olar". Onlar da arzularına yetdilər. Əgər yerdə Allahın elçiləri hər istəklərinə pəyandaz axımında olurduarsa, bizim zaman axımında bu qədər faciələr, fəlakətlər, bəlalar, əsirlik, itkinli, şəhidlik yaşamağımızı niyə istəyirdilər? Onlar özlərininkinə bu qədər üşməndilər?!...

Bu gerçəklikdən bir xeyli əvvəl Stepanos Salmalı və **Abqar Toqatlının** rəhbərlik etdiyi erməni nümayəndə

heyəti İtaliyaya və digər Avropa ölkələrinə gedərək müstəqil erməni dövləti yaatmaqda onlardan yardım istəmişdilər. Ancaq bütün təşəbbüslər boşa çıxmışdı. Ta ki, ermənilər rusları özlərinə xaç atası seçənə qədər tarix eniş, çıxış dövrünün ziqzaqında qalmışdı.

Mən qalib vətənin övladı olmaq istəyirəm!!!

Mərkəzləşmiş rus dövlətinin Avropada nüfuzu artdıqca başqa dövlətlərdən kömək ala bilməyən ermənilər Rusiyanı özlərinə ən əlverişli yardımçı hesab etdilər və yeri - İrəvanı qaldırdılar. Rus knyazlarının, boyarlarının, zadəganlarının, xarakterik xüsusiyyətlərini "zəif damarları" nı öyrənməyə başladılar. Onlar hədiyyə adı ilə rüşvət verib, gözəl qızlarını ("peyvənd məhsullarını") çarların, zadəganların ağışuna atır, qohumluq əlaqələri yaradırdılar.

1660-cı ilin avqustun 28-də İranla Rusiya arasında ipək alveri edən Yeni Culfalı erməni Xoca Zakar Sarhadov rus çarı Aleksey Mixayoviçə çox qiymətli ziynət şeyləri və incəsənət əsərləri apardı. İndi Moskva Kremlində saxlanılan həmin hədiyyələrdən biri "almaz taxt"dır. Qızıl, gümüş və incə fil sümüyündən incə Şərq üslubunda yüksək sənətkarlıqla düzələn bu taxtı bəzəmək üçün 987 almaz, 1288 yaqut, 18 mindən çox firuzə lazım olmuşdu. Taxtın qiyməti o zamanlar üçün olduqca böyük məbləğ sayılırdı - 22599 manat. Xoca Zakar Leonardo Da Vinçinin "Sirlı gecə" rəsminin surətini də çara hədiyyə edərək onun böyük hörmət və ehtiramını qazandı. Hədiyyə öz işini gördü və bundan sonra erməni tacirləri gömrük məntqələrindəki qadağaardan birdəfəlik yaxa qurtarıb ruslarla şərikli şirkətlər yaratdılar.

9 il sonra, yəni 1669-cu ilin dekabrında İrandakı ticarət şirkətlərindən birinin nümayəndəsi Stepan Romadamski ilə Rus Çarına çatdırdı. Ermənilərdən bollu bəxşişlər qoparan çarlar hələlik onların arzularına əməl etmək iqtidarında hələlik ola bilməsələr də, xaç qardaşlarını ümidsiz də qoymurdular. Ermənilər məkrli

məqsədlərindən əl çəkməmiş, nə yolla olursa olsun "güclü ələ" sığınmaq istəyirdilər. Saysız-hesabsız sərvət toplayan Eçmiədzin kilsəsi erməni ideoloqlarının mərkəzi qərəghına, əsl iblis yuvasına çevrildi. İranda və Türkiyədə erməni dövləti yaratmağın mümkünsüzlüyünü görən ermənilər müharibələr və çəkişmələr nəticəsində zoifləyən Azərbaycanı hədəf seçdilər. Bu əzəli-əbədi məmləkəti, onun övladlarını hər fürsətdə qan ocağına, terror, mühaibə, savaş meydanına çevirməyə can atdılar.

Xarı bülbül sinəsinin sarısı ilə ağdamlı Qədir Rüstəmovun səsinə qayıtdı...

23 iyul 1993-cü il tarixində itirdik doğma, əziz Ağdamı. Düşmənin gözlərinə ağ dama - dama bayatısı ilə ayrılığın nisgil və həsrətin içində qovrula - qovrula andıq çox şeylər. 11 ilini yola saldıq Ağdamsızlığın. Yaxşı ki, vətən təəssüblü könüllərimizdə yaşayır itkin torpaqlarımız. Yaxşı ki, nəğmələrdə nəğməkar bülbüllərin, sənətçilərinin, əsil xəzinədarların musiqisində səsi, zənguləsi o torpaqlara qayıtmaq ümidini sozalmağa, incəlib üzülməyə qoymuruq. Nə yaxşı ki, ekranlardan Qədir Rüstəmov sənəti ilə vətənin əsir Ağdamın xarı bülbülünə qovuşduq, "gülün yarpıza dönsün", çox dərinlərə baş vurub, qayıdan sənətkarın cəh-cəhində aradıq bizim olanları. Gözümüz əsirliyin közündə alovlanacaq qor aradı, sordu: "Görən bir də o yerlərə dönəcəyikmi?" Gizli - gizli bir - birimizə baxırıq. Pəriş ana, Damət ata öz balaları, ciyərparaları Əzizi, Aytəkini ilə xatirələri çözürlər. Onların Ağdamı nənə - babalarının ancaq söz-söhbət və nağılarında təsəvvür elədiklərinə nə əlavə etsinlər bəs?

Qarabağın hanı Xarı bülbülü - söylədik için-için.
Xarı bülbül də var, əkmışik, böyütmüşük. **Hanı Qarabağın özü?**

Qarabağda talan var
Qarabağda qalan var
Getmişən tez qayıt
Gözü yolda qalan var.

Mən, səhifələrində gəzişdiyiniz bu kitabı artıq nəşriyyata verib növbəti dəfə oxuyurdum. Ağdamda 20 - 30 il bundan əvvəl bünövrəsi qoyulan "Xarı bülbül" və "Natavan" qızlar festivalında mədəniyyət və incəsənət seven ölkələrin Orta Asiya, Qafqaz ölkələri, İngiltərə və Fransanın uzun, gödək tumanlıları Azərbaycanın Bombeyi - sənət və ticarət mərkəzi Ağdama toplanmış görüntüləri bizləri xatirələr qanadında haralara götürmədi. Sözlə ifadə edilməsi mümkün olmayan hissələrin insanı haralara apardığı yəqin ki, hamıya bəllidir-xüsusən də vətən, millət təəssübünü çəkənlərə.

23 iyul 2004 - cü il tarixində? yəni sizə təqdim etdiyim bu kitabı növbəti dəfə oxuyub üzərində işləyərkən, düzəliş edərkən, Ağdamın işğal ildönümünün tarixi vəərəqlənirdi. İtkinliyin 11 ilinin tamamlandığının şahidi idim. Mən də bu məqamda Dövlət televiziyasında neçə illər öncəsi lentə alınmış Qədir Rüstəmovun "Sona bülbülləri"ni dinləyirdim. Yəqin həmin lent yazısına sizdə baxırdınız. Qədir Rüstəmov bülbül naləsi ilə dərdlərimizi zilə çəkirdi. Bəmində isə hicranı, həsrəti göyərdirdi. Sanki bir an hər şey dayandı. Yazan gələmim, kədərə bürünmüş sözüm, söhbətim də. Diqqət kəsildim köhnə zamanın bəxtəvərliyi ilə bu qədər kədərli, qəmli oxuyan müğənninin ifasına:

Elə yar, yar deyirlər.
Heç məni demirlər
Ay, Sona bülbüllər.

Sona ilə Baxşı da bir-birinə "yar-yar" deyirdilər. O vaxt kiçik qardaş erməni ilə qız alıb-vermək adətiydi. Zaman olacaq ki, "erməni ilə azərbaycanlının izdivacı" nə törədəcək, nə yetişdirəcək? - fikri də keçdi ürəyimdən. Olacaqmı yenə həmin köhnə zamanlar? Qədir Rüstəмова qulaq asarkən elə bu məqamda telefonun zəngi, fasiləsiz cingiltisi müğənninin səsinə qarışdı. Götürdüm - Ağdam məktəblilərinin və müəllimlərinin ustadı azərbaycan dili və ədəbiyatı aşiqi Pəriş Ələkbərova idi. Telefonda Qədirin səsinə eşidib: "Bu ki, bizim Qədir Rüstəmovdur" - dedi. Hər ikimiz telefonda bu İlahi möcüzəyə qulaq kəsildik. Mən telefonun bu başında, Pəriş müəllimə isə o başında. Handan-hana Pəriş müəllimə kövrələ-kövrələ dedi:

- Bu tədbir yəqin ki, **1982-1983- cü illərdə** təşkilatçısı olduğum Natavan qızlar bayramından çəkilən verilişdəndir.

- Ola bilər - dedim Pəriş müəlliməyə. O isə əlavə etdi ki, bir də o günlərə geri dönəcəyikmi görəsən? İndi mənim 70 yaşım var, ömrümün 60 və pedoqoji fəaliyyətimin 41 ilini orada keçirmişəm. Sözün əsil və gerçək mənasında Ağdamın azad olunmasında, əsirlikdən qurtulmasında indi də bütün gücümle mübarizə aparıram. Şagirdlərimə də daim vətənsəverlik və vətənpərvərlik aşılayıram. Yorulmadan, usanmadan o gözəl torpaqlarımıza qovuşmağa can atıram və səndən xahişim budur ki, yazdığın o kitabda irəliyə gedişin, əsarətə və zülmə boyun əyməməyin ucalığından yazasan. Dönə-dönə "nə şirin şeydir azadlıq" kəlməsini vurğulayasan. Hamımız buna çalışsaq Qələbə çalmaq çətin olmaz, qızım - söylədi.

- Bəli, Pəriş ana, məhz bu sevgi və məhəbbətlə yola çıxmışam, çətin bir mövzuya müraciət etmişəm. **Allah Haqq işimizi göyərtsin İnşaallah!!!**

- Elədir. Səni Tanrı hifz eləsin!
- Sağ olun. Sizinlə Ağdamda görüşək.

Bu günlərdə bir kitab oxumuşam. Həmin kitabda 80 yaşını haqlamış Saleh bəyin yazdığı "Dünyanın taleyi" əsərində çox mətləblərdən söz açılır. Ömrünün 20 ilini Rusiyada yaşamış Saleh bəy xeyli tədqiqatlar apararaq gördüklərinə, bildiklərinə və eşitdiklərinə əsasən "Dünyanın taleyini" həll edə biləcək ən mənfur düşmən erməniləri hesab edir. "Əgər dünya məhvərindən qopub dağılmalı olsa iblis, şeytan ermənilərin əli ilə olacaq" yazıb. Allah öz dərqahından qovduğu iblisə, şeytana dünyanın taleyini verməsin!

İŞIQLA, ÜMİDLƏ, SEVGİYLƏ DOLU, DÜNƏNKİ GÜNLƏRƏ QAYTAR MƏNİ SƏN...

Həkim-şair Paşa Qəlbinurun könül duyğularından

Asif Ata (Əfəndiyev), "İnsan" fəlsəfi-bədii kitabında yazır:
İnsanilikdən ali möhtəşəmlik yoxdur. Əgər dövlət insanın əleyhinədirsə, insaniliyi itirirsə, rədd edirsə o məhv olmalıdır!

Min dövlət bir insan səadətində bərabər deyil!

Yüz ordunun qələbəsi bir insanın fəlakətini əvəz edə bilmir!

Teymurləng bəzən bir döyüşdə minlərlə insanı divarlara hördürürdü, daş - qalaq etdirirdi (eynən ermənilər kimi), Nəsimi isə insanı Allah sayırdı, hökmdarlar insanı alçaldırdılar, bununla da özlərini təsdiq edirdilər.

Peyğəmbərlər hökmdarları inkar edirdilər, insanı isə yüksəldirdilər, bununla da insani münasibətlərini yaradırdılar və özlərini insandan fərqli təsdiq edirlər.

İnsanlar insanlardan ötrü ölümə gedirlər. Ancaq cəmiyyət insanı ali sərvət kimi qiymətləndirirlər. Ancaq cəmiyyət insanı çarmıxa çəkirdi. Napeleona isə heykəl qoyurdu. Napeleon İmperiya və yeni Avropa yaradırdı, İsa isə əzəmət sahibi, əsil insan idi.

İnsan Peyğəmbərləri eşitdi, ancaq hökmdarlara yenə tabe oldu. Hökmdarlar peyğəmbərlərlə döyüşdülər, ancaq döyüşdə məğlub oldular, onda peyğəmbəri özlərinə həmin təlimin ardıcılıqları kimi qələmə verdilər, qəddarlığın, zorakılığın məhəbbətlə bir olduğunu sübuta yetirdilər, insanları öz güclərinə tabe etdilər.

Cəmiyyətə cəmiyyətin gözü ilə baxan insan təxəyyüldə hökmdarı böyütdü, fədəkar qəhrəman saydı. Ona elə gəldi ki, hökmdarlar insana xidmət edirlər. Beləliklə, insan

sonsuz yanlışlıqlar içərisində itib - batdı, cəmiyyətə pərçimləndi, cəmiyyət adamına döndü. Ancaq daxilində ruh yaşayan onu özü haqqında gərgin düşünməyə vadar etdi. Necə olur ki, sən özünlə, dostunla, sevgilinlə olanda bir adam olursan, cəmiyyətdə isə başqa adam? Niyə sən öz daxili aləmində düşünən, danışan, canlı, fəal şəxs cəmiyyətdə isə itaətkar alət olursan? Dünyanın, təbiətin hissəsi olduğunu niyə unutmusan, öz yaşayışını niyə cəmiyyətlə məhdudlaşdırmısan?

Ruh öz - özü ilə mükəlliməsi zamanı zamanı İnsanı öz daxilinə qaytardı və İnsan həqiqəti tapdı. Heç qəlpə yığımı görününüz, şahidi olanınız vardı?

1991-ci ilin noyabrın 20-də, soyuq bir payız günündə göydən yağış əvəzinə qəlpələr yağdı. Bu qəlpələr Azərbaycanın say - seçmə oğularını qoynuna alıb düşmənlə üstünə gedərkən partladılan vertolyotdan səpələnmişdi. 27 nəfər bir-birindən dəyərli, xalqını ağ günə çıxarmaq üçün qara günə göz qırpmadan gedən oğulların arzu və istəklərini sərdi Qarakəndin təpəliklərinə. Qarakənd kəndinin bəxti və səması ikinci dəfə qara rəngə boyandı Ağdam şəhəri ilə bircə.

Ayının yüz oyunu oynanır bir armudun başında...

1677-ci ildən bir xeyli öncə katalikos Akop Culfalının başçılığı altında Eçmiədzində yığıncağa keçirildi. Nümayəndə heyəti İstanbulda olarkən Akop öldü və nümayəndələr geri qayıtdılar. Onlardan yalnız biri - İsrail Ori "ümumi işi" davam etdirərək 20 il ərzində İtaliyada, Fransada və Almaniyada yaşayır və bu dövlətlərin yüksək rütbəli şəxsləri qarşısında məsələ qaldırır ki, erməniləri himayəyə götürsünlər. Ancaq nə fransızlar, nə almanlar, nə də italyanlar buna razı olmur.

Avropa dövlətlərinin əməli yardımını heç cür ala bilməyən İsrail Ori bu məsələdə Rusiyanı ən real köməkçi hesab edib **1701-ci ilin oktyabrından** ximandrit Minas Vartapetlə çoxlu qiymətli hədiyyələr də götürərək müstəbid rus çarı I Pyotrun sarayına yollanır. Onlar qəbul vaxtı çara və onun arvadına elə qiymətli hədiyyələr təqdim edirlər ki, həm çar, həm də onun xanımı çox məmnun qalırlar. Hədiyyələrin arasında qızıla tutulmuş gümüş qınlı türk qılıncı, qızıl məftillə tikilmiş türk yəhəri, gümüş su qabı, əla türk yay - oxları var imiş. Çarla söhbətində İsrail ori şirin dilini işə salaraq, Qafqazı, xüsusilə Azərbaycanı tərifləyib cənnətlə müqayisə edir. Gözəl təbii şəraiti, yeraltı və yerüstü sərvətləri haqqında elə bəlağətlə və yaltaqlığın ləhcəsilə danışır ki, I Pyotr bu hiyləgər erməninin toruna düşür. Çar bu cənnətə sahib olmaq üçün İsrail Oridən məsləhət də istəyir. Fərsəti ələ keçirən İsrail Ori I Pyotrun türklərə bəslədiyi nifrəti alovandırdıqdan sonra Azərbaycan torpaqlarında Erməni dövləti yaatmaq niyyətlərini açır. I Pyotr arzuarına çatmaqda ermənilərə lazımı kömək göstərəcəyini vəd edir. Bundan başqa, çar

düşünürdü ki, rusiyanın xarici ölkələrə çıxışını təmin etmək, Avropada hegemon olmaq üçün dəniz yollarını tutmaq və ilk növbədə, Türkiyəni məğub edib İstanbula sahib olmaq lazımdır. Məhz bu baxımdan çarın avantürist siyasəti ilə ermənilərin xəbis niyyətləri üst - üstə düşürdü. Çar düşünürdü ki, Türk dövlətlərini əsarət altına almaqda ermənilər Rusiyaya ən etibarlı müttəfiq ola bilərlər. Ona görə də I Pyotr İsrail Oriyə palkovnik rütbəsi verib, onu diplomatik nümayəndə heyətinin rəhbəri kimi İrana göndərir. İsrail Ori İranda xristian əhali arasında təbliğat aparmalı, Azərbaycanın hərbi qüvvələri, qalaları, müdafiə istehkamları, strateji obyektləri barədə müfəssəl məlumat topayıb Rusiyaya ötürməli idi.

1709-cu ildə 50 nəfərlik diplomat - casus dəstəsi ilə Azərbaycana gələn İsrail özünü Şah Hüseynə Roma Papasının nümayəndəsi kimi təqdim edir və I Pyotrdan aldığı tapşırıqları yerinə yetirməyə başlayır. Çox keçmir ki, çar məmurları İsrail Orinin casusluqda məşğul olduğunu bilib, **1711-ci ildə** onu Həştərxanda öldürtdülər. Ancaq o, 2 il müddətində ruslara çox qiymətli məlumatlar verə bilmişdi.

Xəyanət özü ən dəhşətli müharibədir - deyirlər...

Ermənilər İsrail Orinin işini yarımçıq qoymadılar. Katalikos Yesavi və Minas Vartapet Rusiya üçün casusluğu davam etdirdilər. Onların çirkin fəaliyyəti, Azərbaycan torpaqlarına sahib olmaq Rusiya ilə İran arasında müharibələri alovlandırdı. Məğlub olan İran Gilanı, Bakını, Dərbəndi, Astarabadı və Mazandaranı 12 sentyabr **1723-cü il** tarixli müqaviləyə görə Rusiyanın tabeliyinə verdi. I Pyotr həmin ərazilərə ermənilərin köçürülməsi üçün fərman imzaladı. Fərmanda göstərilirdi ki, rus dövləti xristianlıq naminə "qardaş erməni xalqını" himayəyə götürür. İlk dəfə özlərinə güclü dəstək tapan ermənilər bunu öz mübarizə tarixlərində ən böyük qələbə edirlər. Həmin vaxtdan onlar rusiyanı potensial ağaları hesab edib, mümi qullar kimi xidmət göstərməyə başladılar. Baxmayaraq ki, rus əhalisinin arasında da dişləri gicişəndə şeytançılıq toxumu səpirdilər.

XVIII əsrin ikinci yarısında xarici ölkələrdə yaşayan varlı ermənilər də "ümumi işə" qoşuldular. **1760-cı ildə** Hindistanda yaşayan erməni İosif Emin Rusiya ilə danışıqlar apararaq bildirir ki, əgər Türkiyə və İrana qarşı müharibəyə başlasa, ermənilərin köməyinə bel bağlaya bilər. Həştərxan ermənisi Movses Safarov rus çarına "Ermənistan torpaqlarını" azad etməyi və Rusiyanın tərkibində onu dirçəltməyi xahiş edir. **1780-ci ildə** keşiş Novsep Arqutyanyan və Moskva varlısı Ovanes Lazaryan Türkiyə və İran dövlətlərinin kəsişdiyi sərhədə erməni dövləti yaratmaq haqqında Rusiya hökumətinin nümayəndələri ilə sövdələşmə aparırlar. Rusiya hökuməti ermənilərin təhriki ilə Türkiyəyə qarşı müharibəyə

hazırsa. Ermənilər külli miqdarda rüşvət verərək məşhur sərkərdə, feldmarşal Suvorovu hərbi əməliyyatlara rəhbərlik etməyə razı salırlar. Rüşvətin çoxluğundan gözləri **qamaşan Suvorov** ermənilərə lazımı kömək verəcəyini, ordu vasitəsilə hər cür yardımçı olacağını vəd edir. Ancaq **1796-cı ildə** II Yekaterinanın ölümü erməni - rus işğalçıların bu çirkin planlarını bir qədər təxirə salır.

Düşməyə qalib gəlmək üçün hər sahədə güclü olmalı - bu qanundur!

Bu qanundan kənara çıxanlar isə tarix boyu hər cür təcavüzə məruz qalıblar. XVIII əsrin əvvəllərində böy - xan çəkişmələri Azərbaycanı xeyli zəiflətməmişdi. Ölkə əsasən, bir -birindən asılı olmayan ayrı - ayrı hissələrdən ibarət idi. Ona görə də Azərbaycanın müdafiə qabiliyyəti zəifləmişdi. Xarici müdaxiləçilər 2 tərəfdən hücum edərək Dağıstanı, Həmədanı, Kirmanşahı, Xorasani, Gəncəni tutdular. Görkəmli sərkərdə Nadir aciz II Şah Təhmasibi taxtdan salıb, hakimiyyəti ələ keçirdi. Hərbi istedadı malik, cəsarətli və qətiyyətli Nadir tutulmuş Azərbaycan torpaqlarını çox qısa vaxtda döyüşlə azad etdi.

Nadirin qələbələrindən məyus olan Qarabağ erməniləri yığışib bu fikrə gəldilər ki, Nadir azərbaycanlı olduğu üçün erməniləri Qarabağdan, o cümlədən, İrəvan xanlığından qovub - çıxara bilər. Onda Qarabağ Məlikləri Nadirin rəğbətini qazanmaq üçün yollar aradı. Belə məsləhətə gəldilər ki, hiyləgərlikdə ad çıxarmış Məlik Allahqulunu qiymətli bəxşislərlə Nadirin hüzuruna göndərsinlər. İlk əlverişli məqamdan istifadə etdilər. Rusiyanın işğal etdiyi torpaqları inadlı döyüşlərlə geri qaytaran Nadir 1736-cı ildə Muğan düzündə özünə tacqoyma mərasimi keçirirdi. Məlik Allahqulu bir dəstə qəflə - qatırı xalı - xalça, qızıl - gümüş əşyalarla yükləyib mərasim günü Muğan düzünə gəlir. O, xeyli uzaqda atdan düşüb üzünü üstə yerə sərilir, dirsəkləri ilə sürünə - sürünə Nadirin oturduğu uca taxta doğru iməklədi (Yaltaqlığın hər növü elə ermənilərin əməlidir).

Bu qeyri - adi mənzərəni uzaqdan seyr edən Nadir şah və böyük izdiham heyrət içində bu adamın kimliyi ilə

maraqlandı. Məlik Allahqulu sürünüb Nadir şahın taxtına çıxdı və üzünü şahın çəkmələrinə sürtüb öpdü. Nadir şah sədaqət nümunəsi göstərən bu adama ayağa qalxmağı işarə edib hansı eldən gəldiyini soruşdu. Məlik Allahqulu fürsəti fotə verməyib tez cavab verdi:

- Böyük şahın şövkəti uca olsun! Biz Qarabağ erməniləri sizin sadıq qulunuz! Var - dövlətimiz sizə qurbandır, - deyib gətirdiyi hədiyyələri şahı göstərdi. Nadir şah razı qalib Məlik Allahquluya öz fəxri fərmanı ilə sultan rütbəsi verdi. Ermənistandan, Qarabağdan və İrəvandan köçürülmə məsələsi Nadir şahın heç yadına da düşmədi.

Sinəmdə qəm qucaq - qucaq,

Nə vaxt dərdə son olacaq?

Boş qalan yurd, sönən ocaq,

Mənə dərd olur, dərd olur.

Nadir şahdan dillərdə əzbər olan yaltaqlığı ilə Sultan rütbəsi alan Məlik Allahqulu ildən - ilə qudurğanlığı ilə də ad çıxarırdı. "Su sənəyi suda sınar" - deyimini gəlib çıxır ortaya. Bir gün Naxçıvan hakimi Heydərqulu xan Qarabağ xanı Pənahəli xana qonaq gəlir. Onlar hanıqlarda vəziyyəti müzakirə edərkən hiyləgər erməni (hiyləsiz erməni varmı?...) Məlik Allahqulu içəri daxil olub söhbətdə iştirak edir. Zəmanənin çox keşməkeşlərini görmüş, insan sərrafı Heydərqulu xan Məlik Allahquludan gözü su içməyə də, ona heç nə hiss etdirməyib Pənahəli xana deyir:

- Bu zat çox narahat adama oxşayır, xan! Belə ədalətli sultanla sənənin işin düz getməz, bundan sənə nə vaxtsa təhlükə yetişə bilər. Ona görə də beləsinin çarəsini vaxtında qılmaq gərəkdir.

Heydərqulu xanın fikrini Pənahəli xan bəyənir və

aradan bir müddət keçəndən sonra Məlik Allahqulu öldürülür. Onun qardaşı məlik Hətəm Pənahəli xanın hökmü ilə Çiləbörd məliyi təyin edilir. Gələcəkdə gözlənilən təhlükənin qarşısı alınır. Təəssüf ki, həmişə belə olmayıb.

Tarixi araşdırdıqca, həqiqətlərə baş vurduqca arqonavtların qəhrəmanlığı yada düşür. Arqonavtlar - qədim yunan mifologiyasındakı əjdahanın qoruduğu qızıl yunlu qoç dərisini gətirmək üçün Yasonun başçılığı ilə "Arqo" gəmisində Kolxidaya gedən qəhrəmanların bu gün də gərəkli olduğu tarixi məqamlara dönmək istəyirəm. Əfsanəyə görə cadugər qadın Medeyanın köməyi ilə arqonavtlar qızıl yunlu qoç dərisini ələ keçirmiş və Yunanıstana gətirmişlər. Arqonavtlar əfsanəsi qədim yunanlıların gəmilərdə Qara dəniz sahillərinə səfərlərini əks etdirməklə yanaşı, hər bir zamanlar üçün irəli getməyi, nə vasitə ilə olursa, olsun özünə, xalqına, dövlətinə gərəkli və vacib olanları əldə etmək qənaətini bu zamanımız üçün də tələb edir. Arqonavtlara - gözü heç nədən qorxmayanlara və azadixahlara hər vaxt ehtiyac olub. İndi də Azərbaycanda 30 minə yaxın erməninin əri və arvadından məhz Medeya sayaq istifadə edib qızıl zəməli, qızıl daşlı, qızıl damlalı bulaqlarımızı, qızıl çınqıllı torpaqlarımızı bütünlüklə mənimsəyə bilərlər. Tarix aşırımında Türkmənçay və Gülüstan müqavilələrinin ayırdığı torpaqlarımızı, insanlarımızı kim birləşdirə bildi? 200 ilə yaxındır ki, bu birliyə təşəbbüs edənlərin muradı gözündə qoyulub.

Əbədi müharibəyə və mübarizəyə, hər şeyə hazır olmalıyıq! ÖLÜMƏ və CİHADA da!

***Qulağı ağı səsinə, dili layla, bayatı nəfəsinə,
torpaq nisgilinə alışıq xalqın başına saysız
fəlakətlər gəlir...***

1991-ci ilin noyabrın 20-də Azərbaycan xalqı dəhşətli terror hadisəsinin növbəti qurbanına və şahidinə çevrildi. Ermənilərin **1988-ci ilin fevralından** başlayaraq Xankəndində və ətraf kəndlərdə törətdiyi azğınlıqlara cavab vermək üçün gedən say-seçmə, lider oğularımızın arzularına həmin gün son qoyuldu. Ağdamın Qarakənd kəndi ətrafında düşmənlərin vertalyota qoyduğu partladıcı maddənin dağıdıcı təsirindən canlar və ümidlər söndü. Xalqını, millətini azad etməyə, canından keçməyə hər an hazır olanlarımız vertalyotun parçalanıb yanması nəticəsində məhv edildilər. 27 yüksək rütbəli və vəzifəli təəssübkeş, qədirdilən və vətənpərvər oğullar: Tofiq İsmayılov, İsmət Qayıbov, Vəli Məmmədov, Osman Mirzəyev, Alı Mustafayev, Fəxrəddin Şahbazov, Vəqif Cəfərov, Arif Hüseynzadə və başqaları bu qanlı terrorun güdazına gəldilər. Əbədi susduruldular.

1993-cü ilin 19 martında Novruz bayramının sevincini ailəsi, əzizləri ilə birgə yaşamağa tələsən paytaxtın "**20 yanvar**" metrostansiyasında (adına diqqət edin) baş verən partlayış bütün xalqı dəhşətli dərəcədə sarsıtdı. Bu hadisədən, qanlı olaydan sonra 5-6 erməni millətçisi, terrorçusu həbs edildi. Ancaq onlar dustaqda, bağlı qapılar arxasında çox qalmadılar. Necə deyərlər, qatillərin gözlərini üfürən olmadı. Xarici və daxili himayədarlar onları Ermənistanda əsir olan bir əsgərə dəyişdilər. Terror qurbanlarının qanı batırıldı. Əlil və şikəst olanların haqqını 3-5 qəpik pulla ört-basdır etdilər.

"20 yanvar" metrostansiyasından çıxacaqda həmin

məşum günün - terrorun qurbanlarının siyahısı bizi ayıq-sayıq olmağa səsləsədə əks-sədası uzağa getmir. Mərmər lövhədə əksini tapan 36 soydaşımızın adı və familiyası yenə də diqqətimizi dünya durduqca baş verəcək və davam edəcək müharibələrə, savaşa və terrora qarşı amansız olmağa yönəldir. Hələ terror qurbanlarının əlil və şikəstlərinin adını demirik hələ. Ümidləri sınan, arzuları qırılan ailələrin sonrakı taleyindən söz açmırıq hələ. Paytaxt sərnişinlərini evlərinə sağ-salamat çatdırmaq üçün çevirici pultun arxasında donub qalan maşinist bu hadisədən elə sarsılıb, uçundu ki, psixi tarazlığını itirdi. Ömrünün sonrakı yaşamından məhrum oldu. Onunla birgə çoxlarının doğmaları, əzizləri düşmənlərin niyyətinə, şər əməllərinə ürcah oldular. Onların törətdiklərindən yaxıldılar. Dağ aşağı gəldilər bu dərdlərdən. Gündüzləri gecəyə döndərməkdə məqsədli mənfurların həyata keçirdikləri bəd əməllərdən dayanıqlıqlarını qeyb etdilər. Sakit yaşamlarının göylərində qar, çovğun gördülər. Qarşılardakı sərt uçurumdan üzü aşağı gəldilər. Bu yıxılmalarda daşa, çınqıla çarpılaraq sağlamlıqlarından hüzur və rahatlıqlarından gen düşdülər. Neçə-neçə ailələr dağıldı. Körpələr, yeniyetmələr, gənclər qəfil baş verən faciədən sındılar. Tarixə yeni adla qədəm qoyan terrordan və vəhşətdən, qətləmədən ürək yaxıcı şəkildə sarsıldılar.

Təkçə sonuncu **10-15 il** ərzində ermənilər Azərbaycanda düz 33 terror hadisəsi törədiblər. Minlərlə insanın qətlinə fərman veriblər. İblis xislətləri ilə azəri övladlarını qanına qəltan ediblər. "**20 yanvar**" metro stansiyasında törədilən faciədə - 19 martda həyata keçirilən qırğında 36 insanın adı qara mərmər lövhədə sıralanıb. 110 yaralı və sonradan ölənlərin sayını da bura əlavə etsək, 100-dən artıq ailə bu qanlı olaydan şikəst, əlil,

qırılıb, sınımış insan çıxıb. Bizi gələcəkdə daha nələrin gözlədiyini isə bir tək Tanrı bilir. Çünki Azərbaycanda 30 mindən çox erməni millətindən olan kişi və ya qadın var. Erməni əsilli bu adamların terrorçu qruplaşmalarına xidmət edib-etməyəcəyini heç birimiz deyə bilmərik. İsimiz və taleyimiz yenə qalır Allaha...

Allah köməyimiz olsun!

SON SÖZƏ YAXIN SÖZ

QOY EŞİTSİN BÜTÜN DÜNYA!

Danışır Bakı!

Azərbaycan vaxtı ilə saat 8:30 dəqiqədir.

"Bu gün doqquzun yarısı" proqramında sizinlə birgə yazıçı - jurnalist Sülhiyyə Musaqızıdır. Bu səsləniş həm də efir harayı, qəlb üsyanıdır. "Fırtınalar adası" sakinlərinin çağırışıdır. Bu deyim, müraciət insanların yaralı qəlblərinin ovunmaq ehtiyacıdır. O taylı, bu taylı vətən ayrılığının uzun zamandan bəri bütövləşmək zərurətidir ki, Tanrıdan gəlir. Araz nisgili ilə iki para, iki yara Azərbaycanın dərdlərinə son vermək hökmüdür bu səs.

Araz, Araz, xan Araz,
Sultan Araz, xan Araz!

Xoş o çayın halına ki, suyunu hərdən yağan leysan yağışlarından deyil, bulaqlardan alıb əbədi axır. Axır ki, duru qalsın, axır ki, saflığı, paklığı ilə Yaradan olsun. O yaranan və Yaradan ki, Azərbaycan müharibə meydanı, savaş ünvanı, döyüş məkanı olmasın. İllər uzununu bölünəni birləşdirməyə can atan oğul və qızlarımızın nisgilində göyərər Bahar gələr, keçər. Hər il yaz ağzı çırtlayan qönçələrdən arzularımız boylanar. Bütöv istər, bütöv olmuş Azərbaycanı:

Bahar Təbrizin qiyamıdı;
Əsarət yuxusundan diksinişidi,
Azadlıq eşqidi.
Hər il gələr cücərdər vüsal toxumunu
Hicranı silər, həsrəti budayıb meyvələşər
Tanrının göndərişidi həm də.
Bahar qəlblər oyadar.
Gələr hər il Azərbaycana.

Mətbuatda yana - yana yazdıqlarıma ayrı nəzər və ayrı baxışla göz yetirdim, sizinlə birgə əziz oxucu. Onları diqqətinizə kitab şəklində ərməğan etməyə çalışdım. Dərd təklikdə çəkilməz, sevinc paylanılmaz olur. Dərdimizi Qarabağ itkisini, qaçqın, didərgin soydaşlarımızın taleyini və bu qismətin, bəxtin və özümüzün laqeydliyimizi, biganələyimizi faciələrimizin gözüne qatararaq məhz bizim olanları diqqətə çatdırdım. Müharibədən, savaştan, qanlı olaydan və terrordan qurtaraq deyər, sizinlə çətin yolun sonuna gəlib çıxdıq. Amalım və məqsədim bu yolda, bu cığırda birgə addımlayıb azad, bəxtəvər dövlətin vətəndaşı olaq deyər. Təbii ki, bütün bunları məni və xalqını sevənlərə ünvanladım. Olanları, keçənləri yada saldım. Bu yerdə hind xalqının dəyərli oğlu Rabindranat Təqorun kəlamlarından biri yadıma düşdü: "Sən ey gözəlik, özünü güzgülərin riyakar parıltısında yox, məhəbbətdə axtar" - deyimi ilə yolu tamama çatdırdım. Beləcə, yol uzun, ömür qısa olsa belə.

**Bu da son!
Sağlıqla qalm!**

25 Oktyabr 2004-cü il.

MÜNDƏRİCAT

1. ÖN SÖZ.....	3
2. Kim vəhşi olmaq istər?!	6
3. Terrorizm nədir?.....	10
4. Birinci söhbət.....	17
5. İkinci söhbət.....	23
6. Üçüncü söhbət.....	30
7. Dördüncü söhbət.....	34
8. Beşinci söhbət.....	41
9. Altıncı söhbət	46
10. Xocalı soyqırımı tarixin səhnəsində.....	54
11. Bu gün və sükut.....	60
12. Azərbaycanda terrorizm gerçəklikləri nədən yaşanır.....	64
13. Xocalıda talan var.....	70
14. Könlüm keçir Qarabağdan.....	77
15. Terrorizmə və terrorçuya qarşı qəti mübarizə.....	85
16. Azərbaycanın ən böyük ticarət mərkəzi - "Bombey" şəhəri də satıldı.....	91
17. Biganəlikdə ad çıxarmış bir millətin yarıdan çoxu xəstədir.....	95
18. Əlillər günü.....	97
19. Mövzunun davamı.....	103
20. "İbrət və nəsihətlər çoxdur, qəbul edən isə az."	106

21. Bu millətin paralanmış yarası var Araz ayrı doğması var, yadı var.....	109
22. Tarixə söykənərək.....	111
23. Səfəvilər dövlətinin yaradıcısı.....	113
24. Terrora qarşı mübarizələr davam edir.....	119
25. Daha bir terror aktı.....	121
26. Terrorun saysız ünvanları var.....	123
27. Ürəyimin şüşəsi - Şuşam mənim.....	124
28. Türk cahangirlərinin səhvi... ..	130
29. İş təkçə bununla bitmir	132
30. Mən qalib vətənin övladı olmaq istəyirəm!!!.....	135
31. İşıqla, ümidlə, sevgilə dolu.....	140
32. Ayının yüz oyununu oynanır bir armudun başında.....	142
33. Xəyanət özü ən dəhşətli müharibədir - deyirlər.....	144
34. Düşməne qalib gəlmək üçün hər sahədə güclü olmalı - bu qanundur!.....	146
35. Qulağı ağrı səsinə, dili layla, bayatı nəfəsinə, torpaq nisgilinə alışıq xalqın başına saysız fəlakətlər gəlir.....	149
36. Son sözə yaxın söz.....	152

13000

MUNDORICA

- 109. ...
- 110. ...
- 111. ...
- 112. ...
- 113. ...
- 114. ...
- 115. ...
- 116. ...
- 117. ...
- 118. ...
- 119. ...
- 120. ...
- 121. ...
- 122. ...
- 123. ...
- 124. ...
- 125. ...
- 126. ...
- 127. ...
- 128. ...
- 129. ...
- 130. ...
- 131. ...
- 132. ...
- 133. ...
- 134. ...
- 135. ...
- 136. ...
- 137. ...
- 138. ...
- 139. ...
- 140. ...
- 141. ...
- 142. ...
- 143. ...
- 144. ...
- 145. ...
- 146. ...
- 147. ...
- 148. ...
- 149. ...
- 150. ...
- 151. ...
- 152. ...

60000 28

Məhsəti Gəncəvi mükafatı laureatı, yazıçı-jurnalist Sülhiyyə Musaqızı Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Şirkəti “Xəbərlər” redaksiyasının şərhçisidir. “Şəhid ruhlar oyansın” adlı kitabı Qarabağ savaşında qəhrəmanlıqla şəhid olmuş leytenant Ağasəf Mustafayevin həyat və

ömrü yolunu əks etdirməklə yanaşı vətənimizin düşdüyü bəlalara diqqət yönəldir. Vətəndaş və insan sevgisi ilə “Azərbaycan terrorizmin caynağında” - deyən Sülhiyyə xalqını bəşəri yoxluğa sürükləyən terrorizmin xaqlımıza hansı “tövhələr” bəxş etdiyini dilə gətirir. Od yandırmaq üçün yaradılıbsa, bizə “bəxş olunan” od-alov isə məhz, tamamilə məhv etməyə, yer üzündən silməyə göndərilib” - söyləyən müəllif hamımızı ehtiyatlı, ayıq-sayıq olmağa səsləyir. “Azərbaycan terrorizmin caynağında” səslənişi ilə dünyanın diqqətini millətimizin 16 ildən bəri erməni qatillərinin əlində çabaladığına yönəldir.